

Національний університет
«Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

Навчально-методичний посібник
з тестовими завданнями для підготовки
до зовнішнього незалежного оцінювання

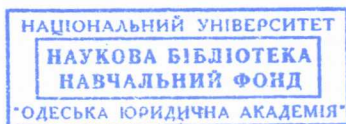

77507
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

Навчально-методичний посібник
з тестовими завданнями для підготовки
до зовнішнього незалежного оцінювання

За редакцією професора М.Р. Аракеляна

18

Одеса
Фенікс
2019

УДК 341(076.5)

M58

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 2 від 11 березня 2019 року)*

Рецензенти:

Андрейченко С.С. – доктор юридичних наук, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Міжнародного гуманітарного університету;

Лисик В. М. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Львівського національного університету імені Івана Франка.

M58

Міжнародно-правовий захист прав людини : навчально-методичний посібник / за редакцією професора М. Р. Аракеляна. – Одеса : Фенікс, 2019. – 194 с.

ISBN 978-966-928-420-4

У навчально-методичному посібнику викладено стислий зміст основних тем з міжнародно-правового захисту прав людини та методичні матеріали до лекційного курсу та семінарських завдань з міжнародно-правового захисту прав людини. Містяться рекомендації та авторські тестові завдання для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання з дисципліни «Міжнародно-правовий захист прав людини» для вступу на другий (магістерський) рівень вищої освіти за спеціальностями 081 «Право» та 293 «Міжнародне право».

Навчально-методичний посібник призначений для студентів Національного університету «Одеська юридична академія», які вивчають дисципліну «Міжнародно-правовий захист прав людини» та готуються до зовнішнього незалежного оцінювання для вступу на другий (магістерський) рівень вищої освіти за спеціальностями 081 «Право» та 293 «Міжнародне право».

УДК 341(076.5)

ISBN 978-966-928-420-4

© Кол. авторів, 2019

Посібник склали:

Аракелян М.Р. – професор, Заслужений юрист України, віце-президент, проректор з навчальної роботи Національного університету «Одеська юридична академія», завідувач кафедри міжнародного та європейського права (тема 5, 6);

Акіменко Ю.Ю. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» (тема 7);

Василенко М.Д. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» (Вступ);

Грушко М.В. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» (тема 1, 2, 6);

Пасечник О.В. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» (тема 3, 6);

Форманюк В.В. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» (тема 4, 6);

Хендель Н.В. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» (тема 5, 6);

Чистякова Ю.В. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» (тема 7).

З М І С Т

В С Т У П	5
ТЕМА 1. ОСНОВИ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ	7
ТЕМА 2. УНІВЕРСАЛЬНІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ І МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ.	21
ТЕМА 3. ЄВРОПЕЙСЬКА СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ	59
ТЕМА 4. РЕГІОНАЛЬНІ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ	72
ТЕМА 5. ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ: МЕХАНІЗМИ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ	88
ТЕМА 6. МІЖНАРОДНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ТА ГРУП ОСІБ	106
ТЕМА 7. ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ. ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ	133
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ З МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ.	140

ВСТУП

З моменту прийняття Статуту Організації Об'єднаних Націй, дотримання основних прав і свобод людини і громадянина перестали бути виключною компетенцією держави, а стали справою всього міжнародного співтовариства. Сьогодні ефективний захист прав і свобод людини неможливий без тісної взаємодії міжнародного і внутрішньодержавного права. Це стало початком нової галузі права – «міжнародного права прав людини» і викликало необхідність виробити підходи до тих нових понять і явищ, які могли забезпечити функціонування правових інститутів. Міжнародно-правовий захист прав людини це не тільки позитивне право, а й сукупність інститутів, на які спеціально покладається обов'язок сприяння здійсненню, охорони та захисту прав людини.

Питання прав і свобод людини на сьогодні є найважливішою проблемою внутрішньої та зовнішньої політики всіх держав світової спільноти. Саме стан справ у сфері забезпечення прав і свобод, їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави й суспільства в цілому.

Практика показує, що на кожному рівні взаємодії міжнародного і внутрішньодержавного права виникають проблеми, що перешкоджають повної та всебічної реалізації проголошення, здійснення і захисту прав і свобод особистості. У зв'язку з цим виникає важливе завдання, що стоїть перед майбутнім юристом – глибоке вивчення проблем на кожному етапі виникнення, здійснення і захисту прав і свобод людини на міжнародному та внутрішньодержавному рівнях.

Знання міжнародно-правового захисту прав людини та вміння застосувати його положення на практиці є важливими навичками сучасного юриста, які лише підтверджують його високу кваліфікацію.

У посібнику розглянуті основні теми міжнародно-правового захисту прав людини. Враховуючи загальну кількість годин лекційних і семінарських занять деякі теми можуть бути залишені для самостійного вивчення. Лекційний курс є тезисним викла-

денням основного матеріалу лекцій. По кожній темі надано список основних питань для розгляду під час семінарського заняття, основна і додаткова література (основна є необхідною для цілісного аналізу теми), нормативні акти, положення яких повинні слугувати наочному уявленню студентів про конкретні елементи міжнародно-правовому захисту прав людини та основою для роботи під час семінарського заняття, судові справи, які ілюструють окремі питання теми, та завдання, які направлені на вдосконалення навичок глибинного аналізу студента.

Цей посібник може бути використаний викладачами, аспірантами і студентами при проведенні семінарських (практичних) занять і для самостійної роботи

Вивчення дисципліни має сприяти формуванню у майбутніх фахівців професійного мислення, виробленню вміння і навичок щодо застосування і відбору норм міжнародного права та національного (як українського, так і іноземного) законодавства у сфері захисту прав людини.

ТЕМА 1.

ОСНОВИ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Лекційний курс

Поняття прав людини. Генезис концепції прав людини: до і після Другої світової війни. Захист прав людини в діяльності Ліги Націй. Універсальна концепція прав людини та культурний релятивізм.

Природно-правова концепція прав людини та юридичний позитивізм. Покоління прав людини. Негативні права і позитивні зобов'язання. Класифікація прав людини.

Міжнародне право прав людини. Питання міжнародної правосуб'єктності індивіда. Поняття та класифікація міжнародно-правових стандартів прав людини. Універсальні й регіональні міжнародно-правові стандарти прав людини: загальна характеристика. Співвідношення міжнародно-правових стандартів прав людини і національного права. Імплементация міжнародно-правових стандартів прав людини в національне право України. Міжнародні механізми захисту прав людини.

Міжнародний захист прав людини під час збройних конфліктів.

Вступ до теми

Права людини в історії людства завжди вважались гострим питанням і розглядались з позиції філософії, етики, релігії. Сьогодні права людини визнані світовою спільнотою як вища цінність, що має вважатись такою у кожній державі. На межі XVIII–XIX ст. під впливом ідей гуманізму в суспільстві почало формуватися більш широке розуміння прав людини, яке вплинуло на становлення міжнародного права прав людини.

У науці міжнародного права існують різні визначення прав людини. П. Рабінович розглядає права людини як «...певні можливості людини, необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, які об'єктивно зумовлюються досягнутим рівнем

розвитку людства і мають бути загальними та рівними для всіх людей», чим підкреслюється їх природне походження. Н. Мак-Кормік вважає, що права людини – це юридичні права кожного індивіда, що містяться у законі, який захищає їхні інтереси та гідність. Словник міжнародно-правових термінів визначає права людини як визначальні засади правового статусу особи, тобто сукупність прав та свобод, суттєво важливих для характеристики правового статусу особи. Вони належать людині від народження, а тому є природними і невідчужуваними.

Загальновизнаними фундаментальними правами людини в міжнародному праві є: право на життя, право на незастосування до особи тортур, насилля або іншого жорстокого чи принижуючого людську гідність поводження або покарання, право на недоторканність приватного життя, особистої та сімейної таємниці, захист власної честі й гідності, свободи совісті й віросповідання; право на судовий захист, правосуддя та пов'язані з ним інші процесуальні права тощо. Ці права отримали закріплення у конституціях ряду держав та численних міжнародних актах, зокрема в Загальній декларації прав людини 1948 р., Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р., Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Європейській конвенції про захист прав та основоположних свобод людини 1950 р. та в інших. Права людини засновані на принципах свободи, рівності та справедливості й мають універсальний характер.

«Свобода» на відміну від «права» означає зумовлену обставинами фактичну, реально існуючу ситуацію. В юридичній літературі існує думка, що відмінність між цими термінами досить умовна.

Не відступаючи від свого міждержавного характеру, міжнародне право все більше орієнтується на людину. У міжнародних актах підкреслюється, що повага прав людини є базисною основою всезагального миру. В Статуті ООН 1945 р. поставлена мета «...знову зміцнити віру в основні права людини». Статут ООН визначає за мету цієї організації «...сприяння і розвиток поваги до прав людини і основних свобод для всіх» (п. 3 ст. 1, ст. 55). Згодом повага прав та основних свобод людини була проголошена як самостійний принцип серед основних принципів міжнародного права в Заключному акті Наради з безпеки та співпраці в Європі 1975 р.

Сучасне міжнародне право розглядає права людини як природні та невід'ємні. Як сказано у ст. 1 Загальної декларації прав людини, «...всі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності та правах». Кожна людина, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, віросповідання й мови має права та свободи, і ніхто не має права свавільно позбавити людину її прав і свобод. Права людини є універсальними за своєю природою.

Міжнародне право визнає, що держава у своєму внутрішньому законодавстві може обмежувати деякі права людини та встановлює рамки таких обмежень. Але з огляду на розмаїття існуючих правових систем і те, що кожній державі притаманні свої особливості та традиції, виникає проблема однакового дотримання прав і свобод людини. У міжнародному праві її розв'язання полягає в тому, що питання захисту прав людини не є сферою виняткової внутрішньої компетенції держави. Тому існують міжнародні стандарти прав людини, засоби та способи міжнародного контролю за дотриманням прав людини в державах. Водночас у міжнародному праві вважається загальновизнаним, що деякі із прав не можуть бути обмежені за жодних обставин (ст. 4 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права, ст. 15 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод).

Тому права людини є важливим напрямком міжнародного співробітництва, який складається з двох аспектів: 1) виховання поваги до прав людини й сприяння їх здійсненню, 2) усунення грубих і масових порушень прав людини. На забезпечення прав людини спрямовані різні міжнародні процедури в рамках ООН та інших міжнародних регіональних організацій.

Універсальність прав людини. Сучасний дискурс з прав людини відбувається в контексті зародження глобального світового порядку на основі співставлення таких понять, як «універсальність» і «культурна різноманітність» (культурний релятивізм). Перша концепція пропагує, що права людини виникають незалежно від юридичних установлень і лише мають визнаватися в законодавстві країн та міжнародних нормах як вираз моральної гідності людини. Вони спрямовані на утримання найважливіших цінностей людського життя й утвердження людини як найважливішої цінності. Це такі права, від яких людина не може відмовитися, і дотримання яких можна вимагати від кожного.

Права людини є універсальними цінностями для будь-якого суспільства, незалежно від його національно-культурного контексту. Їх універсальність насамперед, проявляється в тому, що вони виражають найбільш загальні, основні інтереси індивіда, інтереси, від яких він не може відмовитися, – приміром, життя, свободу, власність. При всій культурній, релігійній, моральній та правовій різноманітності всі люди об'єднані приналежністю до людського роду як біологічні істоти, а також як особистості. Концепція універсальності прав людини ґрунтується на традиційних положеннях політичної філософії XVIII ст., зміст якої полягає у твердженні, що всі люди складають світову спільноту – людство, яке підпадає під дію природного права. Д. Локк – один із засновників природного права, обґрунтував універсальність прав людини правом на життя, свободу та власність, інші вчені – Т. Гоббс – правом на безпеку від держави, І. Кант – правом на свободу людини, Т. Пейн – правом на життя та вільне існування. Ці постулати були запропоновані в англійській Петиції про права (1628 р.), Біллі про права (1689 р.), французькій Декларації прав людини і громадянина (1789 р.), Біллі про права США (1791 р.).

Одним з проявів універсальності прав людини можна вважати те, що вони проголошують людину як цінність, виховують повагу однієї людини до іншої та почуття власної гідності. Людина, яка усвідомлено сприймає себе носієм прав і свобод, відчуває їх не як абстрактні можливості, а як підстави реалізації цих можливостей, забезпечення захистом у випадку порушення або перешкоджання здійсненню своїх прав.

Права й свободи містять ідею рівності, надають людині можливість стати на одну сходику з іншими людьми, оскільки вони володіють таким же обсягом основних прав, виключенням дискримінації за різними критеріями. Твердження, що залежно від таких характеристик, як вік, стать, раса або походження, людина може не мати тих самих основних прав, що й представники інших груп, є несумісним із самою ідеєю прав людини. Саме права людини є підставою взаєморозуміння та взаємодії представників різних культур, у цьому й проявляється їх універсальність. Оскільки права людини передбачають ставлення до кожного як до такого ж носія прав, то вони забезпечують сприйняття іншого суб'єкта відносин як рівного. Отже, виключають теорію «недолюдини», ставлення до інших

членів суспільства тільки як до засобу реалізації власних інтересів. Тому, наприклад, у громадянському суспільстві належність людини до іншої соціальної чи етнічної групи, сповідування інших поглядів і переконань не може бути підставою для неповаги до неї. Права людини є нормативною формою вираження міри свободи індивідів, упорядкування їх зв'язків, координації їх поступків і діяльності, відвернення протиріч, конфліктів.

Співвідношення універсальності та культурної різноманітності пронизує всю проблематику прав людини. Цю проблематику вчені вбачають у західному походженні концепції універсальності та її неможливості внаслідок цього поширюватися на суспільства інших типів культур. Висловлюються думки, що цінності концепції прав особи – це цінності західного суспільства, а держави незахідної культури виступають проти визнання за концепцією універсального характеру й застосування скрізь положень про права і свободи особи, розроблених західними правознавцями. Більше того, про таке свідчать декларації та застереження, зроблені певними державами при підписанні та ратифікації міжнародних актів у сфері прав людини, в яких є посилання на невідповідність їх положень національному законодавству чи системі права. З точки зору таких держав, вони не можуть дотримуватись певних єдиних стандартів у сфері прав людини із західними державами через їх соціальні та культурні відмінності.

При розгляді проблеми універсальності прав людини варто розкрити питання їх обмеження. Тут слід розрізняти два підходи: перший – безпосереднє обмеження прав (як вилучення частини прав або частини певного права у їх носіїв), другий – обмеження у здійсненні прав (як повна або часткова неможливість реалізації певних прав). При цьому другий підхід до розуміння обмежень припускає, що всі права у повному обсязі їх належності залишаються у людини – носія прав, а припиняється тільки можливість їх реалізації. Такий вид обмеження може мати добровільний характер (коли людина відмовляється від здійснення права, наприклад, у справах приватного обвинувачення), а також характер вимушеного примусу. Випадки застосування останнього повинні бути чітко регламентовані законодавством держави.

Слід зазначити, що Конституція України містить обидва поняття, пов'язані з обмеженням у правах. Зокрема, ч. 2 ст. 64 проголошує,

що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. У той же час деякі статті, що стосуються окремих прав, містять умови обмеження саме в їх здійсненні, зокрема, ч. 3 ст. 34 (право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію) передбачає, що здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням або злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету та неупередженості правосуддя. У частині 2 ст. 35 (право на свободу світогляду і віросповідання) визначено, що здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я та моральності населення або захисту прав і свобод інших людей. Дещо інше формулювання має ч. 2 ст. 39 (право збиратися мирно, без зброї, і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації), у якій встановлено, що обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону й лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням або злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Отже, поєднання універсального і культурного у сфері прав людини в умовах глобалізації є можливим лише на основі міжкультурного діалогу, а саме – шляхом визначення спільних ознак, якими володіють всі його учасники.

Покоління прав людини. Наприкінці ХХ ст. у результаті наукової систематизації прав людини в історичному огляді з'явилася теорія трьох поколінь прав людини.

Перше покоління прав людини – невідчужувані особисті (громадянські) та політичні права людини й основні свободи, їх об'єднує ідея свободи індивіда, одного чи разом з іншими, від зловживань політичної влади. Це право громадянина на свободу думки, совісті та релігії, право на життя, свободу і безпеку особи, право на свободу від свавільного арешту, затримання, право на розгляд справи незалежним і неупередженим судом та ін. Перше покоління прав

людини є основою індивідуальної свободи і кваліфікується як система негативних прав, що зобов'язують державу утримуватися від втручання у сфери, врегульовані цими правами, водночас зобов'язують забезпечити їх реалізацію та захист. Особисті та політичні права набули юридичної форми спочатку в актах конституційного національного права, а незабаром і в актах міжнародного права. Першими актами англійського конституціоналізму, які закріплюють права людини, є:

- Велика хартія вільностей 1215 р.;
- Петиція про права (1628 р.);
- так званий *Habeas Corpus Act* (Закон про недоторканність особи, 1679 р.);

- Білль про права (1689 р.).

До першого покоління прав людини належать також американські декларації, а саме:

- Декларація прав Вірджинії (1776 р.);
- Декларація незалежності США (1776 р.);
- Конституція США (1787 р.);
- Білль про права (США, 1791 р.);
- французька Декларація прав людини і громадянина (1789 р.) та ін.

Відлік першого покоління прав людини можна вести з періоду встановлення юридичної рівності, коли зруйнувалися станові рамки середньовічного суспільства. На цей період припадають розвиток буржуазних відносин і утвердження буржуазного суспільства з його законодавчими актами. Лише тоді рівноправність з ідеальної категорії стала втілюватися в реальну дійсність, набувши конституційного або іншого законодавчого оформлення. Принцип юридичної рівності, який став основою універсальності прав людини, надав їм справді демократичного характеру. Після Другої світової війни необхідність забезпечення основоположних прав людини була визнана більшістю розвинених країн.

Друге покоління прав людини – соціальні, економічні та культурні права (право на працю, відпочинок, соціальне забезпечення, медичну допомогу, захист материнства й дитинства та ін.) – сформувалося у процесі боротьби народів за поліпшення свого економічного становища та підвищення культурного статусу. Ці вимоги виникли після Першої світової війни, а вплинули на демократизацію

й соціалізацію конституційного права країн світу та міжнародне право після Другої світової війни, коли завдяки бурхливому розвитку виробництва склалися реальні передумови для задоволення соціальних потреб громадян.

Друге покоління прав людини називають ще системою позитивних прав внаслідок того, що вони не можуть бути реалізовані без організаційної, координуючої та інших форм діяльності держави, спрямованих на їх забезпечення. Соціальні, економічні та культурні права отримали нормативне вираження у Загальній декларації прав людини 1948 р., і особливо в Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права 1966 р., а також у низці конституцій XX ст., що стало суттєвим кроком у розвитку прав людини, у розширенні переліку цих прав та їх забезпеченні. Це насамперед такі права, як право на працю і на вільний вибір роботи, право на соціальне забезпечення, на відпочинок, на освіту, на захист материнства й дитинства, на участь у культурному житті суспільства та інші.

Поява третього покоління прав людини зумовлена загостренням у другій половині XX ст. глобальних проблем, серед яких на одне з перших місць виходить екологічна, а також вступом найбільш розвинутих країн в епоху інформатизації. Звідси такі права, як право на безпечне довкілля, право на доступ до інформації. Особливість третього покоління прав полягає в тому, що вони є колективними і можуть реалізовуватися сумісно. Третє покоління прав людини – це колективні права народів (націй), тобто права всього людства, що ґрунтуються на солідарності людей, їх належності до певної спільності (національних меншин, корінних народів, етнічних груп). Це право на мир, безпеку, незалежність (самовизначення народів), на здорове навколишнє природне середовище, на соціальний і економічний розвиток як індивідуума, так і людства в цілому.

У літературі висловлюється думка щодо появи четвертого покоління прав людини. Четверте покоління прав людини – це правова відповідь на виклики XXI століття, коли мова піде про виживання людства як біологічного виду, про збереження цивілізації, подальшу космічну соціалізацію людини. Виникнення проблеми четвертого покоління прав людини пов'язують також із бурхливим розвитком науково-технічного прогресу, з науковими відкриттями в галузі мікробіології, медицини, генетики тощо. Ці права

є результатом втручання у психофізіологічну сферу життя людини (наприклад, право людини на штучну смерть (евтаназію), право жінки на штучне запліднення і виношування дитини для іншої сім'ї, вирощування органів людини з її стовбурових клітин та ін.), яке, однак, не є безмежним (заборона клонування людини та встановлення інших правових меж).

Між поколіннями прав людини існує взаємозалежність на підставі принципу, що реалізація колективних прав не повинна обмежувати права і свободи особи. Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, майнового або іншого становища, – що проголошено Загальною декларацією прав людини, схваленою Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 10 грудня 1948 р., яка складає основу міжнародного захисту прав людини.

Це так звані «солідарні права», тобто право на розвиток, на мир, на безпечне навколишнє середовище, на спадщину людства, а також право на комунікацію, пов'язане з концепцією нового міжнародного інформаційного порядку. Права третього покоління – це колективні права, а не які-небудь «нові» права індивіда. Безумовно, окрема людина бере участь у реалізації таких прав, але ця участь пов'язана не з її особистим статусом, а з її статусом члена відповідної спільноти.

Захист прав людини в діяльності Ліги Націй. Ідея прав людини має тривалу історію. Нині функціонує універсальна система міжнародного захисту прав і основних свобод людини, яка склалася після Другої світової війни і переважно діє в рамках ООН. Разом з тим неправильно буде стверджувати, що до створення ООН міжнародного захисту прав людини не існувало зовсім. У XX ст. ідея прав людини дійсно опинилася в центрі світової політики. Закінчення Першої світової війни 1914–1919 рр. та її оформлення системою Версальських мирних договорів (1919–1923) не тільки змінили політичну каргу світу, а й мали істотний вплив на розвиток міжнародного права, зокрема на право прав людини.

Ліга Націй – це перша політична міждержавна організація, метою створення якої було обмеження воєн для забезпечення розвитку співробітництва, міжнародного миру та безпеки. Статут Ліги Націй передбачав процедури вирішення спорів між державами – її

членами з метою запобігання війні як засобу вирішення спору. При цьому передбачалося, що якщо певна держава вдасться до війни всупереч Статуту Ліги Націй, то така війна буде розглядатись як акт війни проти всіх членів Ліги Націй. Даний період характерний тим, що держави усвідомлювали необхідність заборони агресивної війни. У зв'язку з цим приймається Договір про відмову від війни як знаряддя національної політики 1928 р. (так званий «пакт Бріан-Келлога»), що стало одним з проявів міжнародного захисту прав людини шляхом обмеження війни як способу вирішення суперечки. Крім того, держави намагалися обмежити засоби та способи ведення воєн. Так, у 1925 р. приймається Протокол про заборону застосування на війні задушливих, отруйних або інших подібних газів і бактеріологічних засобів. У 1922 р. на конференції у Вашингтоні на основі прийнятого договору робиться спроба обмежити морські озброєння шляхом визначення співвідношення граничного тоннажу різних класів військових кораблів. Ці дії є першими спробами регулювання питань міжнародного гуманітарного права як частини права прав людини.

Після закінчення Першої світової війни Ліга Націй безпосередньо взялася за розробку міжнародно-правових питань захисту прав людини. У рамках діяльності Ліги Націй було укладено цілу низку угод, спрямованих на боротьбу з рабством і торгівлю людьми, розроблено спеціальні міжнародно-правові заходи для захисту національних, релігійних, етнічних і мовних меншин. Згідно угодам держави брали на себе обов'язок надавати особам, які належали до меншин за расою, релігією та мовою, ті ж права, що й своїм громадянам. Але договори про меншини не мали універсального характеру, а створювали певний спеціальний режим лише для незначної кількості малих держав. Держави ж, які займали провідні позиції в Лізі Націй, не брали ніяких обов'язків про надання меншинам, які проживали на їх територіях, тих же прав, що й своїм громадянам. Вони виступали лише в ролі гарантів створеної системи і не були пов'язані будь-якими зобов'язаннями перед Лігою Націй. Тому деякі держави-члени Ліги Націй розцінювали договори про меншини як нерівноправність, несумісну з суверенітетом держав, що дає привід для втручання в їх внутрішні справи. Та й сам Статут Ліги Націй не вміщував ніяких постанов про обов'язки держав-членів Ліги Націй дотримуватися права меншин або здійснювати міжна-

родне співробітництво з розвитку поваги до прав людини й забезпечення хоча б елементарних особистих, політичних, економічних, соціальних прав. Члени Ліги Націй брали на себе лише обов'язок «докладати зусиль» щодо забезпечення «справедливих і гуманних умов праці». Ці питання мали велике значення для розвитку теорії та практики міжнародного захисту прав людини. Зокрема, приймаються Конвенція про заборону рабства 1926 р., Конвенція про примусову працю 1930 р. та Конвенція про правове становище політичних біженців 1928 р. Так, у Конвенції про рабство 1926 р. спори, виникаючі між Високими Договірними Сторонами щодо застосування її положень, могли передаватися на розгляд Постійної палати міжнародного правосуддя, що свідчить про повноваження Палати здійснювати правозахисну діяльність, нехай і зі значними обмеженнями. Конвенція про примусову працю 1930 р. зобов'язує держав-учасниць представляти щорічні доповіді про заходи щодо втілення її положень у життя та зконкретних питань відносно застосування примусової праці.

Держави-члени Ліги Націй навіть не ставили перед собою завдання розробки універсального міжнародного документа, який включав би положення про поважання й дотримання найпростіших і найпоширеніших прав і свобод людини. Метою прийняття цих угод було не створення всезагальної системи міжнародного захисту прав людини, а лише забезпечення деяких прав особи. Відповідно до принципу суверенної рівності держав, права людини в той період розглядалися міжнародним співтовариством як такі, що є виключно внутрішньою юрисдикцією держав і підлягають врегулюванню лише національним законодавством.

Всеохоплюючої міжнародної системи захисту прав і основних свобод людини в часи діяльності Ліги Націй тоді ще не існувало, так само як і в цілому дотримання прав і свобод людини ще не було міжнародно-правовим зобов'язанням держав. Заяви про те, що в інших країнах порушуються права людини, могли бути розцінені як зазіхання на суверенітет і втручання у внутрішні справи держави.

Недоліки такого міжнародного регулювання прав і свобод людини гостро виявилися в ході Другої світової війни – її результати та досвід яскраво продемонстрували взаємозалежність між підтримкою миру й безпеки у світі та дотриманням основних прав і

свобод людини. На порядок денний було поставлене питання про необхідність створення такої світової організації, яка здатна була б не тільки забезпечити підтримку миру та безпеки у всьому світі, а й дотримання прав і свобод людини. Нею стала Організація Об'єднаних Націй, створена 26 червня 1945 р.

До створення Ліги Націй в практиці міжнародних відносин широко використовувалася доктрина втручання у внутрішні справи інших держав з метою захисту прав і свобод громадян. Нею оперували в якості «обґрунтувань» для поневолення так званих «нецивілізованих» народів, боротьби європейських держав за перерозподіл уже поділеного світу. «Право на втручання» офіційно закріплювалося в багатьох міжнародних договорах і угодах. Але після Першої світової війни та утворення Ліги Націй право держав на інтервенцію зазнало певних обмежень. Згідно зі Статутом Ліги Націй, який спочатку був підписаний 44 державами, розпочинати війну можна було лише за наявності обставин, зафіксованих у цьому документі. У випадку порушення державами-членами Ліги Націй її Статуту, передбачалися санкції.

Взагалі положення Статуту Ліги Націй про обов'язок держав співпрацювати в галузі захисту прав людини, як і вся діяльність цієї організації, відіграли важливу роль у розвитку міжнародно-правового захисту прав людини та продовжують відігравати вже в положеннях Статуту ООН, що стала її спадкоємицею. Ці норми є найбільш загальним правовим зобов'язанням, на основі якого здійснюється все наступне міжнародне співробітництво в цій області.

Питання до семінарського заняття

1. Природа та сутність прав людини.
2. Класифікація прав людини.
3. Природно-правова концепція прав людини і юридичний позитивізм.
4. Негативні права й позитивні зобов'язання.
5. Генезис концепції прав людини: до і після Другої світової війни.
6. Покоління прав людини.
7. Захист прав людини в діяльності Ліги Націй.
8. Універсальність прав людини.
9. Міжнародне право прав людини.
10. Питання міжнародної правосуб'єктності індивіда.
11. Поняття та класифікація міжнародно-правових стандартів прав людини.
12. Співвідношення міжнародно-правових стандартів прав людини та національного права.
13. Імплементация міжнародно-правових стандартів прав людини в національне право України.
14. Міжнародний захист прав людини під час збройних конфліктів.

Література до теми

1. Антонович М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини: теорія та практика / М. Антонович. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська акад.», 2007. 383 с.
2. Буткевич В.Г. Міжнародне право. Основні галузі : підручник / В.Г. Буткевич, В.В. Мицик, О. В. Задорожній; за ред. В.Г. Буткевича. К. : Либідь, 2004. 816 с.
3. Международное право : сборник документов / А.В. Трояновский, Ю.В. Чайковский; под ред. Засл. юриста Украины, зав. каф. межд. права и междунар. отнош. ОНЮА, к.ю.н., проф. М.Е. Черкеса. О. : «Фенікс», 2010. 768 с.

4. Мицик В.В. Права людини у міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту. К.: Видавничий дім «Промені», 2010. 722 с.

5. Міжнародне публічне право : підручник / В.М. Репецький, В.М. Лисик, М.М. Макієвіч та ін. ; за ред. В.М. Репецького. Київ : Знання, 2012. 437 с.

6. Міжнародне публічне право : підручник, у 2 т. / В.В. Мицик, М.В. Буроменський, М.М. Гнатовський та ін.; за заг. ред. В.В. Мицика. Харків : Право, 2018. Т. 2 : Основні галузі. 2018. 624 с.

7. Права людини у новому тисячолітті / за ред. Френсіса Батлера; Британський інститут прав людини. Київ : Сфера, 2006. 264 с.

8. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право : підручник / Т.Л. Сироїд. Одеса : Фенікс, 2018. 744 с.

9. Тимченко Л.Д. Международное право. Вводный курс / Л.Д. Тимченко. Одеса : Фенікс, 2014. 320 с.

10. Черкес М.Ю. Міжнародне право : підручник / М.Ю. Черкес. К.: Правова єдність, 2009. 392 с.

ТЕМА 2.

УНІВЕРСАЛЬНІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ І МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Лекційний курс

Роль Організації Об'єднаних Націй у формуванні міжнародно-правових стандартів прав людини. Компетенція головних та допоміжних органів ООН у галузі прав людини. ГА ООН. Рада Безпеки. Рада ООН з прав людини. Міжнародний суд ООН. Верховний Комісар ООН з прав людини. Процедура 1503. Спеціалізовані установи ООН.

Загальна Декларація прав людини 1948 р. як джерело універсальних міжнародно-правових стандартів прав людини.

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р., про стандарти прав людини. Комітет ООН по правах людини.

Перший факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські й політичні права 1966 р.: порядок розгляду індивідуальних повідомлень. Міждержавні повідомлення.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права 1966 р. Комітет з економічних, соціальних та культурних прав.

Конвенція ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р. Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок.

Конвенція про права дитини 1989 р. Комітет з прав дитини.

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р. Комітет проти катувань.

Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р. Комітет з ліквідації расової дискримінації.

Конвенція про права осіб з інвалідністю 2006 р. Комітет з прав осіб з інвалідністю.

Вступ до теми

Після Другої світової війни питання захисту прав людини стало перед ООН надзвичайно гостро. ООН, згідно зі ст. 1 Статуту, зобов'язана «...здійснювати міжнародне співробітництво в розв'язанні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру і в заохочуванні та розвитку поваги до прав людини й основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови та релігії». Становлення міжнародного права прав людини пов'язано з розробкою й ухваленням міжнародних актів універсального характеру, якими було систематизовано права людини. У міжнародному праві така систематизація була здійснена в 1948–1966 рр. низкою нормативних актів у сфері прав людини, неофіційно іменованих Міжнародною хартією прав людини, яку складають: Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Міжнародна хартія прав людини є нормативно-правовою основою міжнародного права прав людини.

Загальна декларація прав людини, яка й досі залишається унікальним документом у багатьох аспектах, була ухвалена 10 грудня 1948 р. Цей день став Міжнародним Днем прав людини, який відзначають у всьому світі. Це був перший міжнародний акт, у якому були викладені громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права людини. Декларація уперше проголосила необхідність єдиного для всіх розуміння прав людини.

Загальна декларація прав людини була ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН у формі резолюції, що викликало та викликає чимало питань про юридичну силу цього документу, тому що за загальним правилом резолюції Генеральної Асамблеї ООН мають рекомендаційний характер. Незважаючи на це, Декларація визнається універсальним і ефективним механізмом та інструментом захисту прав людини в світовому масштабі. Більшість правників поділяють думку, що норми Декларації є відображенням звичайно-правових норм і тому мають характер міжнародно-правового зобов'язання. І хоча положення Декларації мають рекомендаційний характер, цим документом фактично започатковано процес створення системи міжнародних стандартів у галузі прав людини, набуття ними

універсального характеру. Так, у 1966 році Генеральна Асамблея ООН ухвалила Міжнародний пакт про громадянські й політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права, які разом із Загальною декларацією прав людини та двома додатковими протоколами до Міжнародного пакту про громадянські й політичні права склали Міжнародний білль про права людини.

Цими міжнародними документами задекларовано наступні принципи: рівність людей (усі люди народжуються вільними та рівними в правах, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії тощо; право кожного на життя, свободу та особисту недоторканість);

- заборона рабства і работоргівлі;
- заборона катувань або жорстокого поводження;
- право кожного на правосуб'єктність;
- рівність усіх перед законом;
- право на звернення до суду;
- заборона самовільних арештів;
- презумпція невинності та заборона зворотної сили карного закону;
- право на свободу пересувань та вибір місця мешкання;
- право на громадянство;
- право на шлюб;
- право володіти майном;
- право на свободу переконань;
- право на мирні збори;
- право на участь в управлінні громадськими та державними справами;
- право на працю тощо.

Загальна декларація прав людини спонукала людство до розробки та укладення численних конвенцій, декларацій та протоколів з прав людини. Так, у 1948 р. було ухвалено Конвенцію про попередження злочину геноциду та покарання за нього; у 1949 р. – Женевські конвенції про захист прав людини під час збройних конфліктів; у 1959 р. – Декларацію прав дитини; у 1966 р. – Міжнародний пакт про громадянські й політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права тощо. Також було створено різноманітні установи та посади для більш об'єктив-

ного дотримання державами прав людини – Раду з прав людини, Уповноваженого з прав людини тощо.

Міжнародний пакт про громадянські й політичні права 1966 р. вважають одним із найбільш важливих міжнародно-правових договорів про права людини. Його текст можна умовно поділити на дві частини: статті, у яких викладено зміст громадянських і політичних прав, та статті, які закріплюють міжнародний контроль за дотриманням цих прав. Імперативний характер цих статей гарантує особисту свободу людини та зобов'язує держав-учасниць забезпечити в межах своєї юрисдикції дотримання громадянських і політичних прав у повному обсязі.

Контроль за дотриманням норм Пакту, включаючи розгляд індивідуальних скарг, здійснює міжнародний орган – Комітет із прав людини. Пакт надає державі право обмежити деякі із проголошених прав, зокрема право на свободу інформації (ст. 17, ст. 19 та інші).

Міжнародному пакту про громадянські й політичні права передував прийнятий у 2008 р. Перший Факультативний протокол, який надав Комітету з прав людини компетенцію приймати та розглядати повідомлення (скарги) індивідуально від осіб про те, що вони є жертвами порушень державою-учасницею Пакту або положень цього Протоколу. Ані Пакт, ані Факультативний протокол не передбачають права Комітету тлумачити права, проголошені в Міжнародному пакті про громадянські й політичні права. Але за роки існування Комітету, в зв'язку з розглядом повідомлень про порушення прав людини, склалася так звана юриспруденція Комітету, яка є значним внеском у правове розуміння прав людини й основних свобод.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. був підписаний одночасно з Міжнародним пактом про громадянські й політичні права. Його юридичні особливості пов'язані з особливостями проголошених у ньому економічних, соціальних і культурних прав. Економічні, соціальні та культурні права є невід'ємними, як і громадянські та політичні права, і не менш важливими. Проте існують суттєві особливості в реалізації економічних, соціальних і культурних прав. Обсяг їх реалізації залежить від економічного добробуту держави, а тому не може бути однаковим у різних країнах. Міжнародний контроль за дотриманням економічних, соціальних і культурних прав зазвичай

не пов'язаний із розглядом індивідуальних скарг. Формулювання статей Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права за загальним правилом є диспозитивними і не передбачають прямої дії, а потребують від держави додаткових заходів забезпечення їх реалізації.

Особливість обох прийнятих пактів полягає в тому, що коли держави, які є членами ООН чи ще ними не стали, ратифікують пакт і стають його «державами-учасниками», вони добровільно беруть на себе ряд юридичних зобов'язань із захисту прав, що містяться у відповідному тексті прав і норм, а також погоджуються сумлінно забезпечувати відповідність національних законів своїм міжнародним зобов'язанням. Що особливо важливо, цими пактами запроваджено конкретні механізми контролю за захистом відповідних прав, зокрема створено окремі Комітети ООН задля здійснення нагляду за дотриманням зобов'язань, узятих державами-учасниками цих договорів.

Рада ООН з прав людини. Рада ООН з прав людини (далі – РПЛ) була створена у 2006 році на основі діючої з 1946 р. Комісії ООН з прав людини. 15 березня 2006 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію 60/251, в якій містяться положення стосовно мандату, роботи, складу та процедури обрання членів Ради. Відповідно до резолюції, головною метою РПЛ є захист прав і основних свобод людини на справедливій та рівній основі, а також ефективна координація та інтеграція діяльності, що стосується прав людини, у рамках системи ООН.

Особливе місце в історії становлення інституційного захисту прав та свобод людини посідала Комісія з прав людини як універсальний орган, повноваження якого не пов'язані з участю держав у міжнародних договорах про права людини. Її було засновано 10 грудня 1946 р. на підставі рішення Економічної та Соціальної Ради (ЕКОСОР). За час свого існування Комісія з прав людини зробила значний внесок у розуміння прав людини та в розвиток міжнародного співробітництва в цій сфері. Вона мала широкі повноваження щодо контролю за дотриманням прав людини, проводила дослідження у сфері захисту прав людини, надавала рекомендації та пропозиції ЕКОСОР, готувала проекти міжнародних документів щодо прав людини та співпрацювала з іншими міжнародними органами в цій галузі. Комісія створювала власні допоміжні органи.

Одним із них була Підкомісія з попередження дискримінації прав і захисту меншин. У 1999 р. ЕКОСОР змінив назву цієї Підкомісії на Підкомісію з підтримки та захисту прав людини. Підкомісія з підтримки та захисту прав людини була головним органом в складі Комісії з прав людини. До її складу входило 26 експертів, обов'язком яких було вивчення (особливо з позицій Загальної декларації прав людини) і розробка рекомендацій щодо запобігання дискримінації будь-якого виду, що стосується прав людини і основних свобод, а також щодо захисту расових, національних, релігійних та мовних меншин. Члени комісії обиралися за принципом рівноправного географічного представництва.

Підкомісія організовувала сім робочих груп з вивчення окремих проблем: меншин, транснаціональних корпорацій, відправлення правосуддя, боротьби з тероризмом, сучасних форми рабства, актуальних проблеми корінного населення, комунікації (процесів передачі інформації).

Комісія з прав людини заснувала 30 спеціальних процедур для вирішення ситуацій, що склалися в конкретній країні, а також для вирішення конкретних питань, таких як свобода слова і переконання, тортури, права на їжу та освіту.

Для здійснення спеціальних процедур також існують робочі групи, що складаються з п'яти експертів, які перевіряють і вивчають конкретні проблеми в сфері прав людини. Комісією були сформовані три групи: Робоча група з безпідставних затримань, Робоча група з насильницьких або недобровільних зникнень, Робоча група по використанню найманців як засіб порушення прав людини й протидія здійсненню права народів на самовизначення. Рада з прав людини, замінивши Комісію з прав людини в 2006, прийняла на себе всі обов'язки Підкомісії, спеціальних процедур та робочих груп.

У своїй діяльності Рада з прав людини керується принципами універсальності, неупередженості, об'єктивності та невибірковості, а також принципом конструктивного міжнародного діалогу та співробітництва, з метою сприяння заохоченню та захисту всіх прав людини – громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних, включаючи право на розвиток.

До складу Ради з прав людини входять 47 держав-членів, які обираються членами Генеральної Асамблеї ООН шляхом прямого

таємного голосування за географічним розподілом: група африканських держав – 13 місць, група азійських держав – 13 місць, група держав Латинської Америки та Карибського басейну – 8 місць, група східноєвропейських країн – 6 місць, група західноєвропейських та інших держав – 7 місць. Інші держави мають статус спостерігача. Члени Ради з прав людини виконують свої повноваження протягом трьох років та не мають права на переобрання після двох поспіль термінів членства.

Протягом року проводиться не менше трьох сесій Ради з прав людини, включаючи основну сесію. Загальна тривалість сесій складає десять тижнів. Передбачено також механізм скликання спеціальних сесій, наприклад, з метою попередження масштабних порушень прав людини та швидкого реагування на надзвичайні ситуації у сфері прав людини. Рада може проводити спеціальні сесії за вимогою одного з членів Ради з прав людини при підтримці однієї третини членів Ради.

Головна мета Ради з прав людини є міжнародний захист та плекання поваги до громадянських, політичних, економічних, соціальних й культурних прав людини, незалежно від раси, статі, мови чи релігії, на основі принципів універсальності, об'єктивності, співробітництва, як це передбачено в Статуті ООН.

Найбільш важливим повноваженням Ради є здатність використовувати спеціальні процедури ООН і універсальний періодичний огляд: спеціальні доповідачі можуть контролювати зловживання в галузі прав людини і консультувати з конкретних проблематичних напрямків для підготовки звітів за тематичними областями. Універсальний періодичний огляд дозволяє оцінити обставини факту порушення прав людини з метою запобігання аналогічним випадкам в усіх державах-членах. Значна увага Ради приділяється процесу огляду, раціоналізації та удосконалення мандатів системи спеціальних процедур Ради – одному з головних елементів ООН із захисту та заохочення прав людини у світі. У спеціальних процедурах беруть участь спеціальні доповідачі, спеціальні представники, незалежні експерти та робочі групи, які здійснюють моніторинг, проводять дослідження та консультації, представляють відкриті звіти за тематичними питаннями, які стосуються дотримання прав людини в конкретних країнах. Основою цієї системи є незалежність та практичний досвід утримувачів мандатів

спеціальних процедур. Іншою унікальною особливістю цієї системи є безпосередній доступ утримувачів мандатів до інформації через підтримання контактів з урядами та іншими зацікавленими сторонами, зокрема, у ході їх візитів до країн. Завдяки цьому механізму вдалося вирішити низку проблем щодо порушень прав людини, з якими зіштовхнулися окремі особи чи групи осіб, та були прийняті відповідні заходи з покращення ситуації.

Значною мірою ефективність діяльності Ради визначається також функціонуванням механізму Універсального періодичного огляду, за допомогою якого проводиться огляд виконання всіма державами-членами ООН їх зобов'язань у галузі прав людини. Упродовж першого циклу (2006–2011 рр.) Універсальний періодичний огляд довів свою ефективність як справедливий, транспарентний механізм, який діє на основі принципу рівних підходів та критеріїв до усіх без винятку країн. У травні 2017 р. розпочався третій цикл Універсального періодичного огляду.

Резолюція про створення Ради з прав людини прописувала: «Члени ради мають підтримувати найвищі стандарти у галузі заохочення й захисту прав людини». Україна надає пріоритетного значення співробітництву з Радою у сфері захисту прав людини, розглядаючи цю діяльність як важливий внесок у зміцнення міжнародної стабільності і безпеки та поширення демократичних стандартів у світі. Україна вперше стала членом Ради у 2006 р. У 2008 р. нашу країну було переобрано до складу Ради на другий термін – до 2011 р. З червня 2011 р. Україна активно співпрацювала з Радою в якості спостерігача, а з 2018 р. на три роки її обрали як державу-члена Ради.

Участь України в роботі Ради і, зокрема, членство в ній, розглядається як важливий інструмент зовнішньої політики України, підтвердження відданості нашої держави основоположним принципам, закріпленим у Всесвітній декларації прав людини, та її готовності відігравати активну роль на міжнародній арені. Так, 27 червня 2014 р. у ході 26-ї сесії Ради, була голосуванням ухвалена ініційована нашою країною резолюція «Співпраця та допомога Україні в галузі прав людини». Побудована на положеннях доповідей Управління Верховного комісара ООН з прав людини, що містять оцінки правозахисної ситуації в нашій країні, насамперед, на території тимчасово окупованої Автономної Республіки Крим

та на сході України, резолюція вітає співпрацю нашої держави з міжнародними правозахисними механізмами ООН та засуджує порушення прав людини, передусім у згаданих регіонах. Україну було обрано членом Ради ООН з прав людини на 2018–2020 роки. Співробітництво в рамках Ради надає додаткові можливості для роз'яснення позиції нашої держави з ключових питань забезпечення прав людини та налагодження ефективного міжнародного співробітництва в цій сфері, спрямованого, насамперед, на адаптацію норм та стандартів у сфері захисту прав людини до європейських, у світлі курсу України на європейську інтеграцію.

Верховний комісар ООН з прав людини. На Всесвітній конференції з прав людини в 1993 р. міжнародне співтовариство прийняло рішення про заснування повноцінного мандата в області прав людини з більш ґрунтовною інституційною базою. В 1993 р. у результаті прийнятої резолюції 48/141 Генеральної Асамблеї, держави-члени ООН заснували Управління Верховного комісара з прав людини.

Відповідно до даної резолюції, Верховний комісар призначається Генеральним секретарем ООН і є його заступником, затверджується Генеральною Асамблеєю ООН терміном на чотири роки з можливістю одного повторного переобрання. Він має статус «посадової особи ООН» і несе «під керівництвом і егідою Генерального секретаря основну відповідальність за діяльність Організації Об'єднаних Націй у галузі прав людини». Фактично ж Верховний комісар з прав людини здійснює спільне керівництво діяльністю Центру по правам людини ООН – структурного підрозділу Секретаріату ООН.

Посаду Верховного комісара засновано для зміцнення механізму ООН, «для заохочення і захисту всіх прав людини». Верховний комісар має керуватися Загальною декларацією прав людини 1948 р., іншими основоположними міжнародно-правовими актами, у першу чергу має виходити з того, що всі права людини – громадянські, культурні, економічні й політичні – є унікальними, взаємозв'язаними і взаємозалежними. Верховний комісар має щорічно подавати доповіді Раді з прав людини ООН (Комісії з прав людини ООН), а також через Економічну й Соціальну раду – доповіді Генеральній Асамблеї ООН.

Управління Верховного комісара ООН з прав людини як орган ООН є універсальним міжнародним механізмом захисту прав

людини загальної компетенції, та як структурний підрозділ ООН співпрацює з іншими її органами, які певною мірою здійснюють свою діяльність у межах захисту прав людини. Управління Верховного комісара ООН з прав людини поєднує організаційні та координаційні функції, пов'язані з діяльністю всього правозахисного механізму системи ООН, здійснює окремі дослідження, надає консультативні та технічні послуги, поширює інформацію та видає публікації. Управління Верховного комісара ООН з прав людини виконує функції секретаріату для Ради ООН з прав людини, яка є ключовим міжнародним органом ООН у галузі прав людини, сприяє діяльності її механізмів – спеціальних процедур та Універсального періодичного огляду. Окрім того Управління Верховного комісара ООН з прав людини надає адміністративні послуги базовим договірним органам – комітетам незалежних експертів, уповноваженим здійснювати моніторинг за дотриманням державами зобов'язань за відповідними договорами. Управління Верховного комісара ООН з прав людини забезпечує проведення засідань і нарад Ради з прав людини. Виконує функції секретаріату для Ради ООН з прав людини, яка є ключовим міжнародним органом ООН у галузі прав людини, а також сприяє діяльності її механізмів – спеціальних процедур та Універсального періодичного огляду.

«Спеціальні процедури» – це загальна назва, дана механізмам, передбачених Радою з прав людини та прийнятими нею для розгляду конкретних ситуацій в країні, або тематичних питань у всіх частинах світу. Спеціальні процедури являють собою або окрему особу (спеціальний доповідач, спеціальний представник або незалежний експерт), або робочу групу. Надаються мандати спеціальних процедур видатним, незалежним експертам, що працюють на добровільних засадах і призначаються Радою. Управління Верховного комісара ООН з прав людини сприяє роботі доповідачів, незалежних експертів і робочих груп за допомогою свого Відділу по забезпеченню роботи спеціальних процедур, який обслуговує всі, крім одного, тематичні мандати і надає централізовану підтримку спеціальним процедурам як системі. Департамент по роботі з місіями на місцях і з технічного співробітництва сприяє роботі державних мандатів. За підтримки Управління Верховного комісара ООН з прав людини, спеціальні процедури: здійснюють державні візити; реагують на індивідуальні випадки порушень прав

людини та проблеми більш широкого і структурного характеру шляхом направлення державам або іншим особам повідомлення, що привертають їх увагу до передбачуваних порушень прав або зловживань; проводять тематичні дослідження та експертні консультації, сприяють розробці міжнародних стандартів у галузі прав людини, беруть участь в інформаційно-просвітницькій діяльності, підвищують обізнаність громадськості та надають консультації з питань технічного співробітництва. Спеціальні процедури щорічно звітують перед Радою з прав людини. Більшість мандатаріїв також звітує перед Генеральною Асамблеєю. Їх завдання визначені в резолюціях, які засновують або продовжують їх мандати.

Універсальний періодичний огляд являє собою унікальний механізм огляду інформації з прав людини в усіх державах-членах ООН. Універсальний періодичний огляд входить в структуру Ради з прав людини та надає можливість кожній країні інформувати про вжиті нею заходи з метою поліпшення ситуації в галузі прав людини, а також виконувати свої зобов'язання в цій сфері.

Управління Верховного комісара ООН з прав людини постійно співпрацює з установами, фондами та програмами ООН, прагнучі підвищити рівень свого впливу та ефективніше використовувати свої фінансові та людські ресурси. За допомогою проведення професійної підготовки та експертних консультацій, проведених Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини, все більше число країн-членів ООН включає тематику права людини в свою програму діяльності та сприяє національним структурам у їх взаємодії з органами ООН з прав людини. Окрім сприяння державним та регіональним представництвам, радники Управління Верховного комісара ООН з прав людини консультують резидентів-координаторів щодо розробки політичних заходів і стратегій, а також щодо більш ефективної побудови державної команди.

Внутрішня структура Управління включає наступні підрозділи:

1. Верховний комісар ООН з захисту прав людини. Він є керівником Управління, Заступником Генерального секретаря і звітує йому. Верховний комісар несе відповідальність за всю діяльність Управління, консультує Генерального секретаря з питань політики ООН у галузі прав людини, забезпечує основну й адміністративну підтримку в здійсненні проектів і заходів, а також органів програми в галузі прав людини, представляє Генерального секретаря на

засіданнях органів з прав людини та інших заходах, присвячених правам людини, виконує спеціальні завдання за рішенням Генерального секретаря.

2. Заступник Верховного комісара ООН з захисту прав людини.

3. Канцелярія Верховного комісара ООН з захисту прав людини. Очолює начальник, який є підзвітним Верховному комісару.

4. Адміністративна секція. Очолюється начальником, підзвітним Верховному комісару. Основними функціями є консультування ВК з бюджетних, фінансових і кадрових питань, пов'язаних з програмою в галузі прав людини.

5. Нью-Йоркський відділ.

6. Сектор досліджень та права на розвиток.

7. Сектор допоміжного обслуговування.

8. Сектор заходів і програм.

З середини березня 2014 р., на запрошення українського Уряду, в країні розгорнуто Моніторингову місію ООН з прав людини, яка регулярно звітує про стан правозахисної ситуації, передусім в окупованому Криму та на південному сході України. Також серед завдань Місії, на додаток до моніторингу та звітування, – підтримка зусиль української влади зі зміцнення національної системи захисту прав людини, в т. ч. у контексті розробки Національної стратегії у сфері прав людини та відповідного плану дій, зокрема шляхом надання консультативних послуг й технічної допомоги.

Процедура 1503. Процедура 1503 була найстарішим механізмом (до припинення її існування в зв'язку з утворенням Ради) розгляду скарг про порушення прав людини в системі ООН. Назва процедури «1503» походить від номера резолюції Економічної й Соціальної Ради – резолюція ЕКОСОП 1503 (XLVIII) від 27 травня 1970 р. Цією резолюцією було встановлено порядок проведення процедури розгляду повідомлення про систематичні та достовірно підтверджені грубі порушення прав людини. У 2000 р. Економічна й Соціальна Рада своєю резолюцією 2000/3 внесла ряд змін у процедуру 1503, спрямованих на підвищення ефективності її проведення, зокрема замінили колегію незалежних експертів, які визначали, чи варто виносити конкретне питання на засідання Комісії з прав людини на колегію з п'яти представників урядів. Указані резолюції уповноважили Комісію з прав людини розглядати такі повідомлення.

Згодом ці функції перейняла Рада з прав людини, що випливає з п. 6 резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 19 червня 2000 р., яка заснувала Раду: «Рада повинна виконувати, аналізувати і, при необхідності, вдосконалювати та раціоналізувати всі процедури, функції й обов'язки Комісії з прав людини».

Повідомлення, які мають бути розглянуті відповідно до процедури 1503, можуть направлятися окремими фізичними особами або групами таких осіб, які стверджують, що вони зазнали посягань на їх права чи свободи, а також будь-якими особами, у яких є безпосередні й достовірні відомості про подібні порушення таких прав. Таким чином, ця процедура може бути використана не лише особами, безпосередньо постраждалими від порушень прав людини, але й правозахисниками або неурядовими організаціями. Повідомлення не мають бути анонімними. Метою процедури 1503 є виявлення та розгляд систематичних грубих порушень прав людини. Тому повідомлення повинні містити не тільки факти, що стосуються будь-яких окремих випадків, але також мають надавати інформацію про систематичність подібних таких порушень.

Після отримання повідомлення, у разі визнання його прийнятним, воно направляється відповідному уряду для подання зауважень. Далі резолюція Економічної і Соціальної Ради 2000/3 передбачає наступні етапи процедури 1503:

1. Повідомлення разом з відповіддю уряду на нього направляється до Робочої групи з повідомлень. Під час сесій Робоча група з повідомлень може прийняти наступні відповіді: відхилити повідомлення; залишити повідомлення на розгляді та зробити запити у відповідну країну надати додаткову інформацію у розумні строки; передати скаргу Робочій групі з ситуацій. Відповідно п. 106 резолюції 5/1 автор повідомлення та відповідна держава інформуються про кожен етап процедури. Робоча група збирається два рази в рік терміном на п'ять робочих днів, щоб оцінити прийнятність та сутність справи, в тому числі, чи є повідомлення поодиноким випадком та чи можна його поєднати з іншими повідомленнями, які також охоплюють випадки грубих та достовірно підтверджених порушень прав людини та основних свобод. Після розгляду повідомлень і відповідей на них Робоча група з повідомлень доводить до відома Робочої групи з ситуацій будь-які конкретні ситуації, які, ймовірно, свідчать про серйозні,

систематичні та достовірно підтверджені грубі порушення прав людини.

2. На підставі інформації та рекомендацій, наданих Робочою групою з повідомлень, Робоча група з ситуацій надає Раді з прав людини доповідь про систематичні випадки порушення прав і свобод людини та розробляє рекомендації для Ради щодо прийняття необхідних заходів.

3. Комісія з прав людини (Рада з прав людини) розглядає ситуації, передані їй Робочою групою з ситуацій.

Згідно п. 7 (d) резолюції Економічної і Соціальної Ради 2000/3, Комісія з прав людини (Рада з прав людини) може вживати ряд наступних заходів згідно результату розгляду повідомлень: 1) припинити розгляд питання, якщо подальший розгляд або прийняття заходів є не виправданими; 2) залишити ситуацію на розгляді у випадку додатково отриманої інформації, яку вона отримала від відповідного уряду або яка може надійти в Комісію відповідно до процедури 1503; 3) залишити ситуацію на розгляді та призначити незалежного експерта; 4) припинити розгляд питання регульованою резолюцією ЕКОСОР 1503 (XLVIII) для того, щоб приступити до розгляду того ж самого питання відповідно до відкритої процедури, регульованої резолюцією ЕКОСОР 1235 (XLII).

Важливо зазначити, що однією з найбільш особливих рис процедури 1503 є її конфіденційність. Принцип конфіденційності охоплює всі етапи процедури, включаючи засідання обох Робочих груп та Комісії, всі матеріали, представлені окремими особами та урядами, а також рішення, прийняті на різних етапах процедури. Таким чином, особи, які направили повідомлення, не інформуються про рішення, що приймаються в результаті їх розгляду, а також про відповіді урядів на ці повідомлення. Є два винятки з правила конфіденційності. Документи процедури 1503 можуть бути опубліковані, якщо відповідне бажання висловить уряд, або якщо таке рішення прийме Економічна і соціальна рада.

Подача повідомлень згідно процедури 1503 також не виключає подальшого звернення в Комітет проти катувань або в Комітет з ліквідації дискримінації по відношенню до жінок.

Комітет з прав людини. Комітет з прав людини створено у 1977 р. відповідно до ст. 28 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р. Комітет вважається одним із най-

важливіших органів у галузі захисту прав людини універсального характеру, створеним на основі і з метою імплементації вищевказаного Пакту, так званий «договірний орган». До складу Комітету входять 18 незалежних експертів (спеціалістів у особистій якості на відміну від Ради прав людини, яка складається з представників держави), яких обирають із числа громадян держав-учасниць цього Пакту. Членами Комітету повинні бути особи, які «володіють високими моральними якостями і визнаною компетентністю в галузі прав людини», до того ж «приймається до уваги корисність участі кількох осіб, що володіють юридичним досвідом». Члени Комітету обираються терміном на 4 роки і можуть бути переобрані. Місцезнаходження Комітету – Женева (Швейцарія).

Комітет має право здійснювати контроль щодо дотримання положень Міжнародного пакту про громадянські й політичні права 1966 р. шляхом розгляду: 1) періодичних доповідей держав-учасниць про прийняті ними заходи для реалізації положень Пакту; 2) скарг держав-учасниць про порушення положень Пакту; 3) скарг індивідів про порушення державою-учасницею прав, закріплених у Пакті. Комітет з прав людини не проводить розслідувань за інформацією про окремі випадки серйозних порушень державами зобов'язань за Пактом.

Розгляд доповідей складає найбільш важливу форму спостереження за виконанням державами своїх зобов'язань за Пактом. Кожна держава зобов'язана надати Комітету початкову доповідь протягом 1 року з моменту ратифікації нею Пакту. Потім 1 раз у 5 років вона повинна надавати чергові періодичні доповіді. Перед розглядом других і третіх періодичних доповідей робоча група Комітету за допомогою Центру ООН з прав людини готує список питань, що виникають з доповіді, які потім стверджуються Комітетом. Такі письмові питання направляються державам заздалегідь для підготовки докладних і повних відповідей на них, що не виключає постановки усних питань з боку членів Комітету під час обговорення доповіді. Також допускається участь міжнародних неурядових організацій, які надають інформацію про стан справ у галузі громадянських і політичних прав у країнах, чії доповіді будуть обговорюватися на найближчих засіданнях Комітету. Комітет не виносить ніякого рішення за доповіддю, не визнає її задовільною або незадовільною. Члени Комітету дають оцінку доповіді в цілому

та її окремим положенням, роблять висновки щодо виконання державою вимог Пакту. Держави, які ратифікували II Факультативний протокол до Пакту, спрямований на скасування смертної кари, включають в свої доповіді інформацію про заходи, вжиті ними для здійснення зобов'язань за цим протоколом.

Іншою формою контролю Комітету є система індивідуальних повідомлень (скарг), що стосуються порушення громадянських і політичних прав державами, які приєдналися до Факультативного протоколу до Пакту. Ратифікуючи Факультативний протокол, держави-учасниці Пакту визнають компетенцію Комітету з прав людини приймати та розглядати повідомлення від осіб, які стверджують, що вони є жертвами порушення даними державами-учасницями прав, викладених у Пакті. Скаржитися в Комітет можуть тільки індивіди, що знаходяться під юрисдикцією держави-учасниці Факультативного протоколу. При цьому жертва порушення не обов'язково повинна знаходитися на території даної держави.

Розгляд повідомлень складається з двох основних стадій: на предмет прийнятності та з питань по суті. Скарга індивіда повинна стосуватися тільки факту порушення прав, зафіксованих у Пакті, і не може бути анонімною. Повідомлення повинно мати відношення до подій і фактів, що мали місце після вступу в силу Пакту та Факультативного протоколу для даної держави. Крім того, особа, що подає скаргу, має вичерпати усі національні внутрішні засоби захисту порушеного права або довести, що розгляд її справи затягується з визначеним наміром. Комітет не розглядає індивідуальних повідомлень, поки не засвідчиться в тому, що те ж саме питання не розглядається відповідно до іншої процедури міжнародного розгляду або врегулювання.

Найбільш важливою стадією розгляду повідомлення є його вивчення по суті. Визнавши скаргу придатною та ухваленою до розгляду, Комітет просить державу-учасницю, зазначену в скарзі, представити в шестимісячний термін пояснення по суті питання та зазначити заходи, що будуть прийняті на національному рівні для виправлення ситуації. Держава й особа, що направила скаргу, знаходяться перед Комітетом у рівних умовах. Всі повідомлення розглядаються на закритих засіданнях, а документи, що стосуються їх, є конфіденційними. Проте самі рішення за повідомленнями

потім публікуються в щорічних доповідях Комітету Генеральної Асамблеї ООН. Постанови Комітету за повідомленнями індивідів називаються міркуваннями. Але їх не можна розглядати як прості рекомендації, адресовані державі. Комітет уповноважений Факультативним протоколом у результаті розгляду повідомлення робити висновки про дотримання або недотримання державою-учасницею вимог Пакту. Відповідно до п. 3 (а) ст. 2 Пакту держава-учасниця зобов'язана «забезпечити будь-якій особі, права і свободи якої, визнані в даному Пакті, порушені, ефективний засіб правового захисту». Комітет після складання висновку про порушення державою Пакту вказує, що держава-учасниця зобов'язана прийняти ефективні заходи з метою усунення порушень, а нерідко й прийняти такі ж заходи для ліквідації наслідків порушень. Іноді Комітет вказує, що держава зобов'язана виплатити жертві компенсацію.

Комітет регулярно видає зауваження загального порядку, які тлумачать окремі положення Пакту. Хоча ні Пакт, ні Факультативний протокол не передбачають права Комітету тлумачити права, проголошені в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, але за роки існування Комітету в зв'язку з розглядом повідомлень про порушення прав людини склалася так звана юриспруденція Комітету, яка є значним внеском у правове розуміння прав людини й основних свобод, тим самим розвиваючи їх або ж коментуючи застосування зобов'язань держав за Пактом до окремих категорій населення, наприклад, до негромадян. Ці зауваження не мають юридично зобов'язуючого характеру, однак враховуються Комітетом при розгляді доповідей, державами – при їх підготовці. Крім того, посилення й витяги з них активно використовуються в резолюціях органів ООН (Генеральної Асамблеї, Ради з прав людини тощо). Наприклад, для розуміння принципу рівності прав усіх незалежно від статі (ч. 1 ст. 2 Пакту) мають значення справи: *Mauritanian Women case*; *Ato del Avellanal v. Peru*; *Pauger v. Austria*; *Vos v. the Netherlands*.

Комітет з економічних, соціальних і культурних прав. Комітет з економічних, соціальних і культурних прав має унікальне значення для системи конвенційних механізмів захисту прав та свобод людини. Це єдиний договірний орган, який не був заснований безпосередньо положеннями договору, як попередні міжнародні органи з захисту прав людини, а за рішенням Економічної

і Соціальної Ради. Контроль за дотриманням державами-учасниками Міжнародного пакту про економічні, соціальні й культурні права 1966 р. своїх зобов'язань за Пактом здійснює Економічна і Соціальна рада. Рада уповноважена приймати доповіді держав, розглядати їх, виносити рекомендації та взаємодіяти зі спеціалізованими установами ООН. У резолюції 1988 р. Економічна і Соціальна рада постановила заснувати для розгляду вступників доповіді сесійної робочої групи. Рішенням 1978/10 було визначено її склад – по 3 держави-члена Економічної і Соціальної ради, які є одночасно учасниками Пакту, від кожної регіональної групи. У 1982 р. принцип формування робочої групи було змінено – офіційні представники держав поступилися місцем урядовим експертам. У 1985 р. група була перетворена в Комітет з економічних, соціальних і культурних прав, який функціонує до цього часу.

Склад Комітету формується з 18 експертів, які володіють визнаним авторитетом в галузі прав людини. Члени Комітету мають незалежний статус і беруть участь у роботі Комітету в особистій якості, а не як представники урядів. Члени Комітету самостійно обирають свого голову, трьох заступників голови і доповідача. Члени Комітету обираються Економічною і Соціальною радою на чотирирічний термін і можуть бути переобрані, якщо будуть представлені їх кандидатури. Отже, Комітет є допоміжним органом Економічної і Соціальної ради, що наділяє його офіційними повноваженнями. Члени Комітету обираються шляхом таємного голосування зі списку осіб, кандидатури яких пропонуються державами-учасниками Пакту. Звідси випливає, що держави, які не ратифікували Пакт, не можуть представляти своїх громадян як кандидатів у члени Комітету. У ході процедури обрання дотримуються принципи справедливого географічного розподілу та представництва різних соціальних і правових систем. 15 місць розділено порівну між регіональними групами, тоді як решта три – пропорційно збільшенню загальної кількості учасників від кожної регіональної групи. Комітет обслуговується Центром з прав людини Організації Об'єднаних Націй.

Комітет проводить дві тритижневі сесії на рік у Відділенні ООН у Женеві, а також двічі на рік за тиждень до основних сесій збираються передсесійні робочі групи, які вивчають доповіді держав і формують списки додаткових питань. Комітет подає доповіді про

свою діяльність Економічній і Соціальній раді. Організаційно-технічне забезпечення діяльності Комітету здійснює Генеральний секретар ООН. Мандат Комітету визначено главою 4 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., резолюціями Економічної і Соціальної ради. Основним завданням Комітету є розгляд періодичних доповідей держав про вжиті ними заходи і про прогрес на шляху до досягнення дотримання прав, визнаних у Пакті. Комітет з економічних, соціальних і культурних прав визнає необхідним максимально ефективно використовувати наявні ресурси для реалізації цілей, закріплених у Пакті. Держави-учасниці зобов'язані представляти доповіді кожні чотири роки.

У своїй діяльності Комітет використовує безліч інформаційних джерел, у тому числі й загальнодоступні літературні джерела, доповіді держав-учасниць і звернення, що надходять зі спеціалізованих установ ООН – Міжнародної організації праці, Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, Всесвітньої організації охорони здоров'я, Продовольчої та сільськогосподарської організації Об'єднаних Націй, а також з Управління Верховного комісара Об'єднаних Націй у справах біженців, Центра Організації Об'єднаних Націй з населених пунктів та інших установ. Крім того, йому представляють інформацію неурядові й общинні організації, що діють на території держав, які ратифікували Пакт, міжнародні правозахисні організації й інші неурядові організації, а також інші договірні органи ООН.

Спочатку доповідь аналізується передсесійною робочою групою, яка на його основі готує та надає список додаткових питань державі-учасниці. Доповідь, запитання й відповіді держави на них мають публікуватися. Розгляд доповіді проходить у форматі інтерактивного діалогу з делегацією зацікавленої держави. У діалозі мають право брати участь представники органів і спеціалізованих установ ООН. За підсумками розгляду доповіді Комітет готує заключні зауваження та рекомендації, які потім надаються зацікавленій державі. Виконання рекомендацій державою, як правило, оцінюється в ході розгляду наступної періодичної доповіді. Проте через певний термін Комітет має право надіслати запит щодо виконання певних рекомендацій, які надавалися Комітетом цій країні. Такі запити беруться на контроль передсесійною робочою групою.

Комітет не має процедури розгляду індивідуальних скарг або повідомлень. Відповідний Факультативний протокол до Пакту був схвалений Генеральною Асамблеєю ООН у 2008 р. і відкритий для підписання та ратифікації. Комітет не має повноважень проводити розслідування або приймати повідомлення від держав про порушення іншими державами їх зобов'язань за Пактом.

Важливою формою роботи Комітету є зауваження загального порядку, які роз'яснюють положення Пакту, вказують шляхи та способи більш повного дотримання державами-учасницями своїх зобов'язань. Комітет вважає, що прийняття загальних зауважень сприяє здійсненню Пакту, оскільки дозволяє доводити до відома держав-учасниць суть недоліків, які виявляються в результаті розгляду великої кількості доповідей держав-учасниць, і сприяти підвищенню уваги держав-учасниць, установ ООН та інших органів до конкретних положень Пакту з метою поступового просування шляхом до повного здійснення передбачених Пактом прав. Загальні зауваження належать до числа найважливіших засобів зміцнення практичної правової бази, що дозволяє членам Комітету тлумачити на основі консенсусу закріплені в Пакті норми. Комітет підкреслював, що передбачені Пактом зобов'язання з представлення доповідей переслідують сім ключових цілей. У своєму загальному зауваженні № 1 (1989) Комітет відзначав, що такі цілі полягають у тому, щоб:

- 1) забезпечувати всебічний розгляд державою-учасницею національного законодавства, адміністративних правил, процедур і практики з метою забезпечення їх найбільш повної відповідності Пакту;
- 2) забезпечувати регулярне проведення державою-учасницею заходів щодо спостереження за поточною ситуацією відносно кожного з перерахованих прав на предмет визначення, якою мірою всі жителі країни можуть користатися зазначеними правами;
- 3) забезпечити основу для розробки чітко сформульованої та цілеспрямованої політики виконання Пакту;
- 4) сприяти громадському контролю за політикою, що проводиться урядом у здійсненні положень Пакту, й залучати представників різних шарів суспільства до процесу розробки, реалізації й аналізу відповідної політики;
- 5) забезпечувати основу для того, щоб держава-учасниця та Комітет могли ефективно оцінювати хід здійснення закріплених у Пакті зобов'язань;

6) починати дії, що дозволяють відповідній державі-учасниці краще зрозуміти проблеми і недоліки, які перешкоджають здійсненню економічних, соціальних і культурних прав;

7) сприяти обміну інформацією між державами-учасницями та більш глибокому аналізу загальних проблем і можливих рішень у процесі здійснення кожного з закріплених у Пакті прав тощо.

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок. Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок було засновано у 1981 р. Підставою такого кроку стало прийняття Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р. Відповідно, Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок вважається договірним органом ООН.

Комітет складається з 23 експертів, які мають досвід і знання у жіночих питаннях. Особливість, якою Комітет відрізняється від інших договірних органів ООН, полягає в тому, щоб всі вони були жінками з одним лише винятком. У момент вступу Конвенції в силу експертів було 18; потім, після її ратифікації 35 державами, їх число збільшилось. Члени Комітету обираються державами-учасницями з числа своїх громадян і виступають в особистій якості, тобто кандидати повинні володіти високими моральними якостями та визнаним авторитетом у галузі, що охоплюється вище вказаною Конвенцією. При обранні враховується справедливий географічний розподіл і представництво різних форм цивілізації, а також основних правових систем. Кожна держава має право висунути не більше одного кандидата. З метою представництва у Комітеті національностей всіх держав, які підписали Конвенцію, кандидати до Комітету обираються відповідно до регіонів, поділених на країни Латинської Америки й Карибського басейну, Африки, Азії, Західної та Східної Європи.

Обрання здійснюється на чотирирічний термін прямим таємним голосуванням на засіданні держав-учасниць Конвенції 1979 р., яке регулярно проводиться у штаб-квартирі ООН в Нью-Йорку. Сесії Комітету проходять також у Нью-Йорку. Члени Комітету мають право бути переобраними у випадку повторного висунення їх кандидатур кожні два роки. У разі смерті або виходу у відставку члена Комітету, або якщо він чи вона з якоїсь іншої причини не може більше виконувати обов'язки члена Комітету, держава-учасниця, що висунула даного члена Комітету, призначає іншого експерта

з числа своїх громадян на строк, що залишився, за умови схвалення Комітетом. Комітет встановлює власні правила процедури і обирає своїх посадових осіб, зокрема голову, трьох заступників та доповідача, на дворічний термін. Посадові особи можуть переобиратися за умови дотримання принципу ротації.

Сесії Комітету проходять у трьох тижневий термін 1 раз на рік. Відповідно до положень Конвенції 1979 р. Генеральний секретар ООН надає необхідний персонал і матеріальні засоби для ефективного здійснення функцій Комітету (на початку діяльності Комітету функції щодо забезпечення виконував Відділ з поліпшення становища жінок, а згодом – Управління Верховного комісара ООН з прав людини).

Комітет щорічно надає доповідь про свою діяльність Генеральній Асамблеї через Економічну і Соціальну раду ООН. Ці доповіді дублюються Комісії зі становища жінок для інформації. У перший раз держава-учасник Конвенції 1979 р. представляє доповідь протягом одного року з дня ратифікації нею даної Конвенції, після цього, як правило, раз в чотири роки. Комітет може запросити доповідь і в інші строки. Комітет призначає доповідача. Доповідач готує попередній перелік тем і питань до держави-учасниці, беручи до уваги повноту отриманої інформації, ситуативні зміни в державі за період з моменту подання доповіді та інші обставини. Крім цього, до уваги береться інформація від спеціалізованих установ ООН, її органів, фондів і програм, а також неурядових організацій та національних правозахисних установ.

Список тем і питань затверджується передсесійною робочою групою, до якої входять п'ять експертів Комітету, і перенаправляється зацікавленій державі. Доповідь, додаткові питання, відповіді держави на них та інформація з альтернативних джерел публікуються на веб-сайті Управління Верховного комісара ООН з прав людини.

Сам розгляд доповіді та відповідей на додаткові питання відбувається в ході офіційних засідань Комітету за допомогою інтерактивного діалогу. На даному етапі Комітет не розглядає доповіді у відсутності представників держави-учасниці. Також у виняткових випадках та за умови присутності держави-учасниці оцінка виконання останньою своїх зобов'язань за Конвенцією може бути проведена і без доповіді.

Отже, головним завданням Комітету є розгляд доповідей держав-учасниць Конвенції 1979 р. про законодавчі, судові, адміністративні або інші заходи, вжиті ними на виконання її положень. У таких доповідях можуть зазначатися фактори й труднощі, що впливають на характер та ступінь виконання державами своїх зобов'язань за Конвенцією 1979 р.

Водночас з річним звітуванням і консультативною допомогою державам-учасницям Комітет має можливість видавати загальні рекомендації, присвячені баченню комітетом зобов'язань, які випливають з Конвенції 1979 р. На сьогодні видано 32 такі Рекомендації, останні з них стосуються гендерних аспектів статусу біженців, притулку, громадянства та безгромадянства жінок. Рекомендації, прийняті Комітетом у його перше десятиліття, були короткими і стосувалися в основному змісту звітів держав та застережень до Конвенції. Починаючи з 1991 року, рекомендації спрямовувались на застосування Конвенції керівними державами в конкретних ситуаціях.

За підсумками розгляду доповідей Комітет на закритих засіданнях готує заключні зауваження. Крім рекомендацій щодо виконання положень Конвенції 1979 р. заключні зауваження містять інформацію про строки подання таких доповідей. Після затвердження Комітетом заключні зауваження направляються зацікавленій державі (у 2008 р. Комітет запровадив процедуру контролю за виконанням окремих рекомендацій. У заключні зауваження включається прохання до держави представити інформацію про їх імплементацію протягом двох років). Крім того, спеціалізовані установи ООН мають право бути представленими при розгляді питань про здійснення положень Конвенції 1979 р., які належать до їх компетенції.

Згідно з Факультативним протоколом до Конвенції, який набрав чинності 22 грудня 2000 р., Комітет уповноважений приймати та розглядати повідомлення від окремих осіб чи груп осіб від їх імені про порушення їх прав державою-учасницею Протоколу та Конвенції, під юрисдикцію якого вони підпадають. Після встановлення прийнятності повідомлень Комітет розглядає їх на закритих засіданнях і надсилає свої думки та рекомендації зацікавленим сторонам. Комітет також може запропонувати державам-учасницям Протоколу представити інформацію про виконання рекомендацій

в рамках періодичної звітності щодо здійснення зобов'язань за Конвенцією.

Факультативний протокол встановлює конфіденційну процедуру розслідування повідомлень про серйозні та систематичні порушення викладених у Конвенції прав. Якщо Комітет отримує достовірну інформацію, яка свідчить про такі порушення, то з урахуванням попередніх зауважень держави-учасниці може призначити одного або декількох своїх членів для проведення розслідування. За згодою держави-учасниці розслідування може проводитись на її території. Вивчивши результати розслідування, Комітет надсилає їх зацікавленій державі-учасниці Протоколу разом із зауваженнями та рекомендаціями. Протягом шести місяців з моменту отримання цієї інформації держава зобов'язана направити свої коментарі.

До практики Комітету входить і прийняття заяв щодо важливих міжнародних подій та проблем, які впливають на виконання положень Конвенції 1979 р., наприклад: щодо застережень до Конвенції, положення жінок у певному регіоні (наприклад Іраку), річниця виконання Пекінської декларації та Платформи дій і т. д.

Комітет з прав дитини. У 1959 р. ООН прийняла Декларацію прав дитини, яка стала фундаментальним документом, що сприяв підготовці Конвенції про права дитини, одноголосно прийнятій 20 листопада 1989 р. (набрала чинності 2 вересня 1990 р.). Конвенція про права дитини стала одним із перших документів, який проголосив важливість захисту такої особливої категорії населення, як неповнолітні, – їх основних прав і свобод, їх потреб, у тому числі потреб у захисті. На початку 1991 р. було організовано нараду представників держав-учасниць Конвенції 1989 р. з метою проведення перших виборів до складу органу з нагляду за її дотриманням – Комітету з прав дитини.

До складу Комітету входять 18 незалежних експертів, яких обирають держави-учасниці строком на чотири роки. У виборі експертів зважають на справедливе географічне представництво, а також представництво основних правових систем. Кожна країна має право висунути свою кандидатуру для роботи в Комітеті. Ключовою вимогою до кандидата є високі моральні якості та компетентність у сфері впливу Конвенції 1989 р. Вибори проводяться на нарадах держав-учасниць, які скликає Генеральний секретар у центральних установах ООН. На нарадах, де дві третини дер-

жав-учасниць складають кворум, обраними до складу Комітету є ті кандидати, які дістали найбільшу кількість голосів і абсолютну більшість голосів представників держав-учасниць, що присутні та беруть участь у голосуванні. Комітет з прав людини проводить три сесії на рік, тривалістю чотири тижні кожна. Останній тиждень роботи завжди присвячується підготовці наступної сесії. Комітет обслуговується Центром з прав людини ООН, який знаходиться в Женеві.

Відповідно до ст. 44 Конвенції ООН про права дитини, усі держави-учасниці, що ратифікували Конвенцію, повинні надавати Комітету регулярні доповіді про вжиті ними заходи щодо закріплення визнаних у Конвенції прав та про прогрес, досягнутий ними в здійсненні прав дітей у своїх країнах. Перші доповіді про виконання Конвенції підлягають поданню протягом двох років після ратифікації або приєднання до Конвенції, а потім – один раз у п'ять років. Держави-учасниці Факультативних протоколів до Конвенції (Факультативний протокол щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії вступив у силу 18 січня 2002 р. і Факультативний Протокол, що стосується участі дітей у збройних конфліктах, який набрав чинності 12 лютого 2002 р.) зобов'язані включати у свої доповіді інформацію про виконання положень протоколів. Якщо держава ратифікувала Протокол, але не є повноправним учасником Конвенції (протоколи таку можливість передбачають), то зазначена держава направляє Комітету доповідь про виконання положень Протоколу один раз у п'ять років.

Основною функцією Комітету є контролююча. Але на рівні такого контролю існує застереження: Комітет не застосовує санкцій. Результатом розгляду експертами Комітету доповіді держави-учасниці про заходи та прогрес їх застосування є заключні зауваження й рекомендації. Але навіть їх невиконання не призводить до настання негативних примусових наслідків – таке невиконання призводить до негативного іміджу країни і не вирішення проблем стосовно прав і свобод дітей, які будуть існувати і в подальших звітах.

Конвенція про права дитини передбачає можливість так званої «законодавчої ініціативи» в Генеральній Асамблеї. Відповідно Комітет може рекомендувати Асамблеї запропонувати Генеральному секретарю провести від її імені дослідження з окремих питань, що

стосуються прав дитини, зокрема Комітет може вносити пропозиції та рекомендації загального характеру, засновані на інформації, яку він отримує від іноземних держав, органів і спеціалізованих установ ООН. Такі рекомендації та пропозиції направляються будь-якій зацікавленій державі-учасниці з одночасним повідомленням Генеральній Асамблеї, можуть включати зауваження держав-учасниць, якщо такі є.

На засіданнях Комітету ведеться запис ходу обговорення. ООН публікує прес-релізи про хід дискусій і більш докладні короткі звіти про діяльність Комітету. Комітет закликає публікувати у вигляді зведеного документа доповідь держави-учасниці, короткі звіти та заключні зауваження по кожній країні. Деякі уряди, чії доповіді вже були обговорені, зобов'язалися це зробити.

Метою всього процесу обговорення доповідей держав-учасниць є залучення інтересу громадськості до відповідних проблем. Обговорення зазвичай є відкритим; закритий характер носить лише попереднє обговорення в рамках передсесійної робочої групи й процес підготовки заключних зауважень Комітету.

Різні міжнародні органи, які мають відношення до питань дітей, зокрема ЮНІСЕФ та інші органи й спеціалізовані установи ООН, можуть бути представлені при розгляді окремих питань здійснення Конвенції, що входять в їх компетенцію. Комітет має право запитувати у них експертні висновки та перепроводжувати доповіді держав-учасниць, в яких вміщені прохання про технічну консультацію або допомогу, а також (за наявності) зауваження та пропозиції Комітету щодо подібних прохань чи зауважень.

Процедура подання доповідей носить конструктивний характер і спрямована на розвиток міжнародного співробітництва та обміну інформацією. Її метою є постановка проблеми та обговорення заходів щодо її усунення.

Комітет з прав дитини, як й інші договірні органи в сфері захисту прав людини, може надавати зауваження загального порядку, які тлумачать і розвивають положення Конвенції. Крім них існує й інша форма результату роботи Комітету – рішення. Як правило, рішення стосуються процедурних питань (строки подання доповідей, їх формат, порядок засідань), але деякі рішення можуть містити й предметні рекомендації державам і органам ООН щодо виконання окремих положень Конвенції про права дитини.

Факультативний протокол до Конвенції, прийнятий у 2014 р., передбачає можливість розгляду індивідуальних повідомлень, скарг держав щодо порушення іншими державами положень Конвенції та розслідування.

Таким чином, Комітет ООН з прав дитини доречно виділити як один із основних міжнародних засобів захисту прав дитини: рекомендації даного Комітету можуть слугувати засобом захисту прав дітей на території держави-учасниці Конвенції про права дитини 1989 р., що свідчить про договірний статус Комітету з прав дитини.

Комітет проти катувань. У преамбулі Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження й покарання 1985 р. зазначено, що «визнання рівних і невід'ємних прав усіх членів загальнолюдської сім'ї є основою свободи, справедливості і загального миру», і держави-учасниці прагнуть «підвищити ефективність боротьби проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання в усьому світі». ООН не лише розробила й закріпила низку статей, але й створила спеціальний контролюючий орган – Комітет проти катувань. Комітет було засновано у 1987 р. відповідно до ст. 17 Конвенції на 39-й сесії Генеральної Асамблеї ООН для забезпечення дотримання та ефективного застосування положень Конвенції 1985 р. Офіційно ж здійснення своїх функцій Комітет розпочав 1 січня 1988 р., а перше засідання відбулося у квітні 1988 р. у Женеві.

Комітет проти катувань складається з 10 експертів, які діють від свого імені й обираються державами-учасницями Конвенції. Належна увага при обранні приділяється справедливому географічному розподілу й доцільності участі осіб, що мають юридичний досвід. Члени Комітету мають володіти високими моральними якостями й визнаним авторитетом у питаннях прав людини. Кожна держава має право висунути не більше одного кандидата з числа своїх громадян. Обрання здійснюється шляхом прямого таємного голосування. Тотожні вимоги існують до кандидатів та інших договірних органів у сфері захисту прав людини. Строк повноважень членів Комітету становить 4 роки з правом повторного переобрання. Кожні два роки обирається по 5 експертів. У разі дострокового припинення повноважень держава-учасниця пропонує іншого експерта з числа своїх громадян на строк, що залишився.

Його кандидатура затверджується за «процедурою мовчання» – вважається схваленою, якщо половина чи більше держав-учасниць не заперечили протягом шести тижнів після отримання інформації щодо пропонуваного призначення Генерального секретаря ООН.

Порядок роботи. Комітет проводить у Женеві дві чотириденні чергові сесії в рік. Також можуть скликатися спеціальні сесії, якщо цього вимагає більшість членів Комітету або якщо з такою вимогою звертаються держави-учасниці Конвенції. Комітет обирає посадових осіб, зокрема голову, трьох заступників та доповідача терміном на два роки з можливістю повторного обрання. Комітет встановлює власні правила процедури. Конвенція 1985 р. встановлює, що шість членів Комітету відповідно утворюють кворум, а рішення приймаються більшістю голосів присутніх експертів.

Кожного року Комітет подає доповіді за підсумками своєї роботи Генеральній Асамблеї ООН і державам-учасникам Конвенції 1985 р.

Подібно іншим договірним органам, Комітет проти катувань розглядає доповіді держав-учасниць Конвенції про вжиті заходи щодо здійснення зобов'язань за нею. Першу доповідь держави зобов'язані надати протягом одного року після ратифікації Конвенції, а щодо наступних – ст. 19 уповноважує Комітет отримувати та розглядати такі доповіді раз на чотири роки. Однак Комітет також має право зробити запит відносно «інших доповідей», які мають бути надані у разі потреби.

Отже, Комітету доступна тільки та інформація, яку погодиться надати держава, але на практиці Комітету можуть надавати інформацію і неурядові організації, і Секретаріат ООН, що передає інформацію від інших інституцій, зокрема, із доповідей Спеціального доповідача з питань катувань.

Комітет за рік до розгляду планових доповідей держав вносить їх у відповідний список. По кожній країні призначаються два доповідача з числа членів Комітету. На підставі доповіді, попередніх заключних зауважень, рекомендацій, а також інформації з альтернативних джерел (органи ООН, регіональні контрольні процедури в області прав людини, національні правозахисні установи, неурядові організації тощо) вони розробляють список додаткових питань. Список публікується і заздалегідь перепроводжується зацікавленій державі, яка має надати письмові відповіді на них. Також Комітет

може робити публічні заяви з актуальних питань, які мають відношення до реалізації положень Конвенції 1985 р. Ці заяви робляться як власне Комітетом, так і спільно з іншими органами ООН або договірними органами.

Розгляд доповідей Комітет проводить (як і інші договірні органи в сфері захисту прав людини) у форматі інтерактивного діалогу з представниками держави-учасниці. За підсумками діалогу формуються заключні зауваження та рекомендації, які потім направляють зацікавленій державі. В окремих випадках Комітет може вимагати від підзвітної держави інформацію про виконання окремих рекомендацій протягом року. У таких випадках один з експертів призначається доповідачем, який і контролює це питання.

Комітет уповноважений робити зауваження стосовно звітів. Коментарі до них він надсилає відповідній державі-учасниці, яка, своєю чергою, може відповісти на них, посиляючись на свої власні аргументи та бачення ситуації. Комітет має право на свій власний розсуд оприлюднити всю цю інформацію у своїх щорічних доповідях. Як і інші договірні органи, Комітет робить зауваження загального порядку з питань роз'яснення або застосування окремих положень Конвенції 1985 р.

Варто відзначити, що Комітет може призначити одного або декількох своїх членів для проведення конфіденційного розслідування в тому випадку, якщо вважатиме його доцільним у зв'язку з отриманою інформацією. У такому випадку він пропонує відповідній державі-учасниці призначити повноважного представника для зустрічей із членами Комітету, яким доручено проведення розслідування, для представлення необхідної інформації. За згодою відповідної держави-учасниці розслідування може також включати виїзну місію членів Комітету, уповноважених для проведення розслідування, з метою відвідування її території, під час якої вони можуть заслухати показання свідків.

Після закінчення роботи, пов'язаної з розслідуванням, і після консультації з державою-учасницею Комітет може прийняти рішення про включення короткого звіту щодо результатів розслідування в свою щорічну доповідь. Тільки за цих умов діяльність Комітету оприлюднюється. Стаття 20 Конвенції 1985 р. передбачає, що в інших випадках уся діяльність і документи є конфіденційними. Взагалі процедура звернення в Комітет містить в собі два

етапи. Якщо яка-небудь держава-учасниця Конвенції вважає, що інша держава-учасниця порушила одне з її положень, то вона може у письмовому зверненні довести це до відома вказаної держави-учасниці. Держава, яка отримує таке повідомлення, повинна подати необхідні пояснення у письмовій формі протягом трьох місяців.. У випадку, якщо питання не вирішилось, будь-яка з цих держав може його на розгляд у Комітет, який завжди проводить закриті засідання. Процедура, передбачена в ст. 20 Конвенції 1985 р., характеризується двома аспектами: конфіденційності та пошуком співробітництва з державами-учасницями.

Для того, щоб Комітет міг розглянути те чи інше питання, мають бути вичерпані всі внутрішні засоби правового захисту в державі, звинуваченій у порушенні положень Конвенції, за винятком тих випадків, коли застосування цих засобів не виправдано затягується, або існує вірогідність, що вони не виявляють ефективної допомоги жертві порушення.

Комітет розглядає повідомлення у обсязі, наданому державою-учасницею, і викладає щодо них свої міркування. Члени Комітету можуть висловити свої окремі думки. Процедура розгляду завершується передачею остаточних висновків скаржнику та відповідній державі-учасниці, якій Комітет також пропонує інформувати його про заходи, які вона вживає у відповідності до цих висновків. Резюме розгляду повідомлень, заяв відповідних держав-учасниць і своїх власних думок Комітет включає у свою щорічну доповідь.

Комітет також наділений певними повноваженнями відповідно Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 2002 р. Комітет розглядає щорічні доповіді Підкомітету з попередження катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання, має право виступати з публічними заявами або оприлюднювати окремі доповіді Підкомітету в разі відмови держави-учасниці Протоколу співпрацювати з останнім. Також Комітет має право продовжити з 3 до 5 років період відстрочки виконання державою-учасницею своїх зобов'язань щодо деяких положень Протоколу.

Комітет з ліквідації расової дискримінації. Комітет з ліквідації расової дискримінації було утворено в 1970 р. відповідно до Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дис-

кримінації 1965 р. Комітет з ліквідації расової дискримінації – це договірний орган з прав людини.

Комітет складається з 18 експертів. Члени Комітету повинні володіти високими моральними якостями, визнаною неупередженістю та певною кваліфікацією в питаннях захисту прав людини. Експерти обираються державами-учасницями Конвенції з числа своїх громадян. Кожна держава має право висунути не більше одного кандидата. При обранні враховується справедливий географічний розподіл і представництво різних форм цивілізації, а також головних правових систем. Експерти обираються на чотирирічний термін шляхом таємного голосування державами-учасницями Конвенції 1965 р. Такі вибори проводяться раз у два роки. Кожного року Комітет з ліквідації расової дискримінації подає Генеральній Асамблеї доповідь про свою діяльність (через Генерального Секретаря ООН). Штаб-квартирою Комітету з ліквідації расової дискримінації, де проходять сесії Комітету (у Відділенні ООН), є Женева. Сесії проходять двічі на рік.

Комітет складається з голови, трьох заступників та доповідача, яких обирають терміном на два роки. Комітет формує власні правила процедури й обрання посадових осіб. Крім того існує посада координатора з подальших дій, який призначається для спостереження за державами-учасницями Конвенції 1965 р. щодо прийняття заходів з імплементації окремих заключних зауважень і рекомендацій. Технічне забезпечення роботи Комітету гарантує Генеральний секретар ООН.

Практика Комітету з ліквідації расової дискримінації щодо розгляду періодичних доповідей майже в усьому збігається з практикою інших договірних органів (Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок). Комітет розглядає періодичні доповіді, які держави-учасниці Конвенції подають раз у два роки, а також за вимогою Комітету. За кожною підзвітною країною призначається доповідач. На підставі цієї доповіді та додаткової інформації формується список попередніх питань. Розгляд доповідей та відповідей зацікавленої держави відбувається шляхом інтерактивного діалогу з експертами. За підсумками розгляду складаються заключні зауваження та рекомендації, які потім направляються зацікавленій державі та офіційно публікуються. Комітет також може зробити запити щодо подання окремої інформації за рекомендаціями, що вимагає термінового виконання.

Комітет може робити пропозиції та загальні рекомендації, які ґрунтуються на вивченні доповідей та інформації, що надійшла від держав-учасниць Конвенції 1965 р. Такі пропозиції та загальні рекомендації повідомляються Генеральній Асамблеї разом із зауваженнями держав-учасниць Конвенції, якщо такі є в наявності.

Згідно ст. 14 Конвенції 1965 р., Комітет у межах своєї юрисдикції уповноважений приймати та розглядати повідомлення від окремих осіб або груп осіб, які підтверджують, що вони стали жертвами порушення державою-учасницею Конвенції 1965 р. певних прав, викладених у Конвенції. Після отримання такого повідомлення та за умови вичерпання передбачених Конвенцією внутрішніх засобів правового захисту, Комітет конфіденційно доводить повідомлення до відома зацікавленої держави. У разі визнання повідомлення прийнятним, Комітет розглядає питання по суті й направляє заявнику і зацікавленій державі свої рекомендації.

Конвенція також передбачає особливу процедуру міждержавних скарг, відповідно до якої держава-учасниця може довести до відома Комітету інформацію про те, що інша держава-учасниця не виконує положень Конвенції. Після аналізу інформації від обох сторін голова призначає погоджувальну комісію з п'яти осіб, які можуть бути або не бути членами Комітету. Комісія надає свої добрі послуги зацікавленим державам з метою врегулювання спору на основі дотримання положень Конвенції. За весь час існування Комітету ця процедура не застосовувалась.

Ще одна функція Комітету, яка вже віджила себе, – це розгляд копій петицій від жителів залежних та несамоверховних територій до компетентних органів ООН (насамперед, Ради з опіки, Економічної та Соціальної ради та Генеральної Асамблеї). Крім того, Комітет з ліквідації расової дискримінації вповноважений отримувати від компетентних органів ООН доповіді про законодавчі, судові, адміністративні та інші заходи, які безпосередньо стосуються принципів і цілей даної Конвенції та проводяться управляючими державами на таких територіях, а також висловлювати з цього приводу свою позицію і давати рекомендації цим органам.

Однією з форм роботи Комітету є тематичні дискусії, у ході яких обговорюються питання, пов'язані з імплементацією положень Конвенції. Вони проводяться у неформальному порядку, до участі запрошуються всі зацікавлені сторони – держави, міжурядові та

неурядові організації. Потім Комітет продовжує обговорення теми в формі відкритого пленарного засідання.

Нехарактерною для інших договірних органів формою роботи Комітету є процедура раннього попередження та негайних дій. Така діяльність здійснюється з 1993 р. і передбачає втручання Комітету з метою недопущення переростання наявної проблеми в області расової дискримінації в конфлікт (заходи раннього попередження), або з метою припинення порушень (так звані «негайні дії»). Особливо варто зауважити, що Комітет не веде розслідувань у зв'язку з повідомленнями про випадки порушень державами прав, закріплених у Конвенції. Водночас деякі елементи цієї діяльності присутні в процедурі раннього попередження та негайних дій.

Питання про необхідність залучення даних процедур у кожному конкретному випадку спочатку розглядається в закритому форматі робочою групою Комітету, яка складається з п'яти його членів, потім Комітет аналізує тему й пропозиції робочої групи та приймає рішення. Такі рішення можуть містити рекомендації зацікавленій державі щодо виправлення ситуації, а також запити щодо подання до Комітету додаткових відомостей, прохання про включення відповідної інформації у періодичні доповіді тощо. Крім того, у своєму рішенні Комітет може прямо або через Генерального секретаря звернутися до органів ООН, які мають відношення до зазначеної справи (наприклад, Ради з прав людини та її механізмів, Секретаріату ООН, Ради Безпеки та ін.) або запропонувати направити одного/декількох своїх членів у державу, щодо якої ведеться розгляд, для сприяння покращенню ситуації в цій країні.

Верховний комісар ООН у справах біженців. Біженці – одна з найбільш незахищених категорій осіб. Біженці потребують особливого захисту, зокрема на міжнародному рівні. Такий захист і підтримку надає Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. Агентство було створене Генеральною Асамблеєю ООН 14 грудня 1950 р. і розпочало свою роботу в 1951 р. Метою діяльності Управління Верховного комісара ООН у справах біженців як гуманітарної організації є забезпечення міжнародного захисту біженців, здійснення нагляду за дотриманням їх прав та основних свобод відповідно до норм міжнародного права, а також надання урядам сприяння в добровільній репатріації біженців або їх асиміляції в нових країнах.

Верховний комісар обирається Генеральною Асамблеєю ООН за поданням Генерального секретаря ООН терміном на три роки. Штаб-квартира Управління знаходиться в Женеві. Верховний комісар подає Генеральній Асамблеї ООН щорічну доповідь. Роль Верховного комісара в останні роки значно зросла у зв'язку зі збільшенням кількості біженців із різних регіонів, охоплених міжетнічними, міжрелігійними та міжнаціональними конфліктами.

Основним міжнародно-правовим документом, який регулює діяльність Верховного комісара у справах біженців, є Статут Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. Відповідно до п. 6 Статуту Управління, під мандат Управління підлягають будь-які особи, які в силу «...цілком обґрунтованих причин стали жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, громадянства або політичних переконань, перебувають за межами країни своєї громадянської належності й не можуть користуватися захистом або внаслідок таких побоювань, або з причин, не пов'язаних із розуміннями особистої зручності; або не мають визначеного громадянства та перебувають поза країною свого колишнього звичайного місця проживання, не можуть чи не бажають повернутися до неї внаслідок таких побоювань або з причин, не пов'язаних із розумінням особистої зручності».

Управління Верховного комісара ООН у справах біженців працює за багатьма напрямками. Зокрема, сприяє поширенню різноманітних міжнародних угод, покликаних захищати права біженців. Крім того, слідкує за виконанням таких угод державами-учасницями. Діяльність Управління покликана гарантувати біженцям, що їх не буде насильно повернуто до країни, в якій вони бояться переслідувань, а також підтримувати урядові й приватні зусилля, спрямовані на заохочення добровільної репатріації біженців або їх асиміляції.

Для надання ефективнішої допомоги біженцям Генеральна Асамблея однозначно висловила побажання Верховному Комісару «застосовувати свої добрі послуги». Характер можливої допомоги від початку був обмежений, і неодноразово вона полягала лише в передачі фінансових коштів, але незабаром це обмеження було знято. У 1959 р. Генеральна Асамблея в резолюції 1388 (XVIII) від 20 листопада уповноважила Верховного комісара надавати «добрі послуги» біженцям, «які не перебувають під опікою Організації

Об'єднаних Націй». Резолюція 1959 (XVIII) 1963 р. Генеральної Асамблеї ООН містить прохання до Верховного комісара продовжувати надавати міжнародний захист біженцям і докласти зусиль в інтересах біженців, що перебувають на його піклуванні, а також біженцям, яким він надає свої «добрі послуги», і звертати особливу увагу на нові групи біженців, відповідно до резолюцій ГА ООН і директив Виконавчого комітету. Це розширило спектр діяльності з надання допомоги.

З'явилися нові, не традиційні для Управління сфери діяльності: надання захисту та допомоги населенню, що постраждало внаслідок воєн; нагляд за задоволенням потреб повернених осіб та осіб, переміщених у межах країни; організація відновлення громад у районах повернення біженців; надання точної інформації про міграційні можливості потенційним шукачам притулку.

Відповідно до Статуту, діяльність Управління Верховного комісара аполітична, носить гуманітарний та соціальний характер. Тому надання Управлінням захисту не може залежати від політичних та ідеологічних пріоритетів, які існують у той чи інший час у світі або окремих регіонах. Завдяки гуманітарній спрямованості Управління ця організація здобула визнання й авторитет.

Переміщені особи стали однією з категорій біженців, на яких поширився мандат Управління. «Внутрішньо переміщеними особами є особи або групи осіб, які змусили рятуватися втечею або яких змусили залишити свої домівки чи місця звичайного проживання в результаті або з метою уникнути наслідків воєнного конфлікту, масового насильства, порушень прав людини, стихійного або викликаного людською діяльністю лиха, зокрема й які не перетинали міжнародно визнаних державних кордонів». Слово «зокрема» припускає, що причини переміщення не обмежуються перерахованими в списку. Саме з метою забезпечення захисту особи або групи осіб, які були змушені покинути свої будинки або місця постійного проживання, зокрема в результаті або з метою уникнення наслідків збройного конфлікту, ситуації загального насильства, порушень прав людини, стихійних або антропогенних лих і які не перетинали міжнародно визнаного державного кордону, в 1998 р. були розроблені Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення. Відповідно до них внутрішньо переміщені особи на підставі повної рівності користуються тими ж правами та свободами, передбаче-

ними міжнародним правом і національним законодавством, якими користуються інші особи в їх країні. Вони не повинні піддаватись дискримінації при здійсненні будь-яких прав і свобод на підставі того, що вони є внутрішньо переміщеними особами. Дані Принципи відображають положення міжнародного права захисту прав людини й міжнародного гуманітарного права та складені у відповідності з ними. Вони є керівними для а) Представника Генерального секретаря ООН з питань внутрішньо переміщених осіб при виконанні його мандату; б) держав, які зіткнулися з явищем внутрішнього переміщення; в) усіх інших органів влади, груп осіб і окремих осіб в їх відносинах з внутрішньо переміщеними особами; г) міжурядових і неурядових організацій при роботі з ситуаціями внутрішнього переміщення. Принципи визначають права та гарантії, необхідні для захисту осіб від примусового переміщення, надання їм захисту й допомоги під час переміщення, а також під час повернення або переселення та реінтеграції.

Практичним напрямком діяльності Управління є посилення захисту та безпеки всіх категорій біженців, включаючи жінок та дітей-біженців, відвідування центрів для затриманих осіб, а також надання рекомендацій урядам для розробки законодавчих актів у цій сфері. Серед найважливіших завдань, які вимагають уваги з боку Управління, є надання гуманітарної допомоги для повернення і облаштування колишніх депортованих народів, проведення активного міжнародного діалогу щодо соціальної інтеграції біженців та щодо проблематики переміщених осіб у межах країни внаслідок стихійних лих.

Управління також докладає всіх зусиль для надання допомоги при розгляді заяв про надання притулку відповідно до Конвенції 1951 р. З цією метою Управління співпрацює з національними органами влади, які відповідають за надання притулку. У деяких випадках на представництва Управління повністю покладені всі функції з процедури визначення статусу біженця.

Отже, діяльність Управління Верховного комісара ООН у справах біженців досить різноманітна. Ця структура застосовує весь можливий інструментарій задля забезпечення прав, свобод та інтересів біженців, їх захисту та гарантування їх безпеки. За свій величезний внесок у захист прав та свобод осіб, УВКБ ООН двічі була присуджена Нобелівська премія миру – у 1954 та 1981 роках.

Питання до семінарського заняття

1. Захист прав людини в рамках ООН. Статут ООН, Загальна декларація прав людини 1948 р.
2. Рада ООН з прав людини.
3. Верховний Комісар ООН з прав людини.
4. Процедура 1503.
5. Міжнародний пакт про громадянські й політичні права 1966 р. Комітет з прав людини.
6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права 1966 р. Комітет з економічних, соціальних та культурних прав.
7. Конвенція ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р. Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок.
8. Конвенція про права дитини 1989 р. Комітет з прав дитини.
9. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р. Комітет проти катувань.
10. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р. Комітет з ліквідації расової дискримінації.
11. Конвенція про права осіб з інвалідністю 2006 р. Комітет з прав осіб з інвалідністю.

Література до теми

1. Антонович М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини: теорія та практика / М. Антонович. Київ : Вид. дім «Кієво-Могилянська акад», 2007. 383 с.
2. Буткевич В.Г. Міжнародне право. Основні галузі : підручник / В.Г. Буткевич, В.В. Мишик, О.В. Задорожній ; за ред. В.Г. Буткевича. К. : Либідь, 2004. 816 с.
3. Международное право : сборник документов / А.В. Трояновский, Ю.В. Чайковский; под ред. Засл. юриста Украины, зав. каф. межд. права и междунар. отнош. ОНЮА, к.ю.н., проф. М.Е. Черкеса. О.: Фенікс, 2010. 768 с.

4. Мицик В.В. Права людини у міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту. К. : Видавничий дім «Промені», 2010. 722 с.

5. Міжнародне публічне право : підручник / В.М. Репецький, В.М. Лисик, М.М. Макієвіч та ін. ; за ред. В.М. Репецького. Київ : Знання, 2012. 437 с.

6. Міжнародне публічне право : підручник : у 2 т. / В.В. Мицик, М.В. Буроменський, М.М. Гнатовський та ін.; за заг. ред. В.В. Мицика. Харків : Право, 2018. Т. 2 : Основні галузі. 2018. 624 с.

7. Права людини у новому тисячолітті / за ред. Френсіса Батлера ; Британський інститут прав людини. Київ : Сфера, 2006. 264 с.

8. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право : підручник / Т. Л. Сироїд. Одеса : Фенікс, 2018. 744 с.

9. Тимченко Л.Д. Международное право. Вводный курс / Л.Д. Тимченко. Одеса : Фенікс, 2014. 320 с.

10. Черкес М.Ю. Міжнародне право : підручник / М.Ю. Черкес. К. : Правова єдність, 2009. 392 с.

ТЕМА 3.

ЄВРОПЕЙСЬКА СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Лекційний курс

Діяльність статутних органів Ради Європи щодо захисту прав людини. Повноваження Парламентської Асамблеї в сфері захисту прав людини. Повноваження та роль Комітету Міністрів у сфері захисту прав людини.

Структура та зміст Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., Протоколів до неї. Принципи тлумачення та особливості застосування в національному правопорядку Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 р.

Структура та зміст Європейської соціальної хартії (переглянутої) та передумови її прийняття.

Юрисдикція Європейського суду з прав людини. Процедура звернення зі скаргою в Європейський суд з прав людини. Виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні. Контроль Комітету Міністрів Ради Європи за виконанням рішень Європейського суду з прав людини.

Цілі діяльності Комітету Ради Європи проти катувань. Склад Комітету Ради Європи проти катувань. Здійснення повноважень Комітету Ради Європи проти катувань.

Діяльність ОБСЄ у сфері визначення та просування стандартів захисту прав людини. Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ. Верховний комісар ОБСЄ у справах національних меншин.

Захист прав людини в Європейському Союзі. Хартія основоположних прав Європейського Союзу 2000 р.

Вступ до теми

5 травня 1949 р. десять держав (п'ять держав-членів Брюссельського пакту, а також Італія, Данія, Ірландія, Норвегія й Швеція)

підписали у Лондоні Статут, яким було засновано Раду Європи. Метою створення цієї організації є досягнення єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їх спільним надбанням, а також сприяння їх економічному та соціальному прогресу. Рада Європи реалізує цілі, визначені в ст. 1 Статуту Ради Європи, за допомогою органів Ради, шляхом розгляду питань, які становлять спільний інтерес, та шляхом укладання угод і здійснення спільних заходів у економічній, соціальній, культурній, науковій, юридичній та адміністративній галузях, а також у галузі захисту та подальшого здійснення прав і основних свобод людини.

Основними завданнями Ради Європи є:

- захист і зміцнення прав людини, плюралістичної демократії, верховенства права;
- сприяння усвідомленню та оцінці європейської культурної самобутності та розмаїття європейських культур;
- пошук шляхів вирішення спільних проблем суспільства (національні меншини, ксенофобія, захист навколишнього середовища та ін.).

Стаття 10 Статуту Ради Європи визначила, що головними органами Ради Європи є Комітет Міністрів і Консультативна асамблея (нині Парламентська Асамблея), роботу яких забезпечує Секретаріат. А відповідно до ст. 52 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. Генеральний секретаріат веде спостереження за ефективним здійсненням державами-членами своїх договірних зобов'язань щодо Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Комітет Міністрів є керівним і виконавчим органом Ради Європи. На своїх засіданнях Комітет Міністрів визначає основні напрями діяльності Ради Європи на майбутнє, а також приймає рішення щодо широкого кола питань, зокрема правового, політичного та іншого характеру, окрім питань оборони.

На Комітет Міністрів покладено розробку та забезпечення реалізації програм співробітництва для нових держав-членів з метою надання цим державам підтримки. Такі програми спрямовані на посилення та прискорення демократичних реформ у нових державах-членах із тим, щоб у подальшому вони змогли безперешкодно брати участь у розробці та вдосконаленні європейських правових стандартів у сфері захисту прав людини.

Комітет Міністрів у рамках своїх повноважень здійснює нагляд за виконанням державами-членами Ради Європи рішень Європейського суду з прав людини. Таким чином, Комітет є частиною контрольного механізму Конвенції про основні права й основоположні свободи 1950 р. та сприяє належному застосуванню її положень.

У випадках серйозних порушень Комітет Міністрів може призупинити право держави-учасниці на представництво у Раді Європи, просити вийти її з організації або виключити таку державу.

Ще одним із основних статутних органів Ради Європи є Парламентська Асамблея (ПАРЕ), яка виконує дорадчі функції. В ході роботи кожної сесії ПАРЕ обговорюються актуальні міжнародні проблеми, зокрема з прав людини. Документи ПАРЕ не мають обов'язкової сили, але ними керуються у своїй діяльності Комітет Міністрів, національні уряди, парламенти, партії.

Визначним досягненням Ради Європи є прийняття Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, яка була підписана 4 листопада 1950 року десятима європейськими державами в Римі та набула чинності в 1953 р. Конвенція проголосила невід'ємні права та свободи кожної людини і зобов'язала держави гарантувати ці права й свободи кожній людині, що перебуває під їх юрисдикцією. Крім того, Конвенція встановила європейську систему захисту цих прав: фізичні або юридичні особи можуть звертатися до Європейського суду з прав людини.

Конвенція складається з Преамбули, ст. 1 «Зобов'язання поважати права людини»; розділу 1 «Права і свободи», що містить 17 статей; розділу 2 «Європейський Суд з прав людини», що містить 33 статті; розділу 3 «Інші положення», що містить 8 статей.

З часу набрання чинності Конвенцією було прийнято 16 Протоколів, які стали її невід'ємною частиною. Протоколи розширили діапазон гарантованих прав і свобод людини та вдосконалили механізм їхнього захисту. Саме завдяки ефективному забезпеченню прав людини, що зокрема передбачає право на індивідуальне звернення за захистом порушених прав, Конвенція стала першим міжнародним правовим документом, спрямованим на захист широкого спектра громадянських та політичних прав. Конвенція та Протоколи до неї за юридичною природою є міжнародними договорами, обов'язковими для держав-учасниць.

Ключова роль у забезпеченні чіткого та дієвого контролю за реалізацією державами-учасниками Конвенції взятих на себе зобов'язань щодо забезпечення прав та основних свобод людини належить Європейському Суду з прав людини. Відповідно до ст. 19 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 р., для забезпечення додержання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та Протоколами до неї створюється Європейський суд з прав людини, який функціонує на постійній основі.

Порядок формування та діяльність Суду, його компетенція, процедура розгляду ним справ регламентуються розділом 2 Конвенції та Регламентом Суду, який було суттєво змінено з моменту набуття чинності Протоколу 14 до Конвенції.

Європейський суд з прав людини приймає рішення, які є обов'язковими для держав-учасниць (відповідачів у справі), хоча для інших держав вони можуть виступати правовими стандартами при встановленні відповідності національного законодавства праву Ради Європи. Часто ці рішення стимулюють інші держави (навіть ті, що не є сторонами судового розгляду) до вдосконалення національного законодавства та коригування правозастосовчої практики. Постановляючи рішення, Європейський суд з прав людини здійснює правозастосовну, а у ряді випадків правотворчу та правотлумачну діяльність (при цьому Європейський Суд не тільки розглядає скарги щодо порушень положень Конвенції 1950 р. та Протоколів до неї, але й дає консультативні висновки з питань тлумачення Конвенції 1950 р. та Протоколів до неї).

Юрисдикція Суду поширюється на всі питання, які стосуються тлумачення та застосування Конвенції 1950 р. і протоколів до неї. Юрисдикції ЄСПЛ: 1) предметна юрисдикція (*ratione materiae*), 2) територіальна юрисдикція (*ratione loci*), 3) юрисдикція в часі (*ratione temporis*), 4) юрисдикція за колом осіб/суб'єктів (*ratione personae*).

ЄСПЛ може розглядати лише ті заяви, які спрямовані проти держав, що ратифікували Конвенцію 1950 р. та Протоколи до неї. Під час розгляду індивідуальних заяв Суд вирішує питання про те, чи справді держава через діяльність своїх органів влади або посадових осіб допустила порушення взятих на себе зобов'язань у межах Конвенції 1950 р. та Протоколів до неї. Надзвичайно важ-

ливо, щоб перед зверненням до Суду були використані усі внутрішні засоби судового захисту в державі, проти якої спрямована заява, які могли б привести до усунення зазначеного порушення; у протилежному випадку заявник має довести, що такі засоби захисту були неефективними.

Рішення суду набуває остаточного статусу через три місяці з дня винесення, за умови, що сторони не звернулися з клопотанням про перегляд рішення Великою палатою Суду (ст. 43 Конвенції), або в день відхилення такого клопотання палатою з п'яти суддів. У разі, якщо клопотання було задоволене, рішення набуває чинності в день винесення рішення по суті Великою палатою. Сторони можуть повідомити Суд про відсутність наміру клопотати про перегляд рішення, тоді рішення набуде чинності в день надходження останнього повідомлення.

Виконання рішення Суду здійснюється державою та включає такі компоненти: виплату справедливої сатисфакції, вжиття додаткових заходів індивідуального характеру, вжиття заходів загального характеру.

Нагляд за виконанням рішень Європейського суду з прав людини покладено на Комітет Міністрів Ради Європи. Відповідно до ст. 46 Конвенції про захист прав і основних свобод людини, «Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами».

В Україні існує достатньо регламентована й узгоджена з відповідними положеннями Конвенції 1950 р. та Регламенту Європейського суду з прав людини процедура виконання рішень ЄСПЛ. Ключові положення цієї процедури містяться у Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» 2006 р., а також у нормативно-правових актах Кабінету Міністрів України та Міністерства юстиції України. Положення цих актів стосуються двох аспектів виконання рішень: виконання рішень у справах, де констатовано порушення Україною конвенційних зобов'язань, та застосування національними органами практики Європейського суду з прав людини.

Європейська соціальна хартія (переглянута) і додаткові Протоколи до неї деталізують Конвенцію 1950 р. у соціальній сфері. Її метою є захист основоположних соціальних прав, таких як право на працю, право на соціальну та медичну допомогу та ін.

Європейська соціальна хартія була прийнята 18 жовтня 1961 року (переглянута 1996 р.). Також були прийняті три додаткових Протоколи: у 1988, 1991 та 1995 рр.

Держави, які беруть участь у Хартії, зобов'язалися спільно вживати заходів для підвищення рівня життя й піднесення добробуту всіх верств свого населення, як міського, так і сільського, за допомогою відповідних установ і дій.

Приєднання держави-члена Ради Європи до Хартії не створює для населення цієї держави підстав для індивідуальних і колективних скарг (заяв) до Європейського суду з прав людини у зв'язку з можливими порушеннями положень Хартії.

Хартія, на відміну від Конвенції 1950 р., закріплює не громадянські й політичні, а соціально-економічні права. Європейська соціальна хартія передбачає власний контрольний механізм, який здійснюється в двох формах: на підставі національних доповідей, що надаються Договірними Сторонами на регулярній основі, та на підставі процедури колективних скарг.

Комітет Ради Європи проти катувань було утворено відповідно до Європейської Конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню від 26 листопада 1987 року, яка набула чинності у 1989 році. Конвенцію ратифікувало 47 держав-членів Ради Європи. Також Конвенція відкрита для підписання державами-членами Ради Європи. Комітет Міністрів Ради Європи може запропонувати будь-якій державі, яка не є членом цієї організації, приєднатися до Конвенції. Україна ратифікувала Конвенцію 24 січня 1997 року.

Діяльність Комітету Ради Європи проти катувань ґрунтується на положеннях статті 3 Конвенції з прав людини та основоположних свобод 1950 р., згідно якої: «Жодна людина не може зазнавати катувань чи нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання». Діяльність Комітету стосується не тільки «катувань», але й ситуацій «нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання».

Основним завданням Комітету Ради Європи проти катувань є створення превентивного механізму несудового характеру для захисту осіб, які позбавлені волі, від катувань та інших форм поводження, що принижують гідність особи. Саме завдяки даній активності Комітет доповнює діяльність Європейського суду з прав людини.

Членами Комітету є незалежні та неупереджені експерти, які мають широкий досвід у різних сферах медицини та правознавства: наприклад, юристи, медики, фахівці з пенітенціарних і правоохоронних питань тощо. Від кожної держави-учасниці Європейської конвенції про запобігання катуванням Комітет Міністрів Ради Європи обирає до складу Комітету Ради Європи проти катувань одну особу. Члени Комітету здійснюють свої повноваження в їх особистій якості та не представляють державу, від якої обиралися. Також члени Комітету не здійснюють інспекцій у державі, від якої їх було обрано. Секретаріат Комітету Ради Європи проти катувань входить до складу Ради Європи.

Комітет Ради Європи проти катувань здійснює інспекцію місць позбавлення волі (в'язниці, заклади для утримання неповнолітніх, поліцейські дільниці, центри для утримання порушників імміграційного законодавства, психіатричні лікарні, соціальні заклади тощо), щоб оцінити умови перебування та поведінки з особами, яких утримують під вартою.

Делегації Комітету Ради Європи проти катувань мають необмежений доступ до місць позбавлення волі та право вільно пересуватися в межах таких установ. Вони конфіденційно проводять бесіди з позбавленими волі особами й вільно спілкуються з усіма, хто може надати необхідну інформацію. Інспекції здійснюються делегаціями, до складу яких входять декілька членів Комітету Ради Європи проти катувань, яких супроводжують працівники секретаріату Комітету і при необхідності експерти та перекладачі.

Після інспекції Комітет Ради Європи проти катувань надсилає державі доповідь за результатом моніторингу. Ця доповідь містить висновки, рекомендації, коментарі та запити про надання інформації. Комітет Ради Європи проти катувань також звертається з проханням надати йому докладні відповіді на порушені в доповіді питання та зауваження. Доповідь та відповідь на них є складовими частинами діалогу з державою.

Делегації Комітету Ради Європи проти катувань здійснюють інспекції періодично один раз на чотири роки, але, за необхідності, Комітет може організувати додаткові позачергові («ad hoc») інспекції. Комітет має повідомити державу про свій намір здійснити інспекцію. Після такого повідомлення делегація може у будь-

який час здійснити інспекцію будь-якого місця, де утримуються позбавлені волі особи.

Принципи співробітництва й конфіденційності є основними в діяльності Комітету Ради Європи проти катувань. Висновки Комітету, його доповіді та коментарі урядів мають конфіденційний характер і при бажанні держави можуть не оприлюднюватися. Держава може прийняти рішення щодо оприлюднення доповіді Комітету разом зі своїми коментарями. Більшість держав вирішують опубліковувати результати інспекцій.

Якщо держава не бажає співпрацювати або відмовляється покращувати висвітлену в рекомендаціях ситуацію, Комітет має повноваження на публічну заяву з цього приводу. Комітет щороку готує й оприлюднює загальну доповідь про свою діяльність.

Комітетом розроблені стандарти: 1) для правоохоронних органів: щодо тримання під вартою, доступу до адвоката як засобу запобігання неналежному поведінню, електрошокової зброї; 2) для в'язниць: щодо тюремного ув'язнення, розвитку стандартів Комітету Ради Європи проти катувань щодо тюремного ув'язнення, одиночного ув'язнення, медичних служб у в'язницях, утримання іноземців, позбавлення волі іноземців згідно з нормами законодавства про іноземних громадян, гарантій для позбавлених волі нелегальних мігрантів, депортації іноземців повітряним шляхом; 3) для психіатричних закладів: щодо поміщення особи до психіатричного лікувального закладу без її на те згоди, гамівних засобів у психіатричних лікувальних закладах для дорослих; 4) для неповнолітніх, яких позбавили волі відповідно до кримінального законодавства; 5) щодо прав жінок, позбавлених волі; 6) щодо відповідальності, боротьби з безкарністю та документуванням медичних доказів жорстокого поведіння.

Діяльність ОБСЄ у сфері захисту прав людини (Бюро з прав людини та демократичних інститутів, Комісар у справах національних меншин). Нарада з безпеки та співробітництва в Європі (НБСЄ), що проходила з 3 липня 1973 р. по 1 серпня 1975 р. за участю 33-х європейських держав, США і Канади, завершилася підписанням у Гельсінкі Заключного акту, який став довгостроковою програмою дій щодо будівництва єдиної, мирної, демократичної та процвітаючої Європи.

У відповідності до рішення Будапештського саміту, 1 січня 1995 р. Нарада з безпеки та співробітництва в Європі змінила свою назву

на Організацію з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ). До складу ОБСЄ входять 53 держави-члена з Європи, Північної Америки та Центральної Азії. Одним із головних завдань ОБСЄ є заохочення та захист прав людини. Верховна Рада України стала членом у Парламентській асамблеї ОБСЄ за правонаступництвом 30 січня 1992 року. Порядок формування Постійної делегації Верховної Ради України в Парламентській асамблеї ОБСЄ регулюється Положенням «Про Постійну делегацію Верховної Ради України у Парламентській асамблеї Організації з безпеки і співробітництва в Європі».

У Хельсінкському заключному акті НБСЄ від 1 серпня 1975 р. регламентуються питання співробітництва в гуманітарних та інших сферах (права людини, інформація, культура, освіта). Сфера прав людини називається «людським виміром». У Заключному акті держави-учасниці визнали універсальне значення прав людини й основних свобод, а також необхідність того, щоб кожна з них зробила свій внесок у заохочення основних прав; держави зобов'язалися поважати права людини й основні свободи, сприяти їх ефективному здійсненню.

НБСЄ зробила значний внесок у розвиток інститутів забезпечення та захисту прав людини й основних свобод на конференціях, присвячених «людському виміру», що проходили в Парижі 1989 р., Копенгагені 1990 р. і Москві 1991 р. Підсумкові документи Конференцій, як і більшість актів НБСЄ/ОБСЄ, мають політичний характер. Держави-учасниці ОБСЄ неодноразово підкреслювали у своїх заявах необхідність виконання зобов'язань, узятих у рамках ОБСЄ. Документи ОБСЄ містять регіональні міжнародні стандарти в галузі прав людини.

Важливе значення має Паризька хартія для нової Європи від 21 листопада 1990 р., у якій проголошено «...тверду відданість демократії, заснованій на правах людини та фундаментальних свободах; процвітання через економічну свободу і соціальну справедливість; рівну безпеку для всіх держав». Також вказується, що «Демократичне управління ґрунтується на волі народу, яка виявляється регулярно в ході вільних і справедливих виборів. В основі демократії лежить повага людської особистості та верховенства права. Демократія є найкращою гарантією свободи виявлення своїх поглядів, терпимості щодо всіх груп у суспільстві та рівності мож-

ливостей для кожної людини». ОБСЄ відіграє значну роль у врегулюванні конфліктів і захисті прав етнічних, мовних та релігійних меншин.

У 1995 р. держави-члени ОБСЄ у Парижі прийняли Пакт про стабільність у Європі. Цей документ складається з політичної декларації та переліку двосторонніх угод і домовленостей, доповнених невичерпним переліком заходів, що здійснюються Європейським Союзом. У декларації вказано: «...стабільна Європа – та, в якій шануються... права людини, в тому числі тих осіб, що належать до національних».

ОБСЄ має механізми контролю за дотриманням прав людини. Будь-яка держава-член ОБСЄ може просити іншого члена організації надати інформацію щодо конкретного випадку порушення прав людини. Відповідь на такий запит повинна бути надана не пізніше 10 днів.

На запит держави-члена ОБСЄ може створювати комісії експертів для розгляду й можливого сприяння в розв'язанні проблем з прав людини на її території. Керівна рада ОБСЄ (раніше Комітет Старших посадових осіб), що складається з міністрів закордонних справ держав-членів, бере участь у розв'язанні спірних питань з проблем прав людини.

У 1992 році була заснована посада Верховного комісара у справах національних меншин ОБСЄ. До його функцій входить виявлення ситуацій міжетнічної напруженості, які можуть створювати погрозу для миру, безпеки або відносин між державами-членами ОБСЄ, і сприяння їх найшвидшому врегулюванню.

Питання до семінарського заняття

1. Характеристика Статуту Ради Європи 1950 р. через призму прав людини. Мета та завдання Ради Європи. Основні напрями діяльності Ради Європи.
2. Діяльність статутних органів Ради Європи у сфері захисту прав людини.
3. Прийняття Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. Місце Європейської конвенції про захист прав людини й основоположних свобод у міжнародному праві прав людини.
4. Структура та зміст Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. Характеристика додаткових протоколів.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.: принципи тлумачення, особливості застосування в національному правопорядку.
6. Створення та розвиток Європейського суду з прав людини.
7. Структура Європейського суду з прав людини. Європейський суд з прав людини: юрисдикція та процедура звернення.
8. Контроль Комітету Міністрів Ради Європи за виконанням рішень Європейського суду з прав людини.
9. Виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р.
10. «Бурмич та інші проти України» №№ 46852/13, 47786/13, 54125/13, рішення Великої палати 2017 р.
11. Справа «Бочан проти України № 2» 2015 р.
12. Перспективи взаємодії Ради Європи та Європейського Союзу після набуття чинності Лісабонським договором і Протоколом № 14 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.
13. Європейська соціальна хартія 1961 р. та Європейська соціальна хартія (переглянута) 1996 р. Система контролю за дотриманням Європейської соціальної хартії.
14. Комітет Ради Європи проти катувань.

15. Імплементация стандартів Ради Європи у сфері прав людини до законодавства України.
16. Діяльність ОБСЄ у сфері визначення та просування стандартів захисту прав людини.
17. Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини.
18. Верховний комісар ОБСЄ у справах національних меншин.
19. Захист прав людини у Європейському Союзі. Хартія основоположних прав Європейського Союзу 2000 р.

Література до теми

1. Аббакумова Д.В. Комітет Міністрів Ради Європи: міжнародно-правова природа та повноваження / Д.В. Аббакумова. К.: Право, 2016. 256 с.
2. Анцупова Т.О. Процесуальне право Ради Європи: питання теорії та практики / Т.О. Анцупова. О. : Фенікс, 2013. 379 с.
3. Дудаш Т.І. Практика Європейського суду з прав людини / Т.І. Дудаш. К.: 2016. 486 с.
4. Європейський суд з прав людини. Судова практика / за заг. ред. В.Г. Буткевича. К. : Ред. журн. «Право України». Вип. 1 у 3 ч. 2011.
5. Право Європейського Союзу. Особлива частина : навч. посібн./ за ред. М.Р. Аракеяна, О.К. Вишнякова. К.: Істина, 2010.
6. Рожко В.В. Рада Європи і захист прав людини / В.В. Рожко. URL: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsy/04_2015/15rvvzpl.pdf
7. Севостьянова Н.І. Звернення до Європейського суду з прав людини як реалізація права на правосуддя / Н.І. Севостьянова. Одеса : Фенікс, 2012. 216 с.
8. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / О.В. Сердюк, Ю.В. Щокін, І.В. Яковюк та ін.; за заг. ред. О.В. Сердюка, І.В. Яковюка. Харків : Право, 2017. 374 с.
9. Флоренц Бенуа-Ромер, Гайнріх Клебес. Право Ради Європи: прямуючи до загальноєвропейського правового простору. К.: Видавництво «К.І.С.», 2007. 252 с.

-
10. Ягунов Д.В. Практика Європейського суду з прав людини (прецеденти та коментарі з питань кримінального судочинства / Д.В. Ягунов. Одеса : Фенікс, 2010. 256 с.

ТЕМА 4.

РЕГІОНАЛЬНІ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Лекційний курс

Правові основи співробітництва з питань прав людини в рамках Організації Американських Держав, Організації Ісламського Співробітництва, Ліги Арабських держав, Африканського союзу та Асоціації держав Південно-Східної Азії.

Американська декларація прав і обов'язків людини 1948 р. як перший міжнародний та загальноамериканський документ з прав людини. Передумови та цілі прийняття Американської конвенції з прав людини 1969 р. Структура та зміст Американської конвенції з прав людини 1969 р.

Діяльність контрольного механізму Американської конвенції про права людини 1969 р. Структура та зміст Картахенської декларації про біженців 1984 р. Основні положення Міжамериканської конвенції зі запобігання застосування катувань 1985 р. Розробка та основні положення Сан-Сальвадорського Протоколу 1988 р. Структура та зміст Протоколу про скасування смертної кари 1990 р. Структура та зміст Міжамериканської конвенції про насильницьке зникнення осіб 1994 р., Міжамериканської демократичної хартії 2001 р. Умови, строки й процедура звернення до Міжамериканської системи захисту прав людини.

Особливості організації роботи та компетенції Міжамериканської комісії з прав людини. Функції Міжамериканської комісії з прав людини. Розгляд індивідуальних скарг Міжамериканською комісією з прав людини. Процедура розгляду колективних петицій Міжамериканською комісією з прав людини. Правовий статус Міжамериканського суду з прав людини. Процедура розгляду петицій у Міжамериканському суді з прав людини. Консультативні висновки Міжамериканського суду з прав людини. Правові підстави діяльності, структура й компетенція Міжамериканської комісії жінок. Основні положення Міжамериканської конвенції щодо запобігання, припинення насильства проти жінок і покарання за нього 1994 р.

Структура та зміст Міжамериканської конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації по відношенню до осіб з обмеженими можливостями 1999 р.

Правові засади Африканської системи захисту прав людини. Структура та зміст: Африканської хартії прав людини і народів 1981 р., Протоколу до Африканської хартії прав людини і народів про заснування Африканського суду з прав людини і народів 1998 р., Протоколу до Африканської хартії прав людини і народів про права жінок у Африці 2003 р., Конвенції, що регулює конкретні аспекти проблем біженців у Африці 1969 р., Хартії африканського культурного відродження 2006 р., Африканської Хартії про права і добробут дитини 1990 р., Африканської хартії молоді 2006 р., Кампальської конвенції про захист внутрішньо переміщених осіб у Африці і надання їм допомоги 2009 р. Правовий статус Африканської комісії з прав людини та народів. Спеціальні доповідачі у африканській системі з прав людини. Організація діяльності Африканського комітету експертів з прав і основ добробуту дитини. Робочі групи Африканської комісії з прав людини та народів, їх роль у розвитку положень Африканської хартії з прав людини та народів. Юрисдикція Африканського суду з прав людини. Права дітей у Африці: теоретичні та практичні проблеми захисту. Договірний механізм системи захисту прав дітей у Африці. Інституційний механізм системи захисту прав дітей у Африці. Внесок міжрегіональних та африканських субрегіональних міжурядових організацій в захист прав жінок у Африці.

Створення та діяльність Організації Ісламського Співробітництва. Статут Організації Ісламського Співробітництва 2008 р. Передумови прийняття Каїрської декларації з прав людини в ісламі 1990 р. Особливості Пакту про права дітей в ісламі 2005 р. Правові основи, цілі, склад, повноваження Постійної незалежної Комісії з прав людини Організації Ісламського Співробітництва. Статут Постійної незалежної Комісії з прав людини Організації Ісламського Співробітництва 2011 р. Створення та діяльність Ліги Арабських держав. Прийняття та основні положення Арабської хартії прав людини 2004 р. Склад та компетенція Арабського комітету з прав людини. Проблеми забезпечення прав окремих груп населення (жінок, дітей) в арабській системі захисту прав людини.

Історія розробки та прийняття Декларації Асоціації країн Південно-Східної Азії прав людини 2012 р. Структура та зміст Декларації АСЕАН з прав людини 2012 р. Правовий статус Комісії Асоціації держав Південно-Східної Азії щодо захисту прав жінок та дітей. Правовий статус Міжурядової комісії Асоціації країн Південно-Східної Азії з прав людини. Проблеми забезпечення прав окремих груп населення (жінок, дітей) у рамках АСЕАН. Перспективи регіонального співробітництва держав у сфері захисту прав людини в контексті процесів глобалізації.

Вступ до теми

Становлення міжамериканської регіональної правозахисної системи є наслідком об'єктивних інтеграційних процесів, що відбувались та продовжують відбуватися на території держав Латинської Америки і Карибського басейну щодо визнання принципу поваги прав і свобод індивіда, прагнення країн континенту закріпити спільні цінності та забезпечити їх захист. Формування міжамериканської системи захисту прав людини почалося завдяки підписанню Організацією Американських Держав Американської декларації про права та обов'язки людини в 1948 р., яка стала першим універсальним документом у сфері захисту прав людини. Декларація про права та обов'язки людини 1948 р. складається з 38 статей і представляє собою детальний перелік визнаних на континенті прав і свобод. Однак протягом більш ніж 10 років після прийняття Декларації про права та обов'язки людини 1948 р. у регіоні так і не створено інституту, який відповідав би за забезпечення реалізації проголошених нею принципів.

Основоположним регулятором правозахисних стандартів у рамках Організації Американських Держав стала Американська конвенція про права людини 1969 р. (Пакт Сан-Хосе), що містить перелік прав і свобод та порядок їх застосування, які держави-учасниці зобов'язуються поважати та забезпечувати всім особам у рамках їх юрисдикції, та два протоколи до цієї конвенції: Протокол у сфері економічних, соціальних і культурних прав (Сан-Сальвадорський) 1988 р. та Протокол про скасування смертної кари 1990 р.

Міжамериканська комісія з прав людини, створена в 1959 р., є головним автономним органом Організації Американських Держав у сфері захисту прав людини. Міжамериканська комісія з прав людини, основними механізмами якої виступають механізм петицій та процедура звітності, формує в даному регіоні культуру дотримання прав людини. Механізм петицій передбачає два типи процедур: міждержавні та індивідуальні петиції.

Міжамериканська комісія з прав людини реалізує превентивну функцію, сприяє загальному скороченню кількості порушень прав людини та стимулює міжнародне співробітництво в галузі захисту прав людини. Політична роль Міжамериканської комісії з прав людини полягає в зміцненні демократії та верховенства закону. Значне місце у цьому займає процедура звітності. Так Сан-Сальвадорський протокол 1988 р. до Американської конвенції про права людини 1969 р. містить вимогу, що країни-члени повинні доповідати Організації Американських Держав про стан прав людини. Крім того, Міжамериканська комісія з прав людини готує щорічні звіти про стан прав людини в державах регіону, ґрунтуючись на інформації, отриманій в ході візитів. Незалежне оцінювання, яке здійснюється комісією, має велике інформаційне значення й сприяє припиненню порушень прав людини. До рішень комісії, які мають вирішальне значення для розвитку регіону, можна віднести закони про амністію, свободу вираження поглядів, участі жінок у політичному житті.

Міжамериканський суд з прав людини, який почав роботу в 1979 р. відповідно Американської конвенції з прав людини 1969 р., має повноваження щодо розгляду суперечок і виконує консультативну функцію. На сьогоднішній день тільки держави та Міжамериканська комісія з прав людини мають право подавати справи на розгляд Міжамериканському суду з прав людини. Рішення суду є остаточним і обов'язковим. Міжамериканська система захисту прав у даний час поширюється не на всю групу держав-членів Організації американських держав.

Міжамериканський суд з прав людини окрім виконання судових функцій здійснює консультативну юрисдикцію, яка регулюється положеннями ст. 64 Американської конвенції з прав людини 1969 р. За період існування Міжамериканського суду з прав людини було винесено два десятки консультативних висновків, які внесли значний вклад у розвиток міжнародного права прав

людини та організацію судової діяльності у відповідній сфері. Слід зазначити, що консультативну функцію Міжамериканський суд з прав людини став використовувати значно раніше, ніж функцію розгляду спорів.

Виділяють чотири сфери предметної юрисдикції Міжамериканського суду з прав людини у сфері надання консультативних висновків: 1) тлумачення положень Американської конвенції з прав людини 1969р., що стосуються змісту й обсягу прав та характеру зобов'язань держав щодо їх забезпечення; 2) тлумачення положень Американської конвенції з прав людини 1969 р., що стосуються функціонування контрольного механізму конвенції; 3) тлумачення інших договорів, що стосуються захисту прав людини в американських державах; 4) відповідність норм національного права міжнародним зобов'язанням американських держав у сфері захисту прав людини.

Особливостями Міжамериканської системи захисту прав людини є: дворівневий характер, виражений у можливості вирішення правових спорів на рівні таких наднаціональних установ, як Міжамериканська комісія з прав людини та Міжамериканський суд з прав людини; відсутність прямого доступу індивідів до Міжамериканського суду з прав людини; сесійний порядок роботи Міжамериканського суду з прав людини; широке використання консультативної процедури при вирішенні спорів.

Певними аспектами у сфері захисту прав людини займаються також спеціалізовані автономні органи Організації Американських Держав, такі як Міжамериканський інститут з проблем дитинства та Міжамериканська жіноча комісія. Так, Конвенція Белем-ду-Пара – Міжамериканська конвенція про попередження, покарання і викорінення насильства щодо жінок 1994 р. вимагає від держав-членів робити доповіді для Міжамериканської жіночої комісії про заходи, спрямовані на попередження насильства по відношенню до жінок.

У рамках міжамериканської системи захисту прав діє також механізм захисту осіб від насильницьких зникнень – у 1994 р. була прийнята Міжамериканська конвенція про насильницьке зникнення осіб, яка стала першим юридично обов'язковим міжнародно-правовим документом у даній сфері, але її учасниками є невелика кількість держав Латинської Америки.

Початок становлення регіональної африканської системи захисту прав людини пов'язують з прийняттям у 1981 р. Африканської хартії прав людини і народів (Банжувська Хартія) Організацією Африканської Єдності (з 2002 р. перейменована в Африканський Союз), яка захищає не тільки цивільні, політичні та економічні права, а й права народів на самовизначення та інші колективні права. Особливість Африканської хартії полягає в тому, що цей документ уперше на континенті закріплював права і свободи африканського народу з урахуванням специфіки континенту й завдань її держав-учасниць. Африканська хартія містить три покоління прав людини: громадянські та політичні; соціально-економічні та культурні; колективні права. Ця Хартія визначається серед міжнародних і регіональних документів ще й тим, що передбачає обов'язки індивіда й груп по відношенню до держави, а також державам не дозволено обмежувати статті Хартії. Тому права і обов'язки, передбачені в Хартії, залишаються дійсними навіть під час надзвичайних ситуацій.

У преамбулі Хартії визначено, що необхідно приділяти особливу увагу праву на розвиток, що цивільні та політичні права не можуть бути відокремлені від економічних, соціальних і культурних прав. Хартія включає досить об'ємний перелік прав народів. Африканська хартія прав людини й народів зобов'язує всіх громадян підтримувати сім'ю, яка є джерелом і охоронцем традиційних цінностей, визнаних суспільством. Тобто Африканська хартія встановлює, що кожен індивід несе обов'язки щодо: своєї сім'ї, суспільства, держави, інших юридично визнаних об'єднань, міжнародної спільноти. Кожен зобов'язаний поважати і ставитися до свого ближнього без дискримінації, а також підтримувати відносини, що мають на меті допомогу, захист, посилення взаємної поваги та терпимості.

Для розвитку й захисту прав, що містяться у Африканській Хартії прав людини та народів 1981 р., була створена в 1987 р. Африканська Комісія з прав людини і народів (ст. 30). Комісія складається з одинадцяти незалежних експертів, що обираються політичним органом Африканського Союзу – Асамблеєю голів держав і урядів на шестирічний термін, з можливістю переобрання ще на один термін. Основні функції Африканської Комісії з прав людини і народів, це: сприяти розвитку прав людини і народів; забезпечувати захист прав людини і народів за умов, встановлених

Африканською Хартією; давати тлумачення всіх положень Африканської Хартії на прохання держави-учасниці Хартії, будь-якої інституції Африканського Союзу або африканської організації, яка визнається Африканським Союзом; виконувати будь-які інші завдання, які їй може доручити Асамблея голів держав і урядів.

Процедура роботи Африканської Комісії з прав людини і народів регулюється двома основними документами: Африканською Хартією прав людини та народів 1981 р. та Правилами процедури Африканської комісії з прав людини і народів 1988 р. (переглянуті у 1995 р.).

До Африканської Комісії з прав людини і народів також входять вісім постійних робочих груп, що представляють доповідь на кожній черговій сесії Комісії. Наприклад, Комітет з питань запобігання катуванням у Африці, Робоча група з економічних, соціальних і культурних прав та ін. Ці робочі групи відстежують і вивчають різні питання, що знаходяться у віданні Комісії. Сама Африканська Комісія з прав людини і народів збирається двічі на рік на двотижневі сесії. Кожна зустріч проводиться в іншій африканській країні.

Африканська Комісія з прав людини і народів отримує звіти від держав-членів кожні два роки. Також у неї є повноваження на отримання та розгляд міждержавних скарг та індивідуальних комюніке.

Важливе значення у африканській системі захисту прав людини та народів має Африканський Суд з прав людини та народів, заснований у рамках Африканського Союзу відповідно Протоколу до Африканської хартії 1998 р. Суд складається з 11 суддів, які є громадянами держав-членів Африканського Союзу, обираються з числа юристів, визначаються високими моральними якостями, визнані в юридичній практичній або академічній діяльності та володіють досвідом у сфері захисту прав людини. Судочинство здійснюється незалежно, оскільки судді не підпорядковуються інтересам свої держав, тому держави можуть пропонувати для обрання до трьох кандидатів і не обов'язково тільки своїх громадян. Судді обираються таємним голосуванням Асамблеєю глав держав і урядів Африканського Союзу. Список кандидатів складає Генеральний секретар Африканського Союзу з тих кандидатур, які подали держави-члени, і не пізніше ніж за 30 днів до початку сесії Асамблеї розсилається для ознайомлення.

Африканський Суд з прав людини та народів має особливий захисний мандат. Його юрисдикція розповсюджується на всі справи та спори, передані йому в зв'язку з тлумаченням і застосуванням Африканської Хартії, Протоколу до неї та інших документів про права людини, ратифікованих відповідними зацікавленими державами. Суд самостійно вирішує питання про підсудність йому певної справи. Крім того, на прохання держави-члена Африканського Союзу або певного її органу, організації, визнаної з боку Африканського Союзу, Суд може давати свої консультативні висновки з будь-якого правового питання, що стосується Хартії або іншого міжнародного документа з прав людини, ратифікованого зацікавленими державами. Судді можуть додавати до консультативного висновку власну думку (пояснення або незгоду).

Що стосується сторони, яка може ініціювати розгляд справи в Суді, то нею можуть бути: Африканська комісія з прав людини і народів; держава-член, яка подає скаргу до Комісії; держава-член, проти якої надійшла скарга до Комісії; держава-член, чий громадянин є жертвою порушення прав людини.

Суд може одержувати письмові та усні свідчення, включаючи експертні, виносити рішення на підставі цих свідчень. Якщо Суд знаходить, що відбулось порушення прав людини або народів, він робить відповідні розпорядження, включаючи сплату компенсації.

Суд має винести остаточне рішення у справі протягом 90 днів після завершення слухань. Рішення виноситься більшістю голосів, є остаточним і оскарженню не підлягає. Водночас Суд може переглянути своє рішення, якщо будуть виявлені нові обставини справи. Якщо рішення Суду не було одностайним (уцілому або в частині), будь-який суддя може додати до нього власну думку.

Усі держави-члени зобов'язуються погодитися з рішенням Суду в будь-якій справі, де вони є стороною, і гарантують його виконання. Суд звітує на черговій сесії Асамблеї голів держав і урядів Африканського Союзу. У звіті, зокрема, повинні бути вказані країни, які не виконали рішень Суду.

Наразі ст. 34 (б) передбачає, що прямі заяви до Суду з боку індивідів можуть бути прийняті тільки в тому випадку, якщо держава-член зробить спеціальну заяву про згоду з обов'язковою юрисдикцією Суду приймати такі заяви від окремих осіб.

У 1990 році була прийнята Африканська хартія прав і основ добробуту дитини, яка набула чинності в 1999 році. Хоча документ не був юридично обов'язковим, ця Декларація створила «моральний компас» для правових реформ. Африканська хартія прав і основ добробуту дитини є першим регіональним договором з прав дитини. Основні обов'язки держав, що приєдналися до цієї Хартії – це повне визнання прав і свобод, зокрема визнання переваги захисту дитини в будь-якій ситуації. Специфічне регулювання стосується прав дітей у збройних конфліктах (ст. 22) та захисту дітей від негативних наслідків соціальних і культурних явищ (ст. 21), а саме – практик застосування звичаїв і вірувань. Африканська хартія прав і основ добробуту дитини також встановлює обов'язки дітей, зокрема, служити міжнародному співтовариству за рахунок використання фізичних та інтелектуальних здібностей, зберігати соціальну та міжнародну солідарність, зберігати й визнавати цінність культури в дусі діалогу та терпимості, захищати незалежність і цілісність країни їх походження, сприяти досягненню єдності Африки.

Функцію контролю за дотриманням зобов'язань держав, які підписали Африканську хартію прав і основ добробуту дитини, виконує Африканський комітет експертів, який є основним регіональним органом зі заохочення та захисту прав дітей у Африці.

У результаті громадянської нестабільності, авторитарного правління, війн між племенами та природних катастроф, на африканському континенті відбувається переміщення народів. Біженці є дуже серйозною проблемою в багатьох регіонах. Тому вкрай актуальним було прийняття в 1969 р Організацією Африканської Єдності Конвенції, яка регулює конкретні аспекти проблем біженців у Африці.

У більшості держав Африки досі порушуються права жінок, зокрема поширені звичаї, які встановлюють дискримінаційні умови для жінок. Значну роль у механізмі реалізації та забезпечення прав жінок відіграє Протокол до Африканської хартії прав людини і народів про права жінок у Африці 2003 р. Цей документ регламентує право на фізичну недоторканність жінок, захист від звичаїв, які завдають шкоду моральному й фізичному розвитку дівчат. Протокол схвалює позитивні дії щодо заохочення рівної участі жінок, у тому числі рівного представництва жінок на виборних посадах.

Крім встановленої в рамках Африканського Союзу системи існує й інша система захисту прав людини, розроблена африканськими регіональними організаціями, зокрема, більше 14 різних субрегіональних інституцій у Африці, але не всі вони володіють потенціалом щодо захисту та забезпечення прав людини в рамках власних інституційних структур. До таких інституцій, які провадять діяльність щодо прав людини, належать Загальний ринок для Східної та Південної Африки (КОМЕСА), Східноафриканське співтовариство (САС), Економічне співтовариство країн Західної Африки (ЕКОВАС), Спільнота з розвитку Південної Африки (САДК).

Ісламська концепція прав людини базується на ісламі. Універсальність прав і свобод людини в ісламі стосується тільки мусульман, незалежно від держави, в якій вони перебувають. У мусульманському праві права людини розглядаються як права ісламської умми (общини) в цілому, а не як права індивідуума, і поділяються в залежності від релігійної приналежності на права мусульман і права не мусульман, із домінуванням прав перших.

В ісламській концепції прав людини найважливішими принципами є: свобода, заснована на дозволі того, що не заборонено ісламом; гідність, що визначає виключне місце людини серед усіх творінь Аллаха; рівність мусульман незалежно від кольору шкіри, мови, національного походження; справедливість, яка має бути покладена в основу міжособистісних відносин і вирішення спорів між індивідами.

Серед різноманітних класифікацій прав і свобод людини в ісламському праві найбільш розповсюдженим є поділ їх на ті, які належать Аллаху, ті, які надані індивідам та змішані, які відповідають божественним та індивідуальним інтересам. Таке своєрідне розуміння прав людини, яке суттєво відрізняється від західної концепції прав людини, знайшло своє відображення в регіональних актах, прийнятих Організацією Ісламської Конференції, зокрема в Даккській декларації з прав людини в ісламі (1983 р.), Каїрській декларації з прав людини в ісламі (1990 р.) та ін.

Організація Ісламська Конференція (ОІК), яка з червня 2011 р. була перейменована в Організацію Ісламського Співробітництва – міжурядова організація, що об'єднує 57 держав світу. ОІК була заснована в 1969 р. на Конференції глав мусульманських держав в м. Рабат з метою забезпечення ісламської солідарності в соціальній,

економічній і політичній сферах, боротьби проти колоніалізму, неокolonіалізму й расизму та підтримки Організації визволення Палестини. Організація Ісламського Співробітництва є найбільшою та найвпливовішою офіційною урядовою ісламською міжнародною організацією. У системі ОІК тривалий проміжок часу проблема тиці прав людини в ісламі присвячувався лише ряд аналітичних і документів та резолюцій. Статут ОІК було прийнято в 1974 р., і права людини у ньому згадувались лише в преамбулі. В 1983 р. конференція міністрів закордонних справ держав-членів ОІК своєю резолюцією прийняла Даккську декларацію з прав людини в ісламі. Цей документ носить теологічний та рекомендаційний характер, у ньому держави-члени ОІК підтверджують свою віру в Аллаха та в місію пророка Мухаммеда.

1990 р. Конференція міністрів закордонних справ держав-членів ОІК прийняла Каїрську декларацію з прав людини в ісламі. Декларація складається з преамбули та 25 статей. У преамбулі повторюються положення Даккської декларації та особливо підкреслюється, що «...дотримання прав людини в ісламі перетворюється в акт поклоніння, а порушення – в огидний гріх кожної людини окремо». Каїрська декларація містить статті, що стосуються як політичних, цивільних, так і соціально-економічних прав. Дуже важливими є ст. 24-25 Каїрської декларації, де проголошується, що «...всі права і свободи, викладені в цій Декларації, регулюються ісламським шаріатом... ісламський шаріат є єдиним джерелом для тлумачення або пояснення будь-яких статей цієї Декларації».

У червні 2005 р. ОІК було прийнято Конвенцію про права дітей в ісламі. Оновлений Статут ОІК 2008 р. передбачає гарантії захисту прав людини. Так, у преамбулі зазначено, що держави-члени прийняли рішення сприяти розвитку прав людини та фундаментальних свобод. У Статуті ОІК 2008 р. визначено цілі організації – це сприяння здійсненню та захисту прав і фундаментальних свобод людини, включаючи права жінок, дітей, молоді, похилих людей і людей з обмеженими можливостями, а також зберегання ісламських сімейних цінностей. Статут визначає правовий статус Незалежної постійної комісії з прав людини, яка покликана відстоювати цивільні, політичні, соціальні та економічні права, закріплені в угодах і деклараціях Організації та в загальних узгоджених документах з прав людини відповідно до ісламських цінностей.

У червні 2011 р. на черговій сесії Ради міністрів закордонних справ ОІК, що проходила в Астані, була прийнята резолюція про створення Постійної незалежної Комісії з прав людини, додатком до якої став Статут Незалежної постійної комісії з прав людини. До складу Комісії входять 18 експертів. Комісія не розглядає індивідуальні скарги, а проводить дослідження з пріоритетних питань захисту прав людини і координує зусилля з обміну правозахисною інформацією між державами-членами вже Організації Ісламського Співробітництва.

Регіональні механізми відіграють суттєву роль в захисті прав людини та сприяють зміцненню універсальних стандартів у сфері прав людини, закріплених у міжнародних договорах, а також їх захист. Особливо важливою є діяльність Ліги арабських держав у арабській системі захисту прав людини. Ліга арабських держав, заснована в 1945 р., об'єднує 22 держави. Довгий час Ліга арабських держав залишалася без власного механізму захисту прав людини. Ініціаторами створення міжарабського механізму захисту прав людини є арабські неурядові організації на чолі з Радою арабських адвокатів, за ініціативою яких була скликана Багдадська конференція з прав людини в арабському світі. Це стало початком процесу створення проекту міжарабської міжурядової угоди з прав людини.

Після довгого обговорення проекту «Арабська хартія прав людини», підготовленого спеціальним Комітетом експертів, він був прийнятий Радою Ліги арабських держав на черговій сесії 15 вересня 1994 р. Однак ця хартія так і не набула чинності.

У січні 2001 р. Арабська комісія з прав людини запропонувала державам-членам Ліги арабських держав переглянути Арабську хартію прав людини 1994 р. У березні 2003 р. Рада Ліги арабських держав доручила Арабській комісії з прав людини переглянути положення Арабської хартії прав людини 1994р. Нновий проект Арабської хартії прав людини було прийнято на саміті Ліги арабських держав у травні 2004 р.

Арабська хартія прав людини 2004 р. є міжурядовою угодою, що базується на ісламі й не повинна суперечити Каїрській декларації прав людини в ісламі 1990 р. Хартія складається з 53 статей і охоплює особисті права людини, зобов'язання держав-членів, механізм контролю та систему доповідей держав, прикінцеві положення, що стосуються ратифікації й набрання чинності даною Хартією.

Відразу після вступу в силу Арабської хартії прав людини 2004 р. (у травні 2008 р.) почався процес формування Арабського комітету з прав людини. Комітет з прав людини складається із семи незалежних експертів, які повинні відповідати певним критеріям: бути досвідченими і компетентними, повністю незалежними і неупередженими, мати юридичний досвід, знання предмета, що стосується Хартії, знання різних правових систем регіону. Члени Комітету обираються на термін чотири роки з правом переобрання ще на один термін.

У квітні 2009 р. на першій сесії Комітету були прийняті попередні правила процедури, якими встановлено, що Комітет повинен проводити 4 сесії на рік, при цьому тривалість роботи кожної сесії не регламентована. Кворум Комітету становить п'ять із семи членів. Комітет вивчає доповіді держав-членів про вжиті заходи щодо втілення у життя прав і свобод, визнаних Хартією, і щодо прогресу, досягнутого у використанні цих прав і свобод. Комітет не має реального впливу на діяльність держав-членів у цій галузі. Він подає річну доповідь, яка містить його коментарі та рекомендації Раді Ліги арабських держав.

АСЕАН – міжнародна міждержавна субрегіональна організація держав, розташованих у Південно-Східній Азії. Перші документи АСЕАН в галузі прав людини були прийняті у сфері захисту прав жінок і дітей, а саме – Декларація по боротьбі з торгівлею людьми, особливо жінками і дітьми, а також з викорінення насильства щодо жінок 2004 р. 7 квітня 2010 р. у рамках Соціокультурного Співтовариства АСЕАН була створена спеціальна Комісія із заохочення та захисту прав жінок та дітей.

2007 р. АСЕАН прийняла Декларацію про захист і сприяння правам працівників-мігрантів. Для координації виконання державами положень Декларації було засновано Комітет АСЕАН з імплементації Декларації щодо захисту та заохочення прав працівників-мігрантів у рамках організаційної структури наради старших посадових осіб з праці.

2009 р. утворена Міждержавна комісія з прав людини, яка діє в складі 10 осіб, каденція яких – 3 роки з правом переобрання. На Міждержавну комісію з прав людини було покладено важливе з точки зору подальшого прогресу всього механізму завдання, а саме – розробити Декларацію АСЕАН про права людини. Розробка

цього документа розпочалася в квітні 2011 р. Декларація АСЕАН з прав людини була прийнята 18 листопада 2012 р. у Пномпені (Камбоджа). У ній підтверджуються загальні зобов'язання держав за такими документами, як Загальна Декларація прав людини, Статут ООН, Віденська Декларація та Програма дій 1993 р. З інших, загальних для всіх держав-членів АСЕАН універсальних міжнародно-правових актів у галузі прав людини, можна назвати тільки Конвенцію ООН про права дитини 1989 р.

Питання до семінарського заняття

1. Історія розвитку співробітництва Американських держав у сфері прав людини.
2. Міжнародно-правові засади захисту прав людини в Організації Американських Держав.
3. Міжамериканська комісія з прав людини: структура, функції та компетенція.
4. Процедура розгляду скарг у Міжамериканському суді з прав людини. Консультативні висновки Міжамериканського суду з прав людини.
5. Африканська система захисту прав людини.
6. Інституційна характеристика африканської системи захисту прав людини.
7. Роль та значення Ради миру та безпеки Африканського Союзу, Співтовариства розвитку Півдня Африки, Економічного співтовариства держав Західної Африки, Східноафриканського співтовариства у сфері захисту прав людини у Африці.
8. Створення та діяльність Організації Ісламського Співробітництва.
9. Правові основи, цілі, склад та юрисдикція Постійної незалежної Комісії з прав людини Організації Ісламського Співробітництва.
10. Створення та діяльність Ліги Арабських держав. Прийняття та основні положення Арабської хартії прав людини 2004 р. Склад та компетенція Арабського комітету з прав людини.
11. Формування системи захисту прав людини в рамках АСЕАН.
12. Зміст та структура Декларації АСЕАН прав людини 2012 р.
13. Правовий статус Міжурядової комісії АСЕАН з прав людини.

Література до теми

1. Гердеген М. Міжнародне право / Матіас Гердеген / Пер. з німецької. К.: «К.І.С.», 2011. 516 с.
2. Гнатовський М.М. Застосування міжнародного гуманітарного права органами Міжамериканської системи захисту прав людини. *Право і суспільство*. – № 6. 2012. – С. 3–8.
3. Мицик В.В. Права людини в міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту: підручник. К.: Фенікс, 2010. 722 с.
4. Пахомов В.Ф., Чувпило А.А. Межамериканская система: место и роль в политической истории Америки : учебное пособие. Харьков : ХНУ, 2003. 92 с.
5. Роговик О.Д. Історія розвитку африканської системи захисту прав людини в 1979–2002 рр. / О.Д. Роговик. *Право і суспільство*. 2015. № 3(3). С. 44–50.
6. Энциклопедия международного права: В 3 т.; Институт государства и права им. В.М. Корецкого НАН Украины. Т. 1. А–Д. К.: Академперіодика, 2014. 920 с.

ТЕМА 5.

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ: МЕХАНІЗМИ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ

Лекційний курс

Міжнародно-правові стандарти права на життя. Обсяг та складові права на життя. Зобов'язання держави щодо права на життя. Міжнародно-правові механізми захисту права на життя. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на життя.

Міжнародно-правові стандарти заборони катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання. Обсяг та складові заборони катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання. Зобов'язання держави щодо заборони катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання. Міжнародно-правові механізми захисту від катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання. Практика Європейського суду з прав людини щодо заборони катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання.

Міжнародно-правові стандарти права на свободу та особисту недоторканність. Обсяг та складові права на свободу та особисту недоторканність. Зобов'язання держави щодо права на свободу та особисту недоторканність. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на свободу та особисту недоторканність.

Міжнародно-правові стандарти права на повагу до приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції. Обсяг та складові права на повагу до приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції. Зобов'язання держави щодо права на повагу до приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції. Міжнародно-правові механізми захисту права на повагу до приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на повагу до приватного життя. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на повагу до сімейного

життя. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на повагу до житла. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на повагу до кореспонденції.

Міжнародно-правові стандарти права на свободу думки, совісті та релігії. Обсяг та складові права на свободу думки, совісті та релігії. Зобов'язання держави щодо права на свободу думки, совісті та релігії. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на свободу думки, совісті та релігії.

Міжнародно-правові стандарти свободи вираження поглядів. Обсяг та складові права на свободу вираження поглядів. Зобов'язання держави щодо права на свободу вираження поглядів. Міжнародно-правові механізми захисту права на свободу вираження поглядів. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на свободу вираження поглядів.

Міжнародно-правові стандарти права на свободу зібрань та об'єднання. Обсяг та складові права на свободу зібрань та об'єднання. Зобов'язання держави щодо права на свободу зібрань та об'єднання. Міжнародно-правові механізми захисту права на свободу зібрань та об'єднання. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на свободу зібрань та об'єднання.

Міжнародно-правові стандарти права на власність. Обсяг та складові права на власність. Зобов'язання держави щодо права на власність. Міжнародно-правові механізми захисту права на власність. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на власність.

Міжнародно-правові стандарти заборони дискримінації. Обсяг та складові заборони дискримінації. Зобов'язання держави щодо заборони дискримінації. Міжнародно-правові механізми захисту від дискримінації. Практика Європейського суду з прав людини щодо заборони дискримінації.

Міжнародно-правові стандарти права на справедливий суд та на ефективний засіб юридичного захисту. Обсяг та складові права на справедливий суд та на ефективний засіб юридичного захисту. Зобов'язання держави щодо права на справедливий суд та на ефективний засіб юридичного захисту. Міжнародно-правові механізми захисту права на справедливий суд та на ефективний засіб юридичного захисту. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на справедливий суд та на ефективний засіб юридичного захисту.

Міжнародно-правові стандарти права на здоров'я.

Вступ до теми

Право на життя. Право на життя – це основоположне фундаментальне право людини, яке закріплено як на національному (у конституціях багатьох держав), так і на міжнародному рівнях (в універсальних та регіональних міжнародно-правових актах).

Універсальний рівень закріплення права на життя є важливою гарантією визнання міжнародним співтовариством даного права і накладає на держави зобов'язання щодо використання механізмів його забезпечення та захисту. Право на життя вперше на універсальному рівні було закріплено тільки в 1948 році у Загальній декларації прав людини. Ст. 3 Декларації 1948 р. гарантує право кожної людини на життя, свободу та особисту недоторканність. Згідно ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права¹ право на життя охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя, єдиним випадком позбавлення права на життя є смертна кара. У загальних коментарях 1982 р. Комітет з прав людини відзначав, що захист права на життя вимагає від держави вжиття рішучих заходів щодо збереження життя, наприклад, зниження дитячої смертності, ліквідація недоїдання та епідемій. У 1984 р. Комітет з прав людини зазначив, що зброя масового знищення є однією з найбільших загроз права на життя, вказавши «виробництво, випробування, володіння, розгортання і застосування ядерної зброї слід заборонити і визнати в якості злочинів проти людяності». Другий факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1989 р. спрямований на скасування смертної кари. У Протоколі 1989 р. вказано, що жоден, хто знаходиться під юрисдикцією держав-учасниць, не може бути страченим.

¹ Неприпустимість відступу від певних зобов'язань, за якими ніколи не можна відступати навіть в найважчих ситуаціях, міститься у п. 2 ст. 4 Пакту, а саме: право на життя (ст. 6); право не піддаватися тортурам або жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (ст.7); право не бути в рабстві, не бути об'єктом работоргівлі і не міститися в підневільному стані (п. 1 і 2 ст. 8); право не бути позбавленим волі на тій лише підставі, що особа не в змозі виконати якесь договірне зобов'язання (ст. 11); заборона на закон, який має зворотну силу (ст. 15), право на визнання правосуб'єктності (ст. 16), право на свободу думки, совісті і релігії (ст. 18).

Ст. 6 Конвенції про права дитини 1989 р. вказує, що «держави-учасниці визнають, що кожна дитина має невід'ємне право на життя» (п. 1) і вони «забезпечують у максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини» (п. 2).

До регіонального рівня визнання права на життя можна віднести положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., саме у ст. 2 якої міститься заборона умисного довольного позбавлення життя¹, і Протоколу № 6 до Конвенції 1983 р., який передбачає скасування смертної кари в мирний час як правового зобов'язання. Протокол № 13 до Конвенції 2002 р. щодо скасування смертної кари за всіх обставин, включаючи дії, вчинені під час війни або невідворотної загрози війни. Україна 28 листопада 2002 р. ратифікувала Протокол № 13.

Ст. 2 Конвенції 1950 р. передбачає як негативні (не допускати випадків безпідставного позбавлення життя), так і позитивні (охороняти життя осіб, які перебувають під її юрисдикцією) зобов'язання держави. У рішенні по справі Макканн та інші проти Сполученого Королівства від 27 вересня 1995 року ЄСПЛ констатував, що при проведенні антитерористичних заходів держава повинна, з одного боку, виконувати свій обов'язок з охорони права на життя людей, які зазнали загрозу теракту, а з іншого – мінімально застосовувати силу, яка може спричинити позбавлення життя, проти тих, хто підозрюється в створенні такої загрози. Антитерористичні операції повинні плануватися і проводитися так, щоб звести до мінімуму (наскільки це можливо) застосування сили, яка може спричинити позбавлення життя. Владі необхідно застосовувати велику обережність при оцінці інформації, що знаходиться в її розпорядженні, інструктуючи військовослужбовців, застосування зброї якими передбачає стрілянину на поразку. Військовослужбовці, в свою чергу, при використанні вогнепальної зброї повинні проявляти необхідну обережність, навіть коли вони мають справу з людьми, підозрюваними в тероризмі.

¹ Неприпустимість відступу від деяких зобов'язань міститься у п. 2 ст. 15 Конвенції: ст. 2 (право на життя), «за винятком позбавлення життя в результаті правомірних воєнних дій»; ст. 3 (свобода від катувань); п. 1 ст. 4 (свобода від рабства і підневільного стану); ст. 7 (неприпустимість покарання, які не походять на законі). Після абрання чинності Протоколів № 6 і 7 не допускаються будь-які відступи від положень, що стосуються скасування смертної кари і права не подаватися повторно до судової відповідальності за один і той же злочин.

У всіх випадках застосування сили, які призвели до смерті, держава відповідно до ст. 2 Конвенції 1950 р. зобов'язана провести ефективне розслідування обставин смерті. Хоча дане зобов'язання прямо не закріплено в ст. 2 Конвенції, проте у своїй практиці Суд і Комісія вважають, що воно є невід'ємною частиною загального зобов'язання щодо права на життя. Суд передбачає, що розслідування має бути повним, неупередженим і ретельним.

Відносно зобов'язання держави забезпечити кожній людині в межах своєї юрисдикції право на життя ЄСПЛ у рішенні Махмут Кая проти Туреччини ухвалив, що «першочерговим обов'язком» є «прийняття ефективних кримінально-правових норм, спрямованих на запобігання злочинам проти особи, які повинні підкріплюватися правозастосовними механізмами з метою профілактики таких злочинів, боротьби з ними і покарання за них», і, крім того, цей обов'язок «поширюється також при відповідних обставинах на позитивне зобов'язання органів влади щодо вжиття оперативних заходів превентивного характеру для захисту особи або осіб, чие життя опиняється під загрозою в результаті кримінальних діянь іншої особи...». Отже, сфера застосування міжнародно-правових зобов'язань держави поширюється за межі публічної сфери на особисте життя, дозволяючи тим самим забезпечити більш ефективний захист від різноманітних форм порушень прав людини.

У справі Авсара ЄСПЛ прийшов до висновку, що «зобов'язання захищати право на життя, передбачене в ст. 2 Конвенції, що тлумачиться в сукупності із загальним обов'язком держави, згідно зі ст. 1 Конвенції забезпечувати «кожній особі, яка перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені в ... Конвенції, також побічно вимагає наявності певної форми ефективного офіційного розслідування тих випадків, коли люди були вбиті в результаті застосування сили. Найважливіша мета такого розслідування полягає у тому, щоб забезпечити ефективне здійснення внутрішньодержавних законів, які захищають право на життя, і в тих випадках, коли це стосується представників держави та державних органів, забезпечити їх підзвітність за смерть, що сталася в обставинах, за які вони несуть відповідальність. Форма розслідування, що забезпечує ці цілі, може залежати від різних обставин. Проте який би не був використовуваний метод, влада повинна діяти за власним бажанням, як тільки факт доводиться до їхнього відома. Вони не можуть залишати його

на розсуд найближчого родича або ставити в залежність від подачі офіційної скарги, або взяти на себе відповідальність за проведення будь-якої процедури розслідування ...». Отже ЄСПЛ зробив висновок, що ст. 2 Конвенції 1950 р. була порушена, оскільки «розслідування, проведене жандармами, державним обвинувачем і кримінальним судом, не забезпечили швидкого або адекватного вивчення обставин вбивства Мехмета Серіфу Авсара». Таким чином, можна говорити про «порушення процесуального зобов'язання держави захищати право на життя». Також ЄСПЛ дійшов висновку, що уряд винний у смерті пана Авсара, що означає порушення матеріально-правового зобов'язання уряду забезпечувати право на життя відповідно до ст. 2 Конвенції 1950 р.

Порушення права на життя ст. 2 Конвенції 1950 р. розглядалися ЄСПЛ у справах Зубкова проти України, Кац та інші проти України, Кучерук проти України, Мироненко проти України, Муравська проти України, Яковенко проти України.

Право на життя регламентується і в інших конвенціях, резолюціях і рекомендаціях Ради Європи. Наприклад, Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом 1977 р., Європейська рамкова конвенція про контроль за придбанням і зберіганням вогнепальної зброї приватними особами 1978 р., Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи №1044 «Про скасування смертної кари» від 4 жовтня 1994 р. та ін. У 1997 р. Комітетом Міністрів Ради Європи була прийнята Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину. Ст. 2 1997 р. Конвенції встановлює, що інтереси та благополуччя окремої людини превалюють над виключними інтересами усього суспільства або науки.

У Африканській хартії прав і благополуччя дитини 1990 р. у ст. 5 закріплено право на виживання і розвиток, включаючи право на життя і заборону смертної кари.

Американська конвенція про права людини 1969 р. у ст. 4 гарантує право на життя, включаючи ретельне регулювання застосування смертної кари з перспективою її скасування¹.

¹ Неприпустимість відступу від деяких зобов'язань ні за яких обставин міститься в п. 2 ст. 27 Американської конвенції 1969 р.: ст. 3 (право на правосуб'єктність); ст. 4 (право на життя), ст. 5 (незастосування тортур), ст. 6 (свобода від рабства), ст. 9 (право на незастосування законів із зворотною силою), ст. 12 (свобода совісті

Заборона катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання. Заборона катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання закріплена в ст. 5 Загальної декларації прав людини 1948 р. та в ст. 7 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права 1966 р., де передбачено, що нікого не може бути піддано катуванню та жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню. Декларація про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських і таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання була прийнята 1975 р. ГА ООН.

У 1955 році першим Конгресом Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності і поводження з правопорушниками були прийняті Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими, в яких міститься перелік «мінімальних умов, які Організація Об'єднаних Націй вважає прийнятними».

У 1981 р. ГА ООН заснувала Добровільний фонд Організації Об'єднаних Націй для жертв катувань у цілях фінансування організацій, які займаються наданням допомоги жертвам катувань і їх сім'ям.

У 1982 р. резолюцією 37/194 ГА ООН були прийняті Принципи медичної етики, що стосуються роботи працівників охорони здоров'я, в особливості лікарів, у захисті ув'язнених або затриманих осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. Принцип 2 Правил встановлює, що «Активні або пасивні дії, які є участю або співучастю у будь-яких тортурах або інших видах жорстокого поводження, є грубим порушенням медичної етики».

У 1984 р. була прийнята Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження та покарання, Україна приєдналася до неї у 1987 році. Контроль за її виконанням державами-учасницями здійснює орган у складі якого незалежні експерти – Комітет проти катувань ООН.

і релігії), ст. 17 (права сім'ї), ст. 18 (право на ім'я), ст. 19 (права дитини), ст. 20 (право на громадянство), ст. 23 (право на участь в управлінні) і «судові гарантії, істотно важливі для захисту таких прав» (практика Міжамериканського суду з прав людини).

У 1985 р. Комісією з прав людини був призначений спеціальний доповідач з питання про катування, який є незалежним експертом і якому було доручено представляти інформацію про стан справ із застосуванням тортур у всьому світі.

Звід принципів Захисту всіх осіб, що піддаються затриманню чи ув'язненню в якій би то не було формі був прийнятий резолюцією ГА ООН 43/173 від 9 грудня 1988 р. У Принципі 7 встановлено, що «Держави повинні забороняти будь-які дії, що суперечать Принципам, накладати за такі дії відповідні санкції і проводити неупереджене розслідування за скаргами».

У 1990 р. були прийняті Основні принципи поводження з ув'язненими резолюцією ГА ООН 45/111, які вимагають шанобливого ставлення до ув'язнених з огляду на притаманну їм гідність.

У 1999 р. були прийняті Принципи ефективного розслідування та документування катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (Стамбульський протокол), у якому детально вказані заходи, які повинні вживати держави, органи розслідування і медичні експерти для забезпечення оперативного і неупередженого розслідування і документування скарг і повідомлень про катування.

На регіональному рівні у 1987 р. була прийнята Європейська Конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або принижуючому гідність поводженню та покаранню, яку Україна ратифікувала у 1997 р. Також заборона катуванням чи нелюдському або принижуючому гідність поводженню та покаранню міститься у ст. 3 Конвенції 1950 р., яка забороняє посягання на фізичну або моральну гідність людини через катування, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання.

У рамках ОБСЄ викорінення катувань і жорстокого поводження вперше було згадано під час Віденської зустрічі 1989 р. та обговорювалося під час Паризької зустрічі 1990 р., підтверджено і уточнено на Копенгагенській зустрічі 1990 р., Московській зустрічі 1991 р., Будапештській зустрічі 1994 р. Були засновані спеціальні експертні та звітні місії з питань запобігання катуванням. На Зустрічі з виконання принципів людського виміру 1997 р. Бюро по демократичним інститутам і правам людини ОБСЄ заснувало Консультативну комісію по запобігання катуванням. Завдання комісії – консультування Бюро, яким чином розробляти і впрова-

джувати програми і види діяльності по боротьбі з катуваннями в державах-учасниках, без дублювання інших організацій.

Право на свободу та особисту недоторканність. Право на свободу та особисту недоторканність визнано в Загальній декларації прав людини 1948 р., Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Мінімальних стандартних правилах ООН поводження з в'язнями 1955 р., Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р., Кодексі поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку 1979 р., Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання 1984 р., Зводі принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином 1988 р., Мінімальних стандартних правилах ООН щодо заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням («Токійські правила») 1990 р., Основних принципах поводження з в'язнями 1990 р., Декларації про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 1992 р., Принципах ефективного попередження і розслідування позазаконних, довільних і сумарних страт, рекомендовані в резолюції 1989/65 ЕКОСОР та ін.

У Загальній декларації прав людини 1948 р. право на свободу та особисту недоторканність закріплено в статтях 3, 9, 10. У Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р. у п. 1 ст. 9 вказано, що «Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути піддано свавільному арешту чи триманню під вартою. Нікого не може бути позбавлено волі інакше, як на підставах і відповідно до такої процедури, які встановлено законом.».

У Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. право на свободу та особисту недоторканність закріплено у статті 5. Відповідно до Конвенції позбавлення волі можливо лише на законних підставах і допустимо тільки для досягнення цілей, визначених у статті 5. У справах *Creangă проти Румунії*, *Engel та інші проти Нідерландів* ЄСПЛ встановив, проголошуючи «право на свободу», стаття 5 передбачає фізичну свободу людини, а її мета полягає в забезпеченні того, щоб жодна особа не могла бути свавільно позбавлена свободи. У справах *Medvedyev та інші проти Франції* і *Ladent проти Польщі* ЄСПЛ вказав, що право на свободу та особисту недоторканність має найважливіше значення в «демократичному суспільстві» за змістом Конвенції.

Статтею 7 Американської конвенції про права людини, зокрема, передбачається: «1. Кожна людина має право на особисту свободу та безпеку. 2. Ніхто не може бути позбавлений волі інакше, як на підставах і на умовах, встановлених до цього Конституцією відповідної держави-учасниці або закону, прийнятого відповідно до Конституції.».

У статті 6 Африканської хартії прав людини і народів передбачено, що «Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути позбавлений волі інакше, як з підстав і на умовах, заздалегідь визначених законом. Зокрема, ніхто не може зазнавати безпідставного арешту або затримання».

Права на свободу думки, совісті та релігії. Право на свободу думки, совісті і релігії, гарантоване пунктом 1 статті 18 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Як вказує Комітет з прав людини, право на свободу думки, совісті і релігії, гарантоване Пактом, «є досить широким і глибоким; воно охоплює свободу думки з усіх питань, а також погляди людини і відданість релігії або переконань, які сповідує як одноосібно, так і спільно з іншими», а «свобода думки і свобода совісті захищаються в такій же мірі, як і свобода релігії та переконань».

Права на свободу думки, совісті та релігії закріплено в Декларації про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії чи переконань 1981 р. ГА ООН в даній Декларації, ще раз підтвердивши право кожної людини на свободу думки, совісті і релігії, зазначила, що «нетерпимість і дискримінація на основі релігії або переконань» означає будь-яке розрізнення, виключення, обмеження або перевагу, засновану на релігії або переконаннях і має на меті або наслідком знищення або применшення визнання, користування чи здійснення на основі рівності прав людини і основних свобод. Положеннями Декларації ГА ООН покладає на держав-членів ООН обов'язок щодо прийняття чи скасування законодавства, коли це необхідно для заборони будь-якої дискримінації на основі релігії або переконань, а також вжиття відповідних заходів проти нетерпимості на основі релігії та інших переконань у даній області.

У Підсумковому документі Всесвітнього саміту 2005 року було підтверджено зобов'язання членів ООН вживати дії, спрямовані на сприяння формуванню культури миру і розвитку діалогу на

місцевому, національному, регіональному і міжнародному рівнях, діалоги між культурами, цивілізаціями і релігіями.

Стаття 9 «Свобода думки, совісті і релігії» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод встановлює, що «1. Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно. 2. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.». У справах *Kokkinakis проти Греції*, *Buscarini і Інші проти Сан-Марино* ЄСПЛ визначив, що свобода думки, совісті і релігії, закріплена у статті 9 Конвенції, є однією з підвалин «демократичного суспільства» у розумінні Конвенції. У своєму релігійному вимірі, вона фігурує поміж найбільш життєво необхідними складовими формування ідентичності віруючих і їх життєвої позиції, але вона є цінним надбанням і для атеїстів, агностиків, скептиків і індиферентних осіб. Ця свобода передбачає, зокрема, свободу належати чи не належати до релігії і свободу сповідувати чи не сповідувати її.

Стаття 8 Африканської хартії прав людини і народів встановлює, що «гарантується свобода совісті, вибору професії і вільного відправлення релігійних обрядів» і що «за умови дотримання правопорядку ніхто не може зазнавати заходів, які обмежують здійснення цих свобод.». У справі проти Заїру Африканська комісія з прав людини і народів постановила, що «переслідування Свідків Єгови і їх релігійних керівників, включаючи вбивства, знищення культових споруд і загрози смертю», є порушенням статті 8 Хартії, оскільки уряд «не надав доказів, що відправлення їх релігії якимось чином [загрозувало] правопорядку».

Право на свободу совісті та релігії, захищене статтею 12 Американської конвенції про права людини, положення якої дуже схожі на положення статті 18 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права.

Право на здоров'я. Визнання права на здоров'я як одного із соціально-економічних прав людини на універсальному рівні

вперше знайшло закріплення на конференції ООН, що відбулася в Сан-Франциско 1945 р., де була прийнята Декларація про заснування ВООЗ.

Далі право на найвищий досяжний рівень здоров'я було закріплено у Статуті (Конституції) ВООЗ 1946 р., де зазначається, що «здоров'я є станом повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки відсутністю хвороб чи фізичних дефектів».

Наступним кроком деталізації права на здоров'я стало прийняття Алма-Атинської декларації 1978 р. та Всесвітньої декларації з охорони здоров'я, затвердженої Всесвітньої Асамблеї охорони здоров'я ВООЗ 1998 р. Право на здоров'я було закріплено також у низці міжнародних та регіональних документів з прав людини.

У Загальній декларації прав людини 1948 р. йдеться про здоров'я як складову частину права на задовільний рівень життя: кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який необхідний для підтримки здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї (ст. 25).

Найбільш точна інтерпретація права на здоров'я, на нашу думку, міститься в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. У ст. 12 Пакту зазначається, що держави, які беруть участь у даному Пакті, визнають право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я. У цій статті також зазначено перелік заходів, які повинні вжити держави для реалізації даного права: забезпечити скорочення мертвородженості й дитячої смертності та здоровий розвиток дитини; забезпечити поліпшення всіх аспектів гігієни зовнішнього середовища і гігієни праці в промисловості; забезпечити попередження і лікування епідемічних, ендемічних, професійних та інших хвороб і боротьбу з ними; створити умови, за яких усім забезпечувалася би медична допомога і медичний догляд у разі хвороби.

Право на здоров'я включає в себе також поняття «зміцнення здоров'я» відповідно до Оттавської хартії зміцнення здоров'я 1986 р., де даний термін розглядається як справедливість і рівноправ'я у сфері здоров'я. З позицій держави, у відповідності до Оттавської хартії зміцнення здоров'я 1986 р., в основі зміцнення здоров'я лежить добробут громадян і здоровий спосіб життя.

Право на здоров'я та права людини, пов'язані зі здоров'ям, були включені до різних універсальних і регіональних договорів. Під час міжнародних конференцій ООН та конференцій спеціалізованих міжнародних інституцій держави взяли на себе далекосяжні міжнародно-правові зобов'язання щодо забезпечення права на здоров'я, як загального характеру, так і орієнтовані на конкретні групи населення, які часто піддаються дискримінації, у тому числі жінки, діти, мігранти, особи, які живуть із ВІЛ/СНІДом. Ця тенденція була підтримана і на регіональному рівні.

Право на здоров'я гарантується також міжнародними документами, які присвячені захисту прав окремих категорій осіб: расові та етнічні групи (Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р.; Конвенція МОП № 169 (Конвенція про корінні народи і народи, які ведуть племінний спосіб життя в незалежних державах 1989 р.); Декларація про права осіб, належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин 1992 р.), жінки (Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р.; Декларація про викорінення насильства щодо жінок 1993 р.; Конвенція МОП № 183 про перегляд Конвенції (переглянутої) 1952 року про охорону материнства 2000 р.), діти (Конвенція про права дитини 1989 р.; Конвенція МОП № 138 (Конвенція про мінімальний вік для прийому на роботу, 1973 р.); Конвенція МОП № 182 (Конвенція про найгірші форми дитячої праці, 1999 р.); Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх 1985 р.), працівники-мігранти (Міжнародна Конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей 1990 р.), особи з різними формами інвалідності (Декларація про права розумово відсталих осіб 1971 р.; Декларація про права інвалідів 1975 р.; Стандартних правил забезпечення рівних можливостей для інвалідів 1993 р.; Принципи захисту психічно хворих осіб та поліпшення психіатричної допомоги 1991 р.), біженці (Конвенція про статус біженців 1951 р.).

Право на здоров'я також визнається декількома регіональними договорами, такими як Африканська хартія прав людини і народів 1981 р., Додатковий протокол до Американської конвенції про права людини в галузі економічних, соціальних і культурних прав, відомий як Сан-Сальвадорський протокол 1988 р., і Європейська соціальна хартія 1961 р., переглянута 1996 р. В Американській

конвенції про права людини 1969 р. і в Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. є положення, що стосуються питань здоров'я, такі як право на життя, заборона катувань та іншого жорстокого, нелюдського і принижуючого людську гідність поводження, а також право на сім'ю і приватне життя. Якщо брати до уваги положення Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., то право на здоров'я відображено опосередковано через інші статті Конвенції, що знайшло підтвердження в практиці Європейського суду з прав людини.

Питання до семінарського заняття

1. Міжнародно-правові стандарти права на життя.
2. Обсяг та складові права на життя. Зобов'язання держави щодо права на життя.
3. Міжнародно-правові механізми захисту права на життя.
4. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на життя.
5. Міжнародно-правові стандарти заборони катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання.
6. Обсяг та складові заборони катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання. Зобов'язання держави щодо заборони катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання.
7. Міжнародно-правові механізми захисту від катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання.
8. Практика Європейського суду з прав людини щодо заборони катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання.
9. Міжнародно-правові стандарти права на свободу та особисту недоторканність.
10. Обсяг та складові права на свободу та особисту недоторканність. Зобов'язання держави щодо права на свободу та особисту недоторканність.
11. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на свободу та особисту недоторканність.
12. Міжнародно-правові стандарти права на повагу до приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції.
13. Обсяг та складові права на повагу до приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції. Зобов'язання держави щодо права на повагу до приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції.
14. Міжнародно-правові механізми захисту права на повагу до приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції.

15. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на повагу до приватного життя.
16. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на повагу до сімейного життя.
17. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на повагу до житла.
18. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на повагу до кореспонденції.
19. Міжнародно-правові стандарти права на свободу думки, совісті та релігії.
20. Обсяг та складові права на свободу думки, совісті та релігії. Зобов'язання держави щодо права на свободу думки, совісті та релігії.
21. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на свободу думки, совісті та релігії.
22. Міжнародно-правові стандарти свободи вираження поглядів.
23. Обсяг та складові права на свободу вираження поглядів. Зобов'язання держави щодо права на свободу вираження поглядів.
24. Міжнародно-правові механізми захисту права на свободу вираження поглядів.
25. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на свободу вираження поглядів.
26. Міжнародно-правові стандарти права на свободу зібрань та об'єднання.
27. Обсяг та складові права на свободу зібрань та об'єднання. Зобов'язання держави щодо права на свободу зібрань та об'єднання.
28. Міжнародно-правові механізми захисту права на свободу зібрань та об'єднання.
29. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на свободу зібрань та об'єднання.
30. Міжнародно-правові стандарти права на власність. Обсяг та складові права на власність. Зобов'язання держави щодо права на власність.
31. Міжнародно-правові механізми захисту права на власність.
32. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на власність.
33. Міжнародно-правові стандарти заборони дискримінації.

34. Обсяг та складові заборони дискримінації. Зобов'язання держави щодо заборони дискримінації.

35. Міжнародно-правові механізми захисту від дискримінації.

36. Практика Європейського суду з прав людини щодо заборони дискримінації.

37. Міжнародно-правові стандарти права на справедливий суд та на ефективний засіб юридичного захисту.

38. Обсяг та складові права на справедливий суд та на ефективний засіб юридичного захисту. Зобов'язання держави щодо права на справедливий суд та на ефективний засіб юридичного захисту.

39. Міжнародно-правові механізми захисту права на справедливий суд та на ефективний засіб юридичного захисту.

40. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на справедливий суд та на ефективний засіб юридичного захисту.

41. Міжнародно-правові стандарти права на здоров'я.

Література до теми

1. Антонович М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини: теорія та практика / М. Антонович. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська акад», 2007. 383 с.

2. Боряба против пыток. URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet4rev.1ru.pdf>

3. Довідник із застосування статті 5 право на свободу та особисту недоторканність стаття 5 Конвенції. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_UKR.pdf

4. Довідник із застосування статті 9. Свобода думки, совісті і релігії. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_9_UKR.pdf

5. Заборона катування в Україні та ЄС. URL: <http://univer.km.ua/ese/fl/27.PDF>

6. Запрет пыток, бесчеловечного или унижающего достоинство обращения или наказания в рамках Европейской конвенции о защите прав человека (Статья 3). URL: http://www.echr.ru/documents/manuals/Article03/Article%203%20Manual%20in%20Russian_FINAL_30March09.pdf

7. Застосування в Україні європейських стандартів протидії жорстокому поводженню і безкарності : науково-практичний посібник для суддів. URL: <http://nsj.gov.ua/files/1445846131Manual%20judges%20block%20FINAL.pdf>

8. Международные стандарты, касающиеся смертной казни. URL: <https://www.osce.org/ru/odihr/38959?download=true>

9. Мицик В.В. Права людини у міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту. К.: Видавничий дім «Промені», 2010. 722 с.

10. Міжнародне публічне право : підручник у 2-х т. / В.В. Мицик, М.В. Буроменський, М.М. Гнатовський. Харків : Право. Том 2 : Основні галузі. 2018. 624 с.

11. Посібник за статтею 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/1259d4263dac852ef056_file.pdf

12. Права людини у новому тисячолітті / за ред. Френсіса Батлера ; Британський інститут прав людини. Київ : Сфера, 2006. 264 с.

13. Предупреждение пыток. URL: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=498aab152>

ТЕМА 6.

МІЖНАРОДНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ТА ГРУП ОСІБ

Лекційний курс

Розвиток концепції захисту прав національних та мовних меншин у міжнародному праві. Роль Ліги Націй у становленні захисту прав меншин. Універсальний захист прав осіб, які належать до меншин. Європейська система захисту прав національних і мовних меншин.

Захист прав жінок. Конвенція ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р. Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок.

Передумови виникнення інституту захисту прав корінних народів. Становлення та розвиток інституту захисту прав корінних народів у міжнародному праві. Становлення механізмів захисту прав корінних народів у міжнародному праві. Сучасні універсальні правові стандарти щодо прав корінних народів. Захист прав корінних народів у системі правових механізмів ООН. Структура та зміст Декларації ООН про права корінних народів 2007 р. Діяльність та функції Спеціального доповідача з прав корінних народів ООН. Діяльність Експертного механізму з прав корінних народів ООН. Створення та діяльність Постійного форуму ООН з питань корінних народів. Роль спеціальних механізмів ООН з питань корінних народів.

Захист прав дитини. Конвенція про права дитини 1989 р. Комітет з прав дитини.

Захист прав біженців. Управління Верховного комісару ООН зі справ біженців. Конвенція про статус біженців 1951 р.

Захист прав осіб із інвалідністю. Конвенція про права осіб із інвалідністю 2006 р. Комітет з прав осіб з інвалідністю.

Міжнародно-правові стандарти поведження з особами, позбавленими свободи. Права ув'язнених. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання 1984 р. Комітет проти катувань.

Рекомендаційні стандарти поводження із правопорушниками, прийняті в системі ООН.

Захист прав осіб у збройних конфліктах.

Захист прав мігрантів, що працюють.

Захист прав пацієнтів. Регіональні стандарти захисту прав пацієнтів.

Вступ до теми

Захист прав осіб, що належать до національних та мовних меншин. Проблема захисту прав національних і мовних меншин посідає одне з центральних місць у міжнародному праві та регулюється як на універсальному, так і на регіональному рівнях. Існує велика кількість як загальних, так і спеціальних міжнародно-правових актів, що містять стандарти у сфері захисту прав національних меншин. До них належать: Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р., Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р., Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин 1992 р., Рамкова конвенція про захист національних меншин 1995 р., Європейська хартія регіональних мов або мов меншин 1992 р. та інші міжнародно-правові акти.

Універсальні акти з прав людини містять окремі положення щодо захисту прав меншин. Наприклад, у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р. підтверджується прихильність держав-учасниць до поваги прав і свобод особистості незалежно від статі, мови, раси, релігійних світоглядів чи інших переконань, соціального походження або майнового стану. Пакт зазначає, що в тих державах, де існують етнічні, релігійні та мовні меншини, особам, які належать до таких меншин, не може бути відмовлено в праві спільно з іншими членами тієї ж групи користуватися своєю культурою, сповідувати свою релігію й виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою.

А в спеціальних міжнародно-правових актах з питань захисту прав меншин деталізуються та визначаються основні права осіб, що належать до меншин. Так, у Декларації про права осіб, що на-

лежать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин 1992 р., закріплено, що особи, які належать до національних, етнічних, релігійних або мовних меншин, мають право: користуватися надбаннями своєї культури, сповідувати свою релігію і здійснювати релігійні обряди, а також використовувати свою мову в приватному житті і публічно, вільно та без втручання чи дискримінації в будь-якій формі; приймати активну участь у культурному, релігійному, суспільному, економічному і державному житті; приймати активну участь в прийнятті на національному і, де це необхідно, на регіональному рівні рішень, що стосуються тієї меншини, до якої вони належать, або тих регіонів, у яких вони проживають, в порядку, що не суперечить національному законодавству й ін. Декларація не має обов'язкової юридичної сили, носить рекомендаційний характер і не передбачає створення спеціального механізму з контролю за виконанням.

У липні 1992 р. Організація з безпеки і співробітництва у Європі (ОБСЄ) заснувала посаду Верховного Комісара у справах національних меншин з метою попередження конфліктів на самому ранньому етапі їх виникнення. Верховний Комісар у справах національних меншин діє як незалежна, неупереджена і готова до співпраці особа.

Верховний Комісар у справах національних меншин не є контрольним органом, він використовує в своїй діяльності міжнародні норми, прийняті всіма державами, як основу для аналізу і рекомендацій щодо ситуацій, пов'язаних з національними меншинами. Всі держави-учасниці ОБСЄ прийняли зобов'язання щодо національних меншин, які викладені в Копенгагенському Документі Конференції з людського виміру 1990 р. Також держави-члени ОБСЄ пов'язані зобов'язаннями ООН у сфері прав людини, включаючи права меншин, і переважна більшість держав ОБСЄ – нормами Ради Європи з цих питань. До основних документів щодо забезпечення захисту прав національних і мовних меншин на регіональному рівні, які були прийняті в рамках Ради Європи, належить Рамкова конвенція про захист національних меншин 1995 р. та Європейська хартія регіональних мов або мов меншин 1992 р.

Рамкова конвенція про захист національних меншин 1995 р. визначає, що захист національних меншин необхідний для стабільності, демократичної безпеки та миру на Європейському континенті.

ненті, а плюралістичне й демократичне суспільство має поважати етнічну, культурну, мовну та релігійну самобутність будь-якої особи, що належить до національної меншини, що створення обстановки терпимості й діалогу необхідно для того, щоб культурне різноманіття було джерелом і фактором збагачення, а не розколу суспільства. Держави зобов'язуються створювати необхідні умови для ефективної участі осіб, які належать до національних меншин, у культурному, суспільному та економічному житті, а також у веденні державних справ, особливо тих, які їх зачіпають. Нагляд за виконанням Рамкової конвенції про захист національних меншин 1995 р. здійснює Консультативний комітет, що існує при Комітеті міністрів Ради Європи.

Метою Європейської хартії регіональних мов або мов меншин 1992 р. є сприяння підтримці й розвитку традицій і культурної спадщини Європи шляхом захисту історичних регіональних мов або мов меншин Європи, деякі з яких можуть зникнути з плином часу. Сутність Хартії полягає у визнанні регіональних мов або мов меншин показником культурного процвітання. Особливість Хартії полягає в тому, що вона – єдиний обов'язковий для виконання документ міжнародного рівня, спрямований на захист і підтримку регіональних мов або мов меншин.

Захист прав корінних народів. У найбільш загальному вигляді корінним є народ, історично пов'язаний із територією конкретної держави, який зберігає традиційний уклад життя, від чого залежить його існування як окремої етнонаціональної групи, відмінної від більшості населення даної країни. До них належать, приміром, аборигени в Австралії, індіанці в Америці, інуїти та маорі у Новій Зеландії, айна в Японії та ін. За даними ООН, у світі до корінних народів належать 370 мільйонів осіб у більш ніж 70 державах, чимало з них перебуває на межі зникнення.

У доктрині міжнародного права виділяють п'ять етапів еволюції правового статусу корінних народів.

Перший етап розпочався з розробки міжнародних норм з метою захисту прав корінних народів у рамках діяльності Міжнародної організації праці (МОП). У 1926 р. Адміністративною Радою МОП було створено Комітет експертів з умов праці туземного населення. Основна мета Комітету – вирішення проблем корінних народів, а саме, проблем зайнятості. Результатом діяльності цього Комі-

тету стало прийняття в рамках МОП таких документів: Конвенція МОП № 29 «Про примусову чи обов'язкову працю» 1930 р., Конвенція МОП № 50 «Про регулювання деяких особливих систем вербування працівників» 1936 р., Конвенція МОП № 64 «Про регулювання письмових трудових контрактів працівників з корінного населення» 1939 р., Конвенція МОП № 65 «Про кримінальні санкції за порушення трудових договорів працівниками корінного населення» 1939 р.

На другому етапі, після Другої світової війни, ухвалюється Конвенція № 107 «Про захист та інтеграцію корінного й іншого населення, що веде племінний і напівплемінний спосіб життя в незалежних країнах» 1957 р. Ця Конвенція була першим міжнародним документом, присвяченим виключно проблемам корінних народів, зокрема, була спрямована на захист цих народів від асиміляції, на захист їх самобутності, на збереження і розвиток їх культури, мови, релігії. В 1989 р. Конвенцію МОП № 107 була переглянута, і на її підставі прийнято Конвенцію МОП № 169 «Про корінні народи і народи, які ведуть племінний спосіб життя в незалежних країнах» (переглянута у 2001 р.). Зазначена Конвенція має виключне значення у контексті визнання наявності у корінних народів колективних прав, особливих прав на землі та території, власних правових систем та низки обов'язків держави відносно корінних народів.

Третій етап пов'язаний з падінням колоніальної системи в 60-ті роки ХХ ст., коли ООН ухвалила низку міжнародних документів про надання незалежності колоніальним країнам і народам, які проголосили основоположний принцип права народів на самовизначення. Це Декларація про надання незалежності колоніальним країнам та народам 1960 р., Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Невід'ємний суверенітет над природними ресурсами» 1962 р. та ін.

Наступний етап пов'язаний зі створенням у 1982 р. Робочої групи щодо корінних народів у рамках Економічної та Соціальної Ради ООН. Робоча група стала одним з найдоступніших експертних органів у системі ООН, що надало можливість корінним народам брати участь в роботі як даного органу, так і Підкомісії, і Комісії ООН з прав людини. У 1983 р. Хосе Мартінес Кобо, призначений ООН спеціальним доповідачем для проведення «Вивчення проблеми дискримінації корінного населення», сформулював визна-

чення: «Корінними спільнотами, народами та націями є такі, які, маючи історичну безперервність із суспільствами, що розвинулися на їхніх територіях до окупації та колонізації, вважають себе відмінними від інших груп суспільств, які нині переважають на цих територіях, або частини з них. Вони нині складають непануючі групи суспільства і виявляють рішучість зберегти, розвинути та передати майбутнім поколінням свої успадковані території та свою етнічну особистість як основу їх безперервного існування як народів відповідно до власних культурних особливостей, соціальних інституцій і правових систем». Дане визначення корінних народів було визнано Робочою групою щодо корінних народів, Підкомісією ООН зі запобігання дискримінації та захисту меншин, а також Комісією з прав людини, і використовувалось як основа для майбутньої роботи щодо захисту прав корінного населення.

Правонаступником Робочої групи щодо корінних народів нині є Експертний механізм з прав корінних народів ООН, створений Радою ООН з прав людини в 2007 р.

П'ятий етап починається в останньому десятиріччі ХХ ст., коли ООН проголосила 1993 рік Міжнародним роком корінних народів. Визначаючи важливість проблем корінних народів у сучасному світі, а також потреби у систематизації колективних та індивідуальних прав корінних народів, призвело до створення Робочої групи з питань корінного населення із широким залученням до її діяльності групи організацій корінних народів світу для роботи над проектом Декларації прав корінних народів. З 1995 до 2004 рр. та з 2005 до 2014 рр. Генеральна Асамблея ООН проголошувала Міжнародне десятиліття корінних народів світу.

Не менш важливою подією цього етапу стало ухвалення 13 вересня 2007 р. Генеральною Асамблеєю ООН Декларації про права корінних народів, над проектом якої працювали 22 роки. Цю Декларацію підтримали 143 держави із 192 держав-членів ООН. Декларація ООН про права корінних народів проголошує право корінних народів на самовизначення, землю й природні ресурси, вона містить преамбулу із 24 пунктів та 46 статей. Основні права, що закріплюються в цій Декларації, є наступні: право корінних народів на самовизначення (статті 3, 4); право корінних народів на землю, території та природні ресурси (статті 25-29); принцип вільної, попередньої та усвідомленої згоди корінних народів

(статті 10, 11, 19, 28, 30, 32); проведення консультацій (статті 19, 32, 38); право на реституцію (статті 11, 28); територіальна цілісність і політична єдність суверенних держав (стаття 46).

На даний час основними механізмами ООН, які займаються проблемами корінних народів, є: 1) Постійний форум ООН з питань корінних народів, що діє під егідою Економічної та соціальної ради ООН; 2) Експертний механізм з прав корінних народів ООН; 3) Спеціальний доповідач ООН щодо прав корінних народів.

Захист прав жінок. До міжнародних стандартів прав жінок належать: Загальна декларація прав людини 1948 р., Конвенція про рівність в оплаті чоловічої і жіночої робочої сили за рівноцінну працю 1951 р., Конвенція про політичні права жінок 1952 р., Конвенція про охорону материнства 1952 р., Конвенція щодо дискримінації в галузі найму та роботи 1958 р., Конвенція щодо дискримінації в галузі освіти 1960 р., Конвенція про згоду на вступ у шлюб, шлюбний вік і реєстрацію шлюбу 1962 р., Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р. (CEDAW), Декларація про викорінювання насилля щодо жінок 1993 р., Пекінська Платформа Дій та Пекінська декларація 1995 р., Декларація Тисячоліття ООН 2000 р.

До регіональних договорів у сфері захисту прав жінок можна віднести Міжамериканську конвенцію про попередження і викорінювання насильства щодо жінок та покарання за нього (Конвенція Белен-ду-Пара) 1994 р.; Протокол до Африканської хартії прав людини і народів, що стосується прав жінок у Африці (Протокол Мапуту) 2003 р.; Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (Рада Європи); Європейську декларацію про рівність чоловіків та жінок 1988 р.; Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) 2011 р.

Конвенція про політичні права жінок 1952 р. гарантує жінкам право голосувати на всіх виборах нарівні з чоловіками, обирати і бути обраними, обіймати посади на державній службі.

Конвенція про згоду на вступ у шлюб, шлюбний вік і реєстрацію шлюбу 1962 р. не допускає укладення шлюбу без повної згоди обох сторін, встановлює обов'язок офіційної реєстрації шлюбу, а також зазначає, що шлюб повинен укладатися особисто, у присутності свідків і представника влади, що має право на оформлення шлюбу.

Зобов'язанням за Конвенцією 1962 р. є прийняття державою законодавчих актів, які встановлюють мінімальний шлюбний вік.

У преамбулі до Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) 1979 р. встановлюється, що дискримінація жінок порушує принцип рівноправності та поваги людської гідності, перешкоджає участі жінок нарівні з чоловіками в політичному, соціальному, економічному та культурному житті своєї держави, заважає зростанню добробуту суспільства і сім'ї та ще більше перешкоджає повному розкриттю можливостей жінок на благо своїх держав та людства. CEDAW у статті 1 визначає, що «дискримінація щодо жінок» означає будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямоване на ослаблення або зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їх сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі.

CEDAW гарантує жінкам: право на сімейну допомогу; право на одержання позик, застав під нерухоме майно та інших форм фінансового кредиту; право брати участь у заходах, пов'язаних з відпочинком, заняттям спортом та в усіх галузях культурного життя; право брати участь в опрацюванні та здійсненні планів розвитку на всіх рівнях; право на доступ до відповідного медичного обслуговування, включаючи інформацію, консультації та обслуговування з питань планування розміру сім'ї; право безпосередньо користуватися благами програм соціального страхування; право одержувати всі види формальної та неформальної освіти, включаючи функціональну грамотність, а також користуватися послугами всіх засобів общинного обслуговування, консультативних служб з сільськогосподарських питань, зокрема для підвищення їх технологічного рівня; право організовувати групи самопомоги та кооперативи, з метою забезпечення рівного доступу до економічних можливостей шляхом роботи за наймом або незалежної трудової діяльності; право брати участь в усіх видах колективної діяльності; право користуватися належними умовами життя, особливо житловими умовами, санітарними послугами, електро- і водозабезпеченням, а також транспортом і засобами зв'язку тощо.

CEDAW регламентує для жінок і чоловіків: однакові права щодо одруження; однакові права на вільний вибір дружини та на

одруження лише з своєї вільної і повної згоди; однакові права та обов'язки під час шлюбу та після його розірвання; однакові права і обов'язки чоловіків і жінок як батьків, незалежно від їх сімейного стану, в питаннях, що стосуються їхніх дітей (в усіх випадках інтереси дітей мають перевагу); однакові права вільно вирішувати питання про кількість дітей і проміжки між їх народженням; однакові права щодо доступу до інформації, освіти, а також засобів, які дозволяють їм здійснити це право; однакові права та обов'язки бути опікунами, піклувальниками, довіреними особами та усиновителями дітей або здійснювати аналогічні функції, якщо такі передбачені національним законодавством (в усіх випадках інтереси дітей мають перевагу); рівні особисті права чоловіка та дружини, у тому числі право вибору прізвища, професії, заняття; рівні права подружжя щодо володіння, придбання, управління, користування та розпорядження майном, як безплатно, так і за плату.

Відповідно до CEDAW, держави зобов'язуються вжити усіх відповідних заходів, включаючи законодавчі, щодо припинення всіх видів торгівлі жінками та використання проституції жінок.

CEDAW заснувала Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок, до складу якого входить 23 експерта, які додержуються високих моральних принципів і компетентні в питаннях, які регулює CEDAW. Цих експертів обирають держави-учасниці CEDAW з числа громадян, при цьому враховується справедливий географічний розподіл і представництво основних правових систем. Експерти виступають в особистій якості.

Механізм реалізації положень CEDAW полягає у наданні державами-учасницями доповідей щодо законодавчих, судових, адміністративних або інших заходів, вжитих для виконання CEDAW.

Захист прав дітей. Питання про необхідність регулювання прав дітей та їх нормативного закріплення виникло порівняно недавно. Важливу роль зіграли наслідки Першої світової війни щодо цивільного населення та зростаючий інтерес до проблеми захисту дітей у більшості держав Європи та Північної Америки. У 1919 р. Лігою Націй було створено Комітет дитячого благополуччя. Комітет займався розробкою необхідних заходів щодо безпритульних дітей, рабства, дитячої праці, торгівлі дітьми та проституції неповнолітніх. У 1924 р. Ліга Націй прийняла Женевську Декларацію прав дитини, яка вперше сформулювала цілі та принципи захисту прав дитини.

Але, на жаль, Декларація не змогла згуртувати держави для міжнародного співробітництва в цій галузі, головним чином через відсутність єдиних принципів взаємодії та механізмів реалізації норм.

Першим важливим документом у галузі захисту прав дітей можна вважати Загальну декларацію прав людини 1948 р., у якій зазначається, що діти повинні бути об'єктом особливого захисту й допомоги. Декларація закріплює, що користування основними правами людини не залежить від віку, акцентує увагу на необхідності особливого захисту материнства та дитинства (ст. 25 «Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом») та вперше формулює основні вимоги одержання освіти (ст. 26). Одночасно конвенціями Міжнародної організації праці були започатковані міжнародні зусилля щодо обмеження експлуатації дитячої праці.

У 1959 р. ООН прийняла Декларацію прав дитини, яка проголосувала соціальні та правові принципи, щодо захисту і благополуччя дітей. Дитиною є «кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до цієї особи, вона не досягає повноліття раніше». Основним правовим принципом захисту дітей є рівність прав усіх дітей. У ст. 1 Декларації ООН проголосила, що перелічені в Декларації права повинні визнаватися за усіма дітьми, без будь-яких винятків та обмежень. Права дитини потребують спеціального захисту. Як зазначає Декларація, з метою забезпечення можливості та сприятливих умов для вільного і повноцінного розвитку за будь-яких обставин «...дитина внаслідок її фізичної та розумової незрілості потребує спеціальної охорони та піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження». Принцип спеціального захисту прав дітей діє й у таких екстремальних ситуаціях, як, наприклад, позбавлення волі неповнолітнього за скоєння злочину, а також у разі призначення та відбuvання покарання.

20 листопада 1989 року Генеральною Асамблеєю ООН була прийнята Конвенція про права дитини, яка вважається світовою конституцією для дітей. Конвенція визначає політичні, економічні, соціальні та культурні права дітей до 18 років, проголошує право дитини на їх захист та обов'язковість створення для цього необхідних умов. Дбаючи про захист прав дитини, держава має

не тільки створити скоординовану систему їх реалізації, але й забезпечити застосування особливих механізмів їх впровадження. Відповідно до ст. 44 Конвенції ООН про права дитини, усі держави, що ратифікували Конвенцію, повинні періодично – раз на чотири роки – звітувати про прогрес у впровадженні цього міжнародного правозахисного інструменту, а також про виклики, які унеможливають повне забезпечення захисту прав дитини.

Конвенція про права дитини встановила міжнародний механізм контролю за виконанням положень Конвенції. Відповідно ст. 43, основною ланкою цього механізму є Комітет з прав дитини, який складається з експертів – громадян держав-учасниць Конвенції. Комітет працює при ООН, на своїх засіданнях (1 раз на 5 років) він розглядає періодичні доповіді держав про заходи щодо реалізації встановлених у Конвенції прав. Держави-учасниці мають забезпечувати гласність доповідей у своїх державах. Комітет значною мірою покладається на неурядові організації, і особливо на національні організації та «національні коаліції», що створюються у більшості держав. Усі вони не тільки надають інформацію, яка доповнює доповіді держав, і поширюють висновки й рекомендації, що готує Комітет після розгляду цих доповідей, але й сприяють утіленню їх у життя.

Конвенція про права дитини не передбачає можливості подання індивідуальних скарг про порушення прав, закріплених у ній. Проте, неповнолітні можуть звертатися до міжнародних органів щодо захисту своїх прав і свобод у тому ж порядку, що й дорослі.

Після Другої світової війни, 11 грудня 1946 р., Генеральною Асамблеєю ООН було створено Міжнародний дитячий надзвичайний фонд ООН (ЮНІСЕФ) для надання допомоги дітям у зруйнованій повоєнній Європі. Виконавши це завдання, Генеральна Асамблея в жовтні 1953 р. вирішила продовжити роботу цієї організації на постійній основі, розширила її компетенцію та змінила назву – Дитячий Фонд ООН. Головним завданням ЮНІСЕФ стало надання урядам країн допомоги з метою покращення умов життя дітей. Роботою ЮНІСЕФ керує Виконавча Рада, яка складається з представників 41 держави, що обираються Економічною і Соціальною Радою на три роки. Дитячий фонд ООН – це єдина організація ООН, діяльність якої присвячена виключно дітям. ЮНІСЕФ у даний час підтримує програми, спрямовані на поліпшення життя дітей усюди, особ-

ливо в країнах, що розвиваються. У співробітництві з іншими установами ООН, урядовими й неурядовими організаціями ЮНІСЕФ сприяє розвитку програм у сфері надання первинної медичної допомоги, харчування, очищення води та поліпшення санітарних умов, ліквідації гендерної нерівності, а також продовжує надавати невідкладну допомогу й проводити відбудовні роботи у випадку надзвичайних подій. За діяльність, спрямовану на досягнення благополуччя дітей, прогресу та миру, Дитячий фонд ООН у 1965 р. був відзначений Нобелівською премією миру.

Захист прав дітей у відповідних сферах також здійснюють спеціалізовані установи ООН – Міжнародна організація праці, Всесвітня організація охорони здоров'я, Організація ООН з питань науки, культури і мистецтва та інші.

Ефективна політика в інтересах дітей у кожній державі повинна ґрунтуватися на точному знанні й розумінні справжнього становища дітей та їх потреб, способів якнайкращого задоволення таких потреб. Водночас очевидно, що виконання державою прийнятих міжнародно-правових зобов'язань неможливе без створення постійно діючих незалежних механізмів захисту прав дитини.

Регіональні міжнародні механізми захисту прав дитини створюються на підставі міжнародних договорів окремих груп держав, як правило в межах географічних регіонів. Європейська система захисту прав дитини здійснюється через практику Європейського суду з прав людини. У тексті Європейської конвенції про права і основоположні свободи практично відсутні норми, присвячені захисту прав дітей (за винятком, наприклад, положень про особливий статус неповнолітніх у ст. 5-6), однак обсяг більшості наданих нею прав є такий, що ними може користуватися будь-яка людина, незалежно від вікових або інших характеристик. У зв'язку з цим Європейський суд з прав людини, розглядаючи справи, де мало місце порушення прав дітей, посилається на норми Європейської конвенції про основні права і основоположні свободи як базовий документ. На сьогодні наявні численні рішення Європейського суду з прав людини щодо питань, пов'язаних із захистом прав дитини, які ґрунтуються на положеннях Європейської конвенції про захист прав людини, Загальної декларації прав людини, а також на положеннях Конвенції про права дитини.

Серед Конвенцій Ради Європи шість присвячено суто правам дітей: Конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом (ETS № 85); Конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми (ETS № 105); Конвенція про здійснення прав дітей (ETS № 160); Конвенція про контакт з дітьми (ETS № 192); Конвенція про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення (ETS № 201); Конвенція про усиновлення дітей (переглянута).

Крім обов'язкових для виконання стандартів прав дитини, конвенційних за своєю природою, напрями удосконалення соціальної функції держав у сфері захисту прав дитини містяться також у рекомендаціях та резолюціях Парламентської Асамблеї Ради Європи (далі – ПАРЄ) та Комітету Міністрів Ради Європи (далі – КМРЕ), які належать до так званого «м'якого права», яке дає загальну установку, показує напрям подальшого розвитку діяльності держави у певній сфері.

За колом охоплених питань акти Ради Європи у сфері захисту прав дітей можна поділити на такі групи:

1) акти загального характеру (Європейська стратегія щодо дітей, затверджена Рекомендацією ПАРЄ 1286 (1996));

2) акти установчого характеру (Рекомендація ПАРЄ 1460 (2000) щодо започаткування Європейського омбудсмена з прав дитини);

3) акти спеціального характеру, присвячені окремим категоріям дітей (Рекомендація ПАРЄ 1596 (2003) щодо ситуації з дітьми мігрантами; Рекомендації ПАРЄ 1601 (2003) та 1698 (2005); Рекомендація КМРЕ (2005) 5, присвячені дітям, позбавленим батьківського піклування, які проживають в інтернатних установах; Рекомендація ПАРЄ 1778 (2007), присвячена дітям — жертвам насильства, експлуатації та недбалого ставлення);

4) акти особливого характеру, присвячені окремим проблемам охорони дитинства (Рекомендація КМРЕ № R (98) 8 щодо участі дітей у сімейному та суспільному житті, Рекомендації КМРЕ Rec (2001) 16 щодо захисту дітей від сексуальної експлуатації, Рекомендації КМРЕ Rec (2003) 20 та Rec (2008) 11, присвячені проблематиці протидії правопорушуваності неповнолітніх та ювенальній юстиції).

Серед міжнародних договорів регіонального характеру, що надають гарантії прав дитини, особливої уваги також заслуговує

прийнята 1990 р. в рамках Організації Африканської Єдності Африканська Хартія про права і благополуччя дитини, що набула чинності в 1999 році. Даний документ закріпив усі основні права і свободи дитини, поділяючи їх на загальні та спеціальні.

Захист прав осіб із інвалідністю. У 1982 р. Генеральною Асамблеєю ООН була прийнята Всесвітня програма дій щодо осіб з інвалідністю, мета якої полягала в здійсненні повної участі осіб з інвалідністю на рівних умовах у соціальному житті та розвитку в усіх державах незалежно від рівня їх економічного розвитку.

Конвенція про права осіб з інвалідністю була прийнята в рамках ООН у 2006 р. Конвенція гарантує особам із інвалідністю рівність і недискримінацію, право на життя, доступ до правосуддя, свободу та особисту недоторканність, свободу від катувань і жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, свободу від експлуатації, насилля та наруги, захист особистої цілісності, свободу пересування та громадянство, право на самостійний спосіб життя й залучення до місцевої спільноти, право на індивідуальну мобільність, свободу висловлення думки та переконань, доступ до інформації, недоторканність приватного життя, повагу до дому та сім'ї, право на освіту, право на здоров'я, право на працю та зайнятість, право на достатній життєвий рівень та соціальний захист, право на участь у політичному та суспільному житті, право на участь у культурному житті, проведення дозвілля й відпочинку та заняття спортом.

На підставі Конвенції про права осіб з інвалідністю 2006 р. було засновано Комітет з прав осіб з інвалідністю. Комітет складається з вісімнадцяти членів. Члени Комітету виступають в особистій якості та мають володіти високими моральними якостями й визнаною компетентністю й досвідом у галузі, що охоплюється цією Конвенцією. Члени Комітету обираються таємним голосуванням зі списку кандидатів, висунутих державами-учасницями з числа своїх громадян, на засіданнях Конференції держав-учасниць. Члени Комітету обираються на чотирирічний строк, мають право бути переобраними лише один раз. Комітет встановлює власні правила процедури.

Контрольним механізмом реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю 2006 р. є подання доповідей держав-учасниць. Кожна держава-учасниця подає в Комітет через Генерального секретаря

Організації Об'єднаних Націй всеосяжну доповідь про заходи, ужиті для виконання нею своїх зобов'язань за Конвенцією 2006 р. Доповідь подається раз у чотири роки. Комітет установлює керівні принципи, що визначають зміст доповідей. Коли певна держава-учасниця суттєво запізнюється з поданням доповіді, Комітет може попередити її, що у разі ненадання доповіді протягом трьох місяців після цього попередження, питання про виконання цієї державою-учасницею Конвенції 2006 р. необхідно буде розглянути на підставі достовірної інформації, що її має у своєму розпорядженні Комітет.

2006 р. було прийнято Факультативний протокол до Конвенції про права осіб з інвалідністю, який запровадив процедуру розгляду індивідуальних повідомлень. Держава-учасниця Протоколу визнає компетенцію Комітету з прав осіб з інвалідністю приймати й розглядати повідомлення від осіб або груп осіб. Повідомлення не приймається Комітетом, якщо воно стосується держави-учасниці Конвенції, яка не є учасницею Протоколу 2006 р. Комітет вважає повідомлення неприйнятним, коли:

- 1) повідомлення є анонімним;
- 2) повідомлення є зловживанням правом на подання таких повідомлень або є несумісним з положеннями Конвенції 2006 р.;
- 3) те саме питання вже розглядалося Комітетом або було розглянуте (розглядається) у рамках іншої процедури міжнародного розгляду або врегулювання;
- 4) вичерпано не всі наявні внутрішні засоби захисту. Це правило не застосовується, коли вжиття засобів захисту невинновано зволікається або навряд чи матиме дієвий ефект;
- 5) воно є вочевидь необґрунтованим або недостатньо аргументованим;

6) факти, що є предметом повідомлення, мали місце до набрання чинності Протоколу 2006 р. для відповідної держави-учасниці, якщо тільки ці факти не продовжувались і після згаданої дати.

Під час розгляду повідомлень Комітет проводить закриті засідання. Після вивчення повідомлення Комітет надсилає свої пропозиції та рекомендації відповідній державі-учасниці та заявнику.

Відповідно до резолюції 26/20 Рада з прав людини заснувала спеціальну процедуру Спеціального доповідача з прав інвалідів. Спеціальний доповідач уповноважений вивчати й збирати інфор-

мацію про порушення прав інвалідів, розробляти рекомендації щодо більш ефективного заохочення та захисту їх прав і з цією метою надавати технічне сприяння. Спеціальний доповідач звітує перед Радою з прав людини і співпрацює з Конференцією держав-учасниць Конвенції про права осіб з інвалідністю та Комісією соціального розвитку.

У практиці Європейського суду з прав людини неодноразово розглядалися питання захисту прав осіб із інвалідністю, наприклад, справи *Савіни проти України*, *Мамчур проти України*, *Михайленко проти України*.

У рішенні по справі «Савіни проти України» (№ 39948/06 від 18 грудня 2008 р.) ЄСПЛ визнав порушення статті 8 Європейської конвенції з прав людини та основоположних свобод (право на повагу до сімейного життя) через факт невинуватеного втручання у сімейне життя заявників (обидва сліпі з дитинства) рішенням про відібрання дітей від батьків.

У рішенні по справі «Мамчур проти України» (№ 10383/09 від 15 липня 2015 р.) ЄСПЛ визнав порушення статті 8 Європейської конвенції з прав людини та основоположних свобод (право на повагу до сімейного життя) через невжиття органами влади жодного суттєвого заходу для забезпечення заявникові доступу до його дитини та надання можливості брати участь у її вихованні, невинуватеного встановлення опіки над дитиною заявника.

У рішенні по справі «Михайленко проти України» (№ 49069/11 від 30 травня 2013 р.) ЄСПЛ визнав порушення статті 6 § 1 (право на справедливий суд), оскільки деякі положення Цивільного процесуального кодексу України, які стосуються захисту прав осіб, позбавлених цивільної дієздатності, є такими, що порушують її положення.

Захист прав мігрантів, що працюють. Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей 1990 р. визнає право трудящих-мігрантів і членів їх сімей на життя, право на свободу думки, совісті і релігії, право безперешкодно дотримуватися своїх думок, право на свободу та особисту недоторканність, право на ефективний державний захист від насильства, тілесних ушкоджень, погроз і залякування як з боку державних посадових осіб, так і з боку приватних осіб, груп або установ, право на рівність з громадянами відповідної держави в судах і трибуналах,

право на отримання захисту і допомоги з боку консульських або дипломатичних установ держави свого походження або держави, що представляє інтереси цієї держави.

Конвенція 1990 р. містить заборону тортур, або жорстокого, не-людського або такого, що принижує їх гідність, поводження чи покарання; рабства, залучення до примусової чи обов'язкової праці; безпідставного чи незаконного втручання в особисте та сімейне життя; довільного позбавлення власності, якою мігрант володіє індивідуально або спільно з іншими особами; піддання тюремному ув'язненню тільки на підставі невиконання будь-якого договірною зобов'язання; заходів колективного вислання.

Міжнародною конвенцією про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей 1990 р. було запроваджено Комітет із захисту прав всіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей. Цей Комітет є органом незалежних експертів, що спостерігають за виконанням державами-учасницями Міжнародної конвенції про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей 1990 р. Комітет збирається в Женеві і зазвичай проводить сесії двічі на рік. Перша сесія Комітету відбулась у березні 2004 р.

Держави-учасниці зазначеної Конвенції зобов'язані регулярно (кожні п'ять років) надавати Комітету доповіді про виконання відповідних зобов'язань. Комітет вивчає кожну доповідь і викладає свої міркування та рекомендації державі-учасниці у вигляді «заключних зауважень».

За певних обставин Комітет також може розглядати індивідуальні скарги або повідомлення окремих осіб, які заявляють про порушення їхніх прав, гарантованих Конвенцією 1990 р.

Міжнародний захист прав біженців. У широкому розумінні біженцем стає будь-яка особа, яка намагається врятуватися від обставин, що загрожують її життю, і тому залишає місце свого проживання. Після закінчення Другої світової війни питаннями біженців займалася ООН. Універсальним міжнародним договором, що регулює захист прав біженців, стала Конвенція про статус біженців 1951 р. як перший міжнародний договір, який охоплює різні сфери життя біженців і гарантує їм щонайменше те ж саме поводження, що й з іноземцями, а в деяких правах зрівнює статус біженців із громадянами країни, яка дає їм притулок. Прийняття Конвенції про статус біженців сприяло визнанню фундаментальних

прав та свобод. Конвенція визнає, що належне вирішення проблеми біженців допомагає уникнути ситуацій, коли відповідні проблеми питань біженців стають причиною напруженості між державами.

Стаття 1 Конвенції про статус біженців визначає поняття «біженець», яке згодом уточняється Протоколом 1967 р., а також закріпила перелік прав біженців.

Конвенція та Протокол формулюють основну норму у сфері захисту прав біженців: держава не вправі висилати біженців у ті країни, де існує загроза переслідування за расовою, релігійною, національною, соціальною або політичною ознакою. Заборонено також безпідставно відмовляти в наданні статусу біженця, тобто в державі має бути прийнята та дотримана процедура розгляду заяви про надання притулку. Конвенція спрямована проти обмеження прав біженців як прав людини, зокрема, це стосується: заборони дискримінації, заборони застосування до біженців заходів, які держава може застосовувати до громадян-небіженців тієї ж країни, зобов'язання надання біженцям національного режиму щодо свободи віросповідання, захисту авторських і промислових прав, права звернення до суду, забезпечення харчуванням, освіти, надання урядової допомоги, трудових прав і соціального забезпечення, податків тощо.

Статус біженців також регулюється іншими міжнародно-правовими документах, зокрема Загальною декларацією прав людини, Женевськими конвенціями 1949 р. і двома Додатковими протоколами до них 1977 р., низкою регіональних документів, прийнятих Організацією африканської єдності (наразі Африканський Союз), Радою Європи, Європейським союзом та іншими. Важливе значення для розуміння норм Конвенції про статус біженців мають висновки Управління Верховного комісара у справах біженців.

Спеціальним органом, який координує міжнародний захист біженців, є Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. Управління є органом ООН і діє на підставі Статуту, прийнятого Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 428 (V) від 14 грудня 1950 р. Згідно зі Статутом, діяльність Управління має не політичний, а гуманітарний і соціальний характер. Тому надання захисту з боку Управління не може залежати від політичних, релігійних, ідеологічних пріоритетів, які панують у той чи інший час у світі або в окремих регіонах. Компетенція Управління поширюється на всіх

осіб, «...які знаходяться поза державою свого громадянства або, якщо вони не мають громадянства, поза державою свого постійного проживання внаслідок обґрунтованих побоювань переслідування за ознакою раси, релігії, громадянства або політичних переконань, і які не можуть чи не бажають із причини таких побоювань користуватися захистом уряду держави своєї громадянської належності або, якщо вони не мають громадянства, повернутися у країну свого попереднього постійного проживання».

Сьогодні Управління є однією з основних гуманітарних організацій у світі. У той час як держави, що приймають біженців, повинні й надалі виконувати свої зобов'язання стосовно забезпечення їх захисту та сприяти створенню обстановки терпимості щодо представників інших народів, а держави походження біженців зобов'язані запобігати діям, які породжують масовий відтік населення, основними напрямками діяльності УВКБ ООН є: 1) лобіювання розвитку ефективної системи захисту біженців та законодавства відповідно до міжнародних стандартів, включаючи форми додаткового захисту біженців; 2) забезпечення захисту всіх осіб, якими опікується УВКБ ООН, зокрема забезпечення для біженців повного й безперешкодного доступу до території та процедури надання притулку і правового захисту від примусового повернення; 3) досягнення довготривалих рішень для біженців, включаючи збільшення можливостей переселення у треті країни, покращення умов місцевої інтеграції та допомогу в добровільному поверненні біженців; 4) захист права отримання притулку у контексті змішаних міграційних рухів; 5) надання правової, матеріальної та соціальної допомоги біженцям та шукачам притулку; 6) навчання представників державних органів та неурядових організацій; 7) інформаційні заходи, спрямовані на посилення захисту біженців та боротьбу проти расизму й ксенофобії.

Поряд із міжнародними угодами у сфері прав захисту біженців функціонує і регіональне регулювання у сфері додержання їх прав, наприклад: Конвенція, що регулює окремі аспекти проблеми біженців у Африці, прийнята у рамках Організації Африканської Єдності 1969 р., Угоди СНД про допомогу біженцям та вимушеним переселенцям 1993 р., Угоди, прийняті у рамках Європейського Союзу, Картахенська декларація 1984 р.

Захист прав ув'язнених осіб. Міжнародно-правові стандарти захисту прав ув'язнених осіб ґрунтуються на Мінімальних стандартних правилах поводження з ув'язненими 1955 р. (Правила Нельсона Мандели), Декларації про захист всіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1975 р., Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поводження й покарання 1984 р., Кодексі поведінки посадових осіб по підтриманню правопорядку 1979 р., Принципах медичної етики, що визначають роль працівників охорони здоров'я, особливо лікарів, у захисті ув'язнених чи затриманих осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поводження й покарання 1982 р., Заходах, що гарантують захист прав тих, хто засуджений до страти 1984 р., Мінімальних стандартних правилах ООН, що стосуються відправлення правосуддя відносно неповнолітніх (Пекінські правила, 1985 р.), Зводі принципів захисту всіх осіб, підданих затриманню та ув'язненню в будь-якій формі 1989 р., Мінімальних стандартних правилах ООН стосовно заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням (Токійські правила, 1990 р.) та Правилах ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі 1990 р.

Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими, прийняті в 1955 році на першому Конгресі ООН з попередження злочинності та поводження з правопорушниками, є універсально визнаними мінімальними стандартами утримання ув'язнених під вартою і мають велике значення й вплив у контексті розробки законів, політики та практики, пов'язаних з роботою пенітенціарних установ. У Мінімальних стандартних правилах поводження з ув'язненими 1955 р. містяться положення щодо приміщення, особистої гігієни, одягу й спального приладдя, харчування, фізичних вправ і спорту, медичного обслуговування, дисципліни і покарання, засобів вгамовування, інформування в'язнів і подання ними скарг, контактів із зовнішнім світом, книг, освіти, релігії, оплати праці, зберігання майна в'язнів, переміщення в'язнів та вимог до персоналу установ. Також у Мінімальних стандартних правилах поводження з ув'язненими 1955 р. зазначені окремі режими поводження з душевнохворими та розумово відсталими в'язнями, ув'язненими за цивільними справами, та особами,

заарештованими або поміщеними у в'язницю без пред'явлення звинувачення.

Однак, з огляду на досягнення в галузі міжнародного права та пенітенціарної науки, які відбулися з 1955 року, Генеральна Асамблея у 2011 році прийняла рішення про створення Міжурядової групи експертів відкритого складу, завданнями якої став перегляд і внесення змін до Мінімальних стандартних правил 1955 р. На четвертій нараді в Кейптауні (Південна Африка) у березні 2015 року Група експертів досягла консенсусу за всіма правилами, які підлягали перегляду. У травні 2015 р. Комісія з попередження злочинності та кримінального правосуддя схвалила переглянуті правила й представила весь пакет переглянутих Мінімальних стандартних правил на затвердження в Економічну і соціальну раду ООН для їх подальшого прийняття Генеральною Асамблеєю ООН.

До регіональних стандартів захисту прав ув'язнених осіб можна віднести документи, розроблені Радою Європи: Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., Європейську конвенцію про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками 1964 р., Європейську конвенцію з попередження катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання 1987 р., Європейські тюремні правила 1987 р., Резолюцію Комітету міністрів Ради Європи 1976 р. «Про деякі міри покарання, альтернативні позбавленню волі», Резолюцію Комітету міністрів Ради Європи стосовно виборчих, громадянських та соціальних прав ув'язнених 1962 р., Резолюцію Комітету міністрів Ради Європи про працю ув'язнених 1975 р., Резолюцію Комітету міністрів Ради Європи про освіту в тюрмах 1989 р., Рекомендацію Комітету міністрів Ради Європи стосовно системи ув'язнення та поводження з небезпечними злочинцями 1982 р., Рекомендацію Комітету міністрів Ради Європи стосовно надання короткотермінових відпусток ув'язненим 24 вересня 1982 р. та Європейські правила щодо громадських санкцій і заходів.

Ефективним регіональним механізмом захисту прав ув'язнених осіб є Європейський Суд з прав людини, який розглядає скарги щодо порушень Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 р. та протоколів до неї. Стаття 3 Конвенції 1950 р. забороняє катування, нелюдське та таке, що принижує

гідність, поводження й покарання (негідне поводження). Негідне поводження може набувати різних форм. Захист статті 3 Конвенції 1950 р. охоплює практично будь-які акти чи обставини, що можуть містити елемент «негідного поводження», на відміну від Конвенції ООН проти катувань, яка встановлює такі ознаки «катування»: 1) специфічну мету – «одержати... відомості чи визнання, покарати... за дії... залякати чи примусити...», або 2) «причину, засновану на дискримінації будь-якого характеру», стаття 3 Конвенції 1950 р. таких обмежень не містить. Це дало можливість Європейському суду поширити захист статті 3 Конвенції 1950 р. на ситуації, у яких подібні ознаки відсутні.

Стаття 3 Конвенції 1950 р. розмежовує «негодне поводження» за видами: катування (поводження найвищого рівня жорстокості); нелюдське; таке, що принижує гідність. Формами забороненого поводження є: 1) фізичне насильство: «палестинське підвішування» (справа *Аксой проти Туреччини*, заява № 21987/93), побиття (справа *Томазі проти Франції*, заява № 12850/87), тягання за волосся (справа *Селмуні проти Франції*, заява № 25803/94), обливання гарячою і холодною водою (справа *Аккоч проти Туреччини*); 2) психічне насильство: «п'ять методів» (справа *Ірландія проти Сполученого Королівства*), погрози, якщо вони є достатньо реальними та безпосередніми.

У своїй практиці Європейський Суд з прав людини визнав порушення прав ув'язнених осіб через одиночне ув'язнення (справа *Ілашку та інші проти Молдови та Росії*, скарга № 48787/99), переповненість камер (справи *Mandic i Jovic* проти Словенії (№№ 5774/10 і 5985/10) і *Stručl та інші проти Словенії*, №№ 5903/10, 6003/10 і 6544/10), примусове годування (справа *Невмержицький проти України*, № 54825/00), умови утримання (справа *Калашиников проти Росії*, № 47095/99), обшук ув'язнених з повним роздяганням (справа *Iwańczuk проти Польщі*, № 25196/94), часті переміщення (справа *Khider проти Франції*, № 39364/05), жорстоке поводження (справа *Премініні проти Росії*, скарга № 44973/04).

Захист прав пацієнтів. Статут Всесвітньої організації охорони здоров'я 1946 р. визнає право на найвищий досяжний рівень здоров'я, що є одним з основних прав кожної людини. Гарантування права на найвищий досяжний рівень здоров'я створює зобов'язання від держави забезпечити доступ до своєчасної,

прийнятної, доступної за вартістю медичної допомоги належної якості.

Відповідно до Принципів захисту психічно хворих осіб і покращення психіатричної допомоги від 17 грудня 1991 р., які були прийняті ООН, пацієнт – це особа, що отримує психіатричну допомогу, включаючи осіб, госпіталізованих до психіатричного закладу.

Найбільше деталізовані права пацієнтів на регіональному рівні, а саме в документах, підготовлених Європейським регіональним бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я, Радою Європи, Європейським Союзом.

Європейським регіональним бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я було прийнято Алма-Атинську декларацію 1978 р., Декларацію про політику в галузі забезпечення прав пацієнта в Європі 1994 р., Люблінську хартію з реформування охорони здоров'я 1996 р., Європейську декларацію з охорони психічного здоров'я 2005 р.

Декларація про політику в галузі забезпечення прав пацієнта в Європі 1994 р. встановлює необхідні компоненти даної політики на національному рівні: 1) прийняття законодавчих або підзаконних актів, що визначають права і обов'язки пацієнтів, представників медичної професії та установ охорони здоров'я; 2) прийняття й періодичний перегляд медичних та інших професійних кодексів, хартій прав пацієнтів та інших аналогічних документів, створених на основі згоди й взаєморозуміння між представниками громадянського суспільства, пацієнтів, медичних працівників і політиків; 3) розвиток співпраці між пацієнтами, виробниками і постачальниками медичних послуг, що враховує відмінність поглядів здорових громадян і споживачів медичних послуг; 4) надання підтримки з боку уряду створенню та успішній роботі неурядових громадських організацій, чия діяльність пов'язана з відстоюванням прав пацієнтів та ін.

У Люблінській хартії з реформування охорони здоров'я 1996 р. акцентується увага на покращення якості послуг у сфері охорони здоров'я, врахуванні побажань населення щодо змін у сфері охорони здоров'я.

Радою Європи були прийняті Європейська конвенція про соціальну та медичну допомогу і Протокол до неї (ETS № 14) 1953 р., Конвенція про захист прав і гідності людини щодо засто-

сування біології та медицини, Конвенція про права людини та біомедицину 1997 р.

У Конвенції про права людини та біомедицину 1997 р. регламентуються питання згоди, геному людини, видалення органів і тканин у живих донорів для цілей трансплантації, заборони отримання фінансової вигоди та використання окремої частини тіла людини.

Комітетом міністрів Ради Європи 24 травня 2006 р. на 965-й зустрічі представників міністрів були прийняті Рекомендації державам-членам стосовно управління безпекою пацієнтів і запобігання небажаним явищам у сфері охорони здоров'я, у яких визначається, що пацієнти повинні брати участь в ухваленні рішень про охорону свого здоров'я, держава має забезпечувати безпеку пацієнта, а також співпрацювати на міжнародному рівні для створення платформи взаємного обміну інформацією про сферу безпеки в охороні здоров'я.

У Рекомендації від 24 травня 2006 р. вказується, що безпека пацієнтів залежить від багатьох чинників, які включають: належний обсяг ресурсів; достатнє фінансування; відповідну кількість кваліфікованих працівників; відповідні приміщення; використання високоякісних матеріалів, технічного обладнання та ліків; налагодженість стандартних діагностичних і терапевтичних процедур (вказівки щодо клінічної практики); чіткий розподіл завдань і розмежування обов'язків; відповідні та налагоджені зв'язки між процесами; відповідні інформаційні системи; точну документацію та добре налагоджене спілкування між фахівцями, що працюють у сфері охорони здоров'я, і командами, пацієнтами та неофіційними опікунами хворих. У Рекомендації визначається, що однією з основних умов гарантування безпеки пацієнтів є звітування про інциденти, пов'язані з безпекою пацієнтів, задля уникнення прогалин у наданні послуг у сфері охорони здоров'я в майбутньому. Виокремлюється значимість безпеки ліків як особливої стратегії сприяння безпеці пацієнтів.

Принципи безпеки пацієнтів стосуються первинної, спеціалізованої та високоспеціалізованої медичної допомоги і всіх медичних професій, а також профілактики, діагностики, лікування, реабілітації та інших аспектів охорони здоров'я.

Права пацієнтів також розкриваються в рекомендаціях Ради Європи № R (76) щодо прав хворого і помираючого, № R 818 (77) щодо

ситуації з психічними захворюваннями, № R (97) 5 щодо захисту медичних відомостей, R (97) 17 щодо розвитку та впровадження систем поліпшення якості (QIS) в охороні здоров'я і R (2000) 5 щодо розвитку структур участі громадян та пацієнтів в ухваленні рішень, які впливають на охорону здоров'я, та в Ухвалі ResAP(2001)2 про роль фармацевтів в заходах гарантування безпеки здоров'я.

Європейським Союзом була підготовлена Європейська хартія прав пацієнтів, що набрала чинності 15 листопада 2002 року, у якій закріплені право на профілактичні заходи, право на доступність послуг у сфері охорони здоров'я, право на інформацію, право на згоду, право на свободу вибору, право на приватність і конфіденційність, право на повагу часу пацієнтів, право на дотримання стандартів якості, право на безпеку, право на інновації, право на запобігання, наскільки це можливо, стражданням і болю, право на індивідуальний підхід до лікування, право на подачу скарги, право на компенсацію.

Питання до семінарського заняття

1. Боротьба з расовою дискримінацією. Декларація про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації.
2. Розвиток міжнародно-правової концепції захисту національних меншин у рамках Ліги Націй.
3. Основні права осіб, що належать до національних та мовних меншин, у міжнародно-правових актах. Принцип недопущення дискримінації національних та мовних меншин.
4. Міжнародно-правова система захисту національних та мовних меншин у рамках ООН.
5. Регіонально-правова система захисту національних і мовних меншин у рамках ОБСЄ та Ради Європи.
6. Міжнародно-правова система захисту прав національних та мовних меншин колективного характеру.
7. Становлення та розвиток інституту захисту прав корінних народів у міжнародному праві.
8. Захист прав корінних народів у системі правових механізмів ООН (стандарти, система нормативних актів ООН про права корінних народів, спеціальні механізми ООН, які займаються проблемами корінних народів).
9. Еволюція міжнародно-правового захисту прав жінок.
10. Регіональні механізми захисту прав жінок.
11. Міжнародно-правові стандарти захисту прав дітей.
12. Універсальні механізми захисту прав дитини.
13. Регіонально-правова система захисту прав дітей.
14. Практика Європейського суду з прав людини щодо захисту прав дітей.
15. Захист прав осіб із інвалідністю.
16. Захист прав мігрантів, що працюють.
17. Захист прав біженців.
18. Захист прав ув'язнених осіб на універсальному рівні.
19. Захист прав ув'язнених осіб на регіональному рівні.
20. Захист прав осіб у збройних конфліктах.
21. Захист прав пацієнтів.

Література до теми

1. Антонович М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини: теорія та практика / М. Антонович. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська акад», 2007. 383 с.
2. Буткевич В.Г. Міжнародне право. Основні галузі : підручник / В.Г. Буткевич, В.В. Мицик, О. В. Задорожній ; за ред. В.Г. Буткевича. К. : Либідь, 2004. 816 с.
3. Международное право: сборник документов / А.В. Трояновский, Ю.В. Чайковский; под ред. Засл. юриста Украины, зав. каф. межд. права и междунар. отнош. ОНЮА, к.ю.н., проф. М.Е. Черкеса. Одесса : «Фенікс», 2010. 768 с.
4. Мицик В.В. Права людини у міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту. К.: Видавничий дім «Промені», 2010. 722 с.
5. Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / М.М. Гнатовський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель; за ред. Т.Р. Короткого. Київ-Одеса : Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016, 2017. 145 с.
6. Міжнародне публічне право : підручник у 2-х т. / В.В. Мицик, М.В. Буроменський, М.М. Гнатовський. Харків : Право. Том 2 : Основні галузі. 2018. 624 с.
7. Права людини у новому тисячолітті / за ред. Френсіса Батлера ; Британський інститут прав людини. Київ : Сфера, 2006. 264 с.

ТЕМА 7.

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ. ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Лекційний курс

Поняття обмеження прав і свобод. Обмеження прав і свобод за надзвичайних умов (дерогація). Матеріальні умови дерогації. Процесуальні умови дерогації. Позитивне обмеження прав людини. Негативне обмеження прав людини.

Можливості для обмеження прав і свобод у міжнародно-правових документах універсального рівня. Практика Ради ООН з прав людини. Справа «Lawless v. Ireland»

Умови для відступу від зобов'язань державами-членами Ради Європи за Європейською конвенцією з прав людини.

Практика Європейського суду з прав людини щодо обмеження прав. Принципи обмеження прав людини за судовою практикою ЄСПЛ у справах «The Greek Case – Denmark V. Greece»; «Norway V. Greece»; «Sweden V. Greece»; «Netherlands V. Greece».

Обмеження основних прав і свобод окремих категорій осіб. Правомірне обмеження прав людини та відступ держав від своїх зобов'язань у сфері прав людини за надзвичайних станів.

Обмеження прав і свобод людини як засіб функціонування механізму їх забезпечення. Відступ держави від своїх зобов'язань у сфері прав людини за надзвичайних станів.

Вступ до теми

Переважаюча частина прав і свобод має обмеження. Однак влада не повинна обмежувати права людини на підставі виключно власної волі. Такі обмеження мають відповідати вимогам міжнародного права.

У доктрині відсутнє єдине розуміння поняття «обмеження прав і свобод людини», існують різні погляди з даного питання, так само й щодо класифікації обмежень, їх процесуальних та матеріальних складових. На рівні міжнародно-правових актів також наявне використання різної термінології. У Загальній декларації прав людини та Міжнародному пакті про економічні, соціальні й культурні права застосовується термін «обмеження», у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права – «відступ від своїх зобов'язань», в Американській конвенції про права людини – «призупинення гарантій», у Європейській конвенції про захист прав людини та основних свобод – «обмеження» і «відступ від своїх зобов'язань».

Право на дерогацію – можливість держави відступати під час надзвичайних ситуацій від виконання деяких своїх міжнародних зобов'язань щодо захисту прав людини, призупиняти дію національного законодавства. Дерогація не може застосовуватись до всього кола гарантованих прав та свобод, як правило резервуються від обмеження право на життя, заборона катувань, заборона рабства, заборона покарання без закону.

Відповідно до частини 2 ст. 29 Загальної декларації прав людини, «...при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання та поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві».

Міжнародний пакт про громадянські й політичні права зазначає в ст. 4: «Під час надзвичайного становища в державі, при якому життя нації перебуває під загрозою і про наявність якого офіційно оголошується, держави-учасниці цього Пакту можуть вживати заходів на відступ від своїх зобов'язань за цим Пактом тільки в такій мірі, в якій це диктується гостротою становища, за умови, що такі заходи не є несумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження... Будь-яка держава, що бере участь у цьому Пакті і використовує право відступу, повинна негайно інформувати інші держави, що беруть участь у цьому Пакті, за посередництвом Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй, про положення,

від яких вона відступила, і про причини, що спонукали до такого рішення. Має бути також зроблено повідомлення через того ж посередника про дату, коли вона припиняє такий відступ». Також закріплюються додаткові підстави для обмеження конкретних прав (наприклад, у ст. 9, 12, 18 та ін.)

Європейська конвенція з прав людини та основоположних свобод у ст. 15 говорить: «Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом... Будь-яка Висока Договірна Сторона, використовуючи це право на відступ від своїх зобов'язань, у повному обсязі інформує Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи і причини їх вжиття. Вона також повинна повідомити Генерального секретаря Ради Європи про час, коли такі заходи перестали застосовуватися, а положення Конвенції знову застосовуються повною мірою».

Значимість Європейської конвенції 1950 р. полягає в тому, що вона конкретизувала і розширила обмеження, класифікувавши їх на загальні та спеціальні. Загальні обмеження (ст. 15) в основному повторюють критерії, закріплені у Загальній декларації. Спеціальні, що належать до таких прав і свобод, як право на недоторканість особи, житла і кореспонденції, право на свободу мирних зборів і асоціацій, право безперешкодно користуватися своїм майном, право на свободу вибору місця проживання, право іноземців проживати на території держави і неприпустимість висилки, є новацією Європейської конвенції та потім були використані в Міжнародному пакті про громадянські й політичні права.

Розвиток положень Європейської конвенції щодо правомірного обмеження прав та свобод людини було здійснено в рамках практики Європейського суду з прав людини. Суд розвиває автономне тлумачення категорій, що регламентують відступ від зобов'язань державами-членами.

Так, в справі *Handyside v United Kingdom* Суд визнав обґрунтованим обмеження свободи вираження поглядів, вказавши, що держави в цих питаннях володіють широкою свободою розсуду. Заявник – Річард Хандісайд, власник видавництва «Етап 1»,

придбав права на «Маленький червоний підручник», в якому містився розділ, присвячений сексу. Хандісайд розіслав кілька сотень екземплярів книги разом з прес-релізом до національних і місцевих газет, освітніх і медичних журналів. Він також розмістив рекламу книги. Вона стала предметом широких коментарів преси, як сприятливих, так і ні. 8 квітня суд магістратів виніс два вирoki щодо компанії Хандісайда за те, що він володів непристойними книгами та за їх оприлюднення. Він припинив розповсюдження книги та надав відповідні консультації книжковим магазинам, але на той час вже перебувало в обігу близько 17 тис. примірників. 1 липня 1971 року його було визнано винним у правопорушеннях і оштрафовано на 25 фунтів стерлінгів. ЄСПЛ, використовуючи доктрину свободи розсуду, визнав, що втручання у свободу вираження поглядів Хандісайда, одночасно встановлене законом, мало законну мету й було необхідним у демократичному суспільстві, таким чином, це не було порушенням статті 10 ЄКПЛ.

У справі *Muller and Others v. Switzerland* Суд констатував необхідність динамічного тлумачення категорії суспільної моралі та обмежень, що здійснюються для її захисту. Йозеф Фелікс Мюллер і дев'ять інших художників намалювали картини, які зображували фелляцію, содомію і секс між людьми та тваринами у колишній Великій семінарії у Фрібурзі. Скаргу на художників було висунуто на тій підставі, що картини були непристойними, в результаті кримінального провадження було призначено штраф. ЄСПЛ міркував над визначенням слова «непристойний», визнав концепцію постійно змінюваної сексуальної моралі, при цьому не знайшов порушення Конвенції зі сторони швейцарської влади, визнавши штраф виправданим.

Міжнародно-правові акти допускають можливість обмеження прав по відношенню до окремих категорій осіб, беручи до уваги їх особливий статус, специфіку професійної діяльності тощо.

Так, можливість обмеження прав і свобод працівників органів внутрішніх справ передбачена рядом міжнародних документів. Зокрема, п. 2 ст. 22 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права містить припис, що дана стаття не перешкоджає введенню законних обмежень щодо користування правом кожної людини на свободу асоціацій з іншими, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для осіб, що входять до

складу збройних сил і поліції. Аналогічну норму містить і Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод (п. 2 ст. 11), додаючи до військовослужбовців і поліцейських ще й осіб, які входять до складу органів державного управління.

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права містить окрему норму, яка безпосередньо стосується обмежень прав засуджених. Частина 3 ст. 10 передбачає, що пенітенціарна система має передбачати таке поводження, ключовою метою якого є виправлення та соціальна реабілітація. Ця норма-принцип передбачає, що особи, які позбавлені волі, не можуть бути суб'єктом іншого поводження або обмежень, ніж результат обмеження їх волі, а також, що особи, позбавлені волі, користуються всіма правами, встановленими в Пакті, вони є суб'єктами лише тих обмежень, які неминучі в закритому середовищі.

Засуджені, як і вільні громадяни, користуються захистом Європейської конвенції й усіма правами, що передбачені нею. Тим не менш, незважаючи на те, що стандарти конвенційного права мають застосовуватися без яких-небудь відмінностей з огляду на статус особи, практика Суду є неоднозначною з приводу специфіки їх застосування у справах засуджених. У розвитку практики ЄСПЛ особливе місце посідає доктрина так званих «неминучих» (невід'ємних) обмежень прав особи, яким підлягають позбавлені волі. Вона передбачає, що існують певні обмеження, які є такими, що впливають із правового статусу особи.

Питання до семінарського заняття

1. Поняття обмеження прав і свобод людини. Дерогація.
2. Можливості для обмеження прав і свобод у міжнародно-правових документах універсального рівня.
3. Умови для відступу від зобов'язань державами-членами Ради Європи за Європейською конвенцією з прав людини.
4. Практика Європейського суду з прав людини щодо обмеження прав.
5. Обмеження основних прав і свобод окремих категорій осіб.

Література до теми

1. Назаров В.В. Вплив рішень Європейського суду з прав людини на вдосконалення стандартів обмеження конституційних прав людини / В.В. Назаров. *Європейські перспективи*, № 1. 2011. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evp/2011_1_1/Nazarow.Pdf
2. Платоненко О. Правові заборони та обмеження, їх зв'язок із поняттями «дерогація», «аброгація», «нуліфікація» / О. Платоненко. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 231–235.
3. Рабінович П.М., Панкевич І.М. Здійснення прав людини: проблеми обмежування (загальнотеоретичні аспекти) : монографія / П.М. Рабінович, І.М. Панкевич ; Акад. прав. наук України, Наук.-дослід. ін-т держ. буд. та місц. самовряд. Львів : Астрон, 2001. 108 с.
4. Стрекалов А.Є. Міжнародно-правові стандарти щодо обмеження основних прав і свобод людини і громадянина / А.Є. Стрекалов. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2012. № 25. С. 507–513.
5. Фігель Ю.О. Класифікація обмежень прав людини / Ю. О. Фігель. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2016. Вип. 3. С. 79–87.
6. Фігель Ю.О. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану / Ю.О. Фігель. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія : Юридична*. 2015. Вип. 2. С. 222–230.

7. Чевичалова Ж.В. Правові підстави відступу України від окремих зобов'язань, визначених міжнародним пактом про громадянські і політичні права та конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод / Ж.В. Чевичалова. *Теорія і практика правознавства*. 2017. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2017_2_21

8. Човган В.О. Обмеження прав в'язнів: правова природа та обґрунтування : монографія / В.О. Човган; ГО «Харківська правозахисна група». Харків : Права людини, 2017. 608 с.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ З МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

I. Основи сучасної концепції прав людини

1. Найменування галузі «міжнародне право прав людини» є:
 - A) Недоречним;
 - B) Міжнародно визнаним;
 - C) Запропонованим одеською школою міжнародного права;
 - D) Єдиним вірним найменуванням.

2. Повага прав людини є основою:
 - A) Добробуту;
 - B) Міжнародної співпраці;
 - C) Загального миру;
 - D) Ефективної зовнішньої політики.

3. Міжнародним біллем прав людини умовно називають:
 - A) Загальну декларацію прав людини 1948 р.;
 - B) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., два Факультативні протоколи до нього та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р.;
 - C) Загальну декларацію прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., два Факультативні протоколи до нього та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р.;
 - D) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р.

4. Принцип поваги прав людини і основних свобод закріплюється як самостійний у:
 - A) Статуті ООН 1945 р.;
 - B) Заключенному акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 р.;

- C) Декларації про принципи міжнародного права 1970 р.;
- D) У всіх вказаних документах.

5. Друге покоління прав людини є поколінням:

- A) «Позитивних» прав;
- B) «Негативних» прав;
- C) Яке сформувалося в XVII-XVIII ст.;
- D) Колективних прав.

6. Право кожного громадянина на участь у веденні державних справ відноситься до:

- A) Другого покоління прав людини;
- B) Третього покоління прав людини;
- C) Четвертого покоління прав людини;
- D) Першого покоління прав людини.

7. При голосуванні 10.12.1948 р. за Загальну декларацію прав людини було подано голосів:

- A) 50 з 58 членів ООН;
- B) 52 з 58 членів ООН;
- C) 48 з 58 членів ООН;
- D) 58 з 58 членів ООН.

8. Соціальні права вперше офіційно були включені до:

- A) Мексиканської конституції;
- B) II Універсалу Української Центральної Ради;
- C) Конвенцій Міжнародної організації праці;
- D) Habeas Corpus Act.

9. Посада Верховного комісара з прав людини була запроваджена:

- A) Резолюцією ГА ООН від 10.12.1948 р.;
- B) Резолюцією ГА ООН від 20.12.1993 р.;
- C) Резолюцією ГА ООН від 16.12.1966 р.;
- D) Статутом ООН 1945 р.

10. Узгоджені державами загальнолюдські права і свободи, обов'язкові для держав заходи із забезпечення прав і свобод та охорони їх від посягань, а також надання особі юридичної можливості реалізовувати і захищати визнані права і свободи – це:

- A) Міжнародно-правові акти з прав людини;
- B) Принципи міжнародного права;
- C) Міжнародно-правові стандарти прав людини;
- D) Джерела міжнародного права.

11. Залежно від рівня реалізації міжнародних механізмів захисту прав людини розрізняються:

- A) Універсальні і регіональні механізми;
- B) Конвенційні і регіональні механізми;
- C) Універсальні і локальні механізми;
- D) Конвенційні та органи, утворені міжнародними організаціями.

12. Згідно зі Статутом ООН, окрім Генеральної Асамблеї, відповідальність за виконання функцій ООН у сфері прав людини несе:

- A) Рада Безпеки;
- B) Міжнародний Суд;
- C) Економічна та Соціальна Рада;
- D) Рада з опіки.

13. Метою Статуту Ліги Націй було:

- A) Захист прав людини;
- B) Захист прав меншин;
- C) Скасування дискримінації;
- D) Скасування воєн.

14. Права людини належать кожній особі з моменту народження. Це є принципом:

- A) Універсальності;
- B) Невідчужуваності;
- C) Неподільності;
- D) Законності.

15. Між індивідуальними і колективними правами існує взаємозв'язок, в основі якого повинен бути принцип:

А) Здійснення колективних прав не може обмежувати права і свободи індивіда;

В) Здійснення прав і свобод індивіда не може обмежувати колективні права;

С) Здійснення колективних прав може обмежувати права і свободи індивіда;

Д) Здійснення колективних прав не може суттєво обмежувати права і свободи індивіда.

16. Ці права покликані забезпечувати свободу і автономію індивіда як члена громадянського суспільства, його юридичну захищеність від якого-небудь незаконного зовнішнього втручання. Це:

А) Економічні права;

В) Громадянські права;

С) Культурні права;

Д) Соціальні права.

17. Виправдане втручання держави, передбачене ст. 9 (2) Європейської конвенції з прав людини щодо обмеження права сповідувати релігію має бути:

А) Встановлене договором між сторонами;

В) Встановлене законом;

С) Чітко обґрунтованим;

Д) Узгодженим з Європейським судом з прав людини.

18. Обмеження, передбачені ч. 2 ст. 10 Європейської Конвенції, можуть застосовуватись при дотриманні ____ умов:

А) 2-х;

В) 3-х;

С) 5-ти;

Д) 1-є

19. Обмеження, передбачені ч. 2 ст. 10 Європейської Конвенції, не можуть застосовуватись, якщо вони спрямовані на захист:

- A) Національної безпеки;
- B) Територіальної цілісності;
- C) Здоров'я та моралі;
- D) Рослинного світу.

20. Обмеження прав людини можуть застосовуватись, якщо вони передбачені законом. Під «законом» розуміється:

- A) Писаний та опублікований закон, прийнятий парламентом;
- B) Писаний та опублікований нормативно-правовий акт, прийнятий будь-яким органом державної влади;
- C) Міжнародний договір;
- D) Угода між сторонами.

21. Обмеження прав людини можуть застосовуватись, якщо вони: 1) передбачені законом, 2) спрямовані на захист певних інтересів або цінностей та 3):

- A) Відповідають критеріям розумності;
- B) Узгоджені з Європейським судом з прав людини;
- C) Необхідні в демократичному суспільстві;
- D) Узгоджені з Верховним комісаром з прав людини.

22. Дії держави, спрямовані на запобігання заворушень або злочинів є:

- A) Неправомірним обмеженням прав людини;
- B) Недоцільним обмеженням прав людини;
- C) Правомірним обмеженням прав людини;
- D) Обґрунтованим обмеженням прав людини.

23. Вперше чітко встановлено критерії обмеження свободи слова:

- A) Французькою Декларацією прав людини і громадянина 1789 р.;
- B) Загальною Декларацією прав людини 1948 р.;
- C) Статутом ООН 1945 р.;
- D) Віденською Конвенцією 1969 р.;

24. За визначенням ЄСПЛ поняття “_____” може бути пов’язане лише з гострою суспільною потребою втрутитися в права особи-стості, тому обмеження, які накладає держава на права і свободи, повинні відповідати обсягу інтересів як особистості, так і суспільства в цілому. Вкажіть це поняття:

- A) Доцільність;
- B) Законність;
- C) Необхідність;
- D) Жодне з понять.

25. Обмеження прав людини здійснюється у відповідності до принципу пропорційності, який має три складових. До цих складових не відноситься:

- A) Вимога відповідності;
- B) Вимога оптимальності;
- C) Вимога пропорційності;
- D) Вимога мінімальності.

26. Обмеження прав людини може бути виправданим, якщо воно «передбачено законом» і «необхідно в демократичному суспільстві». Де містяться вичерпні пояснення з приводу того, що таке демократичне суспільство:

- A) У рішеннях ЄСПЛ;
- B) У Статуті ООН;
- C) У рішеннях Міжнародного Суду;
- D) В жодному документі.

II. Універсальні міжнародно-правові стандарти і механізми забезпечення прав людини

1. Дотримання Загальної декларації прав людини забезпечує:

- A) Захист цивільного населення під час війни;
- B) Надання медичної допомоги полоненим;
- C) Захист честі і гідності людини;
- D) Правовий характер діяльності підприємців.

2. Яке обмеження прав і свобод людини є неправомірним відповідно до Загальної декларації прав людини 1948 р в демократичному суспільстві:

А) Обмеження, що спрямовані на визнання і повагу прав і свобод інших осіб;

В) Обмеження, що спрямовані на задоволення справедливих вимог громадського порядку;

С) Обмеження, що спрямовані на задоволення справедливих вимог державної безпеки;

Д) Обмеження, що спрямовані на задоволення справедливих вимог моралі і загального добробуту.

3. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р.:

А) Розширює перелік прав, передбачених у Пакті;

В) Передбачає процедуру розгляду повідомлень від осіб, які твердять, що вони є жертвами порушень певною державою-учасницею якогось із прав, викладених у Пакті;

С) Передбачає можливість звернення до Ради ООН з прав людини щодо порушень певною державою-учасницею якогось із прав, викладених у Пакті;

Д) Передбачає перелік додаткових (спеціальних) прав.

4. Яке право НЕ встановлено в Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права:

А) Право на працю;

В) Право на соціальне забезпечення;

С) Право на свободу віросповідання;

Д) Право на освіту.

5. Яка з процедур Ради з прав людини ООН, перерахованих нижче, носить, як правило, конфіденційний характер:

А) УПО;

В) Спеціальні процедури (тематичні доповіді);

С) Процедура розгляду скарг;

Д) Оцінка впливу на права людини.

6. Який орган з системи Організації Об'єднаних Націй несе відповідальність за сприяння заохочення та захисту прав людини, розгляд ситуацій, пов'язаних з порушеннями прав людини по всьому світу, надання по ним рекомендацій:

- A) Рада Безпеки;
- B) Рада з прав людини;
- C) Комісія з прав людини;
- D) Управління Верховного комісара з прав людини.

7. Яке з тверджень, що стосується організації та діяльності Ради з прав людини ООН є правильним:

- A) Рада з прав людини створена на підставі Загальної Декларації прав людини;
- B) Рада з прав людини є дорадчим органом Економічної та соціальної ради ООН;
- C) Рада з прав людини складається з 47 держав-членів ООН;
- D) Рада з прав людини приймає рішення щодо заохочення і захисту прав людини, обов'язкові до виконання державами-членами ООН.

8. У своїй діяльності Рада з прав людини ООН застосовує такі принципи:

A) Принципи заохочення поважання загального поважання і додержання прав і свобод людини, гендерної рівності, рівномірного географічного представництва, доступності засобів правового захисту;

B) Принципи можливості одночасного виконання декількох правозахисних функцій, відкритості, обов'язковості рішень, повного виконання зобов'язань в галузі прав людини;

C) Принципи неподільності і взаємозв'язку усіх прав людини, врахування культурних особливостей, залучення громадськості, розвитку міжнародного права в галузі прав людини, ефективності механізму захисту;

D) Принципи універсальності, безсторонності, об'єктивності, невибіркової, конструктивного міжнародного діалогу, співробітництва.

9. Який суб'єкт координує практичну роботу ООН щодо захисту прав людини в мирний час і в періоди збройних конфліктів:

- A) Комітет міністрів;
- B) Спостерігач за реалізацією прав людини;
- C) Верховний комісар з прав людини;
- D) Уповноважений з прав людини.

10. Яка назва процесу, який розглядає правозахисну історію всіх держав-членів ООН:

- A) Спеціальні процедури;
- B) УПО;
- C) Процедура розгляду скарг;
- D) Оцінка впливу на права людини.

11. Який механізм Рада з прав людини ООН застосовує з метою інформування та консультування з конкретних питань в галузі прав людини або з ситуацій з правами людини в певних країнах:

- A) УПО;
- B) Спеціальні процедури;
- C) Процедури з розгляду скарг;
- D) Проведення засідань Бюро Ради з прав людини ООН.

12. Основою для проведення огляду кожної держави в рамках УПО є такі три джерела:

- A) Доповідь УВКПЛ, Доповідь УВКБ, інформація Комітету з прав людини;
- B) Відповідь держави на запит Ради, Доповідь Робочої групи по ситуаціям, інформація неурядових організацій та інших зацікавлених сторін;
- C) Національна доповідь, доповіді незалежних експертів з прав людини та груп, інформація зацікавлених сторін;
- D) Міркування Консультативного комітету, доповідь Секретаріату ООН, рекомендації Консультативної групи з спеціальних процедур.

13. Оберіть, в якому випадку Рада з прав людини ООН (РПЛ) звертається до свого Консультативного комітету.

- A) Для отримання експертних знань з предмету діяльності РПЛ;

В) Для отримання рекомендацій щодо мандаторіїв для участі в спеціальних процедурах РПЛ;

С) Для визначення кола країн, які братимуть участь в УПО;

Д) Для підготовки проектів рішень РПЛ за результатами застосування процедури з розгляду скарги.

14. Яка резолюція містить основні умови (процедуру, механізми та структури) УПО:

А) Резолюція 60.251;

В) Резолюція 16.21;

С) Резолюція 12.12;

Д) Резолюція 5.1.

15. Визначте правильну структуру процедури розгляду скарг Радою з прав людини ООН:

А) (1) Первинна перевірка Президентом Ради з прав людини спільно з секретаріатом отриманих повідомлень щодо їх відповідності умовам прийнятності (2) Вирішення Робочою групою з повідомлень питання про прийнятність повідомлень (3) Оцінка Робочою групою з ситуацій суті тверджень про порушення та підготовка доповіді Раді з прав людини і рекомендацій про вжиття відповідних заходів (4) як правило, відкритий розгляд Радою з прав людини порушень прав людини, доведених до відома Ради Робочою групою з ситуацій;

В) (1) Первинна перевірка головою Робочої групи з ситуацій спільно з секретаріатом отриманих повідомлень щодо їх відповідності умовам прийнятності (2) Вирішення Робочою групою з ситуацій питання про прийнятність повідомлень та оцінка суті тверджень про порушення (3) Підготовка Робочою групою з ситуацій доповіді Раді з прав людини та рекомендацій про вжиття відповідних заходів (4) як правило, конфіденційний розгляд Радою з прав людини порушень прав людини, доведених до відома Ради Робочою групою з ситуацій;

С) (1) Первинна перевірка головою Робочої групи з повідомлень спільно з секретаріатом отриманих повідомлень щодо їх відповідності умовам прийнятності (2) Вирішення Робочою групою з повідомлень питання про прийнятність повідомлень та оцінка суті тверджень про порушення (3) Підготовка Робочою групою з си-

туацій доповіді Раді з прав людини та рекомендацій про вжиття відповідних заходів (4) як правило, конфіденційний розгляд Радою з прав людини порушень прав людини, доведених до відома Ради Робочою групою з ситуацій;

D) (1) Первинна перевірка головою Робочої групи з повідомлень спільно з секретаріатом отриманих повідомлень щодо їх відповідності умовам прийнятності ((2) Вирішення Робочою групою з повідомлень питання про прийнятність повідомлень (3) Оцінка Робочою групою з ситуацій суті тверджень про порушення та підготовка доповіді Раді з прав людини і рекомендацій про вжиття відповідних заходів (4) як правило, відкритий розгляд Радою з прав людини порушень прав людини, доведених до відома Ради Робочою групою з ситуацій.

16. Назвіть документ, на основі якого заснований Комітет з прав людини ООН:

- A) Статут ООН;
- B) Загальна Декларація прав людини;
- C) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права;
- D) Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права.

17. Особа вважає, що державою-учасницею Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права порушено її права, передбачені Міжнародним пактом про громадянські і політичні права. Вкажіть орган, до якого може звернутися особа зі скаргою про порушення її прав, створеного на підставі вищезазначеного пакту:

- A) Комісія з прав людини;
- B) Комітет з прав людини;
- C) Центр з прав людини;
- D) Підкомісія з попередження дискримінації і захисту меншин.

18. Правом подавати скарги до Комітету з прав людини ООН наділені лише індивіди, які перебувають під юрисдикцією держави — учасниці Факультативного протоколу до:

- A) Загальної Декларації прав людини;
- B) Міжнародного пакту про громадянські і політичні права;

С) Міжнародного пакту про соціальні, економічні і культурні права;

Д) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

19. Громадянин України у зв'язку з порушенням його прав, передбачених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 року, вирішив звернутися до Комітету з прав людини. Яким з перерахованих нижче міжнародно-правових актів він обґрунтовуватиме наявність *ratione personam* щодо його скарги (повідомлення) як індивіда:

А) Загальною декларацією прав людини 1948 року;

В) Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 року;

С) Першим факультативним протоколом до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року;

Д) Факультативним протоколом до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1989 року

20. Назвіть документ, яким було засновано Комітет із економічних, соціальних та культурних прав:

А) Загальна Декларація прав людини;

В) Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права;

С) Резолюція ГА ООН;

Д) Резолюція ЕКОСОС.

21. Комітет із прав дитини, створений в межах реалізації положень Конвенції про права дитини 1989 р.:

А) Не розглядає звернень фізичних осіб держав – учасниць Конвенції;

В) Розглядає звернення фізичних осіб держав – учасниць Конвенції;

С) Розглядає звернення фізичних осіб лише тих держав – учасниць Конвенції, які приєдналися до Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо процедури повідомлень;

Д) Розглядає звернення фізичних осіб усіх держав.

22. До повноважень якого з конвенційних органів з прав людини належить проведення розслідувань:

- A) Комітету з прав людини;
- B) Комітету з економічних, соціальних і культурних прав;
- C) Комітету з прав дитини;
- D) Комітет проти катувань.

23. Держава-учасниця Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання зобов'язані «створює, призначає чи підтримує на національному рівні один або кілька органів для відвідувань для цілей недопущення катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання» (національні превентивні механізми). Чи створила такий механізм (механізми) Україна:

A) Так, і національний превентивний механізм в Україні функціонує;

B) Так, але національний превентивний механізм в Україні не функціонує;

C) Ні, і Україна не зобов'язалася найближчим часом створити національний превентивний механізм через відповідне застереження при ратифікації;

D) Ні, але Україна зобов'язалася найближчим часом створити такий національний превентивний механізм.

III. Європейська система захисту прав людини

1. Який головний орган Ради Європи із захисту прав людини:

- A) Європейський Суд з прав людини;
- B) Парламентська Асамблея Ради Європи;
- C) Комітет міністрів Ради Європи;
- D) Консультативний комітет Рамкової конвенції про захист національних меншин 1995 р.

2. Який орган здійснює контроль за виконанням рішень Європейського Суду з прав людини:

- A) Парламентська Асамблея Ради Європи;

- В) Венеціанська комісія;
- С) Комітет міністрів Ради Європи;
- Д) Комісар Ради Європи з прав людини.

3. Якою статтею Конвенції з прав людини та основоположних свобод передбачено відступ від зобов'язань під час надзвичайних ситуацій:

- А) Стаття 2;
- В) Стаття 6;
- С) Стаття 10;
- Д) Стаття 15.

4. Відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод право на свободу та особисту недоторканність належить:

- А) Кожній людині;
- В) Виключно громадянам держав, що є учасниками Конвенції;
- С) Громадянам держав, що є учасниками Конвенції та біженцям;
- Д) Кожній людині, окрім хворих на невиліковні хвороби.

5. Інститут міждержавної скарги передбачений у статті 33 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачає:

А) Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права;

В) У всіх справах, які розглядає палата або Велика палата, Комісар Ради Європи з прав людини має право подавати свої письмові зауваження і брати участь у слуханнях;

С) Будь-яка Висока Договірна Сторона може передати на розгляд Суду питання про будь-яке порушення положень Конвенції та протоколів до неї, яке допущене, на її думку, іншою Високою Договірною Стороною;

Д) У всіх справах, які розглядає палата або Велика палата, Висока Договірна Сторона, громадянин якої є заявником, має право подавати свої письмові зауваження і брати участь у слуханнях.

8. Яка процедура захисту прав людини передбачена статтею 49 Арабської хартії прав людини (переглянутої) 2004 р.:

- A) Судовий захист;
- B) Процедура нагляду;
- C) Квazисудовий захист;
- D) Подання індивідуальних скарг.

9. Яка установа була створена для координації виконання Декларації про захист і сприяння правам працівників-мігрантів АСЕАН 2007 р.:

- A) Асоціація держав Південно-Східної Азії;
- B) Комітет АСЕАН з прав працівників-мігрантів;
- C) Міжурядова комісія АСЕАН щодо заохочення і захисту прав людини;
- D) Комітет АСЕАН по імплементації Декларації про захист і сприяння прав працівників-мігрантів у рамках організаційної структури наради старших посадових осіб з питань праці.

10. Міжурядова комісія АСЕАН щодо заохочення і захисту прав людини здійснює діяльність з:

- A) Координації діяльності усіх органів АСЕАН, що займаються правами людини;
- B) Захисту прав дітей;
- C) Судового захисту громадян держав-членів АСЕАН;
- D) Квazисудового захисту громадян держав-членів АСЕАН.

V. Фундаментальні права і свободи людини: механізми міжнародного захисту

Право на життя

1. Право на життя відноситься до прав:

- A) Цивільних;
- B) Політичних;
- C) Соціально-економічних;
- D) Особистих.

2. У яких випадках застосування смертної кари не є порушенням ст. 2 «Право на життя» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколів 6 і 13 до неї:

А) У випадку винесення судом смертного вироку за вчинення злочину, за який передбачено такий вид покарання;

В) Смертну кару можна застосовувати у військовий час та за військові злочини;

С) Україна самостійно вирішує це питання у національному законодавстві;

Д) З урахуванням протоколів 6 та 13, застосування смертної кари є порушенням ст. 2 у будь-якому випадку.

3. Що з наведеного не відноситься до випадків виключно необхідного застосування сили, яке передбачене у ст. 2 «Право на життя» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод як виключення із загального правила заборони позбавлення життя:

А) Захист будь-якої особи від незаконного насильства;

В) Здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;

С) Учинення правомірних дій для придушення заворушення або повстання;

Д) Необхідність припинення порушення права людини на власність.

4. Відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод захист права на життя гарантується:

А) Кожній людині, які перебуває під юрисдикцією держави, що є стороною Конвенції;

В) Кожній людині, окрім засуджених до довічного позбавлення волі;

С) Кожній людині, окрім хворих на невиліковані хвороби;

Д) Лише громадянам держави, що є стороною Конвенції

5. Які цілі виключно необхідного застосування сили є підставою не розглядати позбавлення життя як порушення права на життя відповідно до ст. 2 «Право на життя» Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод»:

А) Захист економічного добробуту країни;

15. Яке положення було проголошене на Московській нараді Конференції ОБСЄ 1991 р.:

- А) Розширення підстав заборони дискримінації;
- В) Необхідності більш вільного пересування і контактів між людьми;
- С) Людський вимір не є виключно внутрішньою сферою діяльності держав;
- Д) Поваги особистості і верховенства права.

16. Який принцип був закріплений у Заключному акті Наради з питань безпеки і співробітництва в Європі 1975 р.:

- А) Захисту прав людини і основних свобод;
- В) Заохочення прав людини і основних свобод;
- С) Визнання прав людини і основних свобод;
- Д) Поваги прав людини і основних свобод.

IV. Регіональні системи захисту прав людини

1. Яким міжнародним договором встановлено, що американські країни проголошують фундаментальні права індивіда незалежно від раси, національності, віри та статі:

- А) Американською конвенцією про права людини 1969 р.;
- В) Міжамериканською конвенцією про запобігання та покарання за катування 1985 р.;
- С) Статутом Організації американських держав 1948 р.;
- Д) Міжамериканською конвенцією про примусове зникнення людей 1994 р.

2. Які дві форми юрисдикції Міжамериканського суду з прав людини:

- А) Щодо спорів та консультативну;
- В) Щодо спорів та ситуацій;
- С) Щодо ситуацій та консультативну;
- Д) Щодо міждержавних та індивідуальних скарг.

3. Яка компетенція передбачена Міжамериканською комісією з прав людини:

- A) Наднаціональна;
- B) Обов'язкова та факультативна;
- C) Змішана;
- D) Консультативна.

4. Які покоління прав людини закріплені в Африканській Хартії прав людини і народів 1981 р.:

- A) Громадянські і політичні права людини;
- B) Економічні, соціальні та культурні права людини;
- C) Колективні права людини;
- D) Громадянські, політичні, економічні, соціальні, культурні та колективні права людини.

5. До колективних прав людини, визнаних Африканською Хартією прав людини і народів 1981 р. належать:

- A) Право на життя;
- B) Право народів на рівність та рівні права;
- C) Право на здоров'я;
- D) Право на щастя.

6. Який характер має діяльність Африканської комісії з прав людини і народів відповідно до положень Африканської Хартії прав людини і народів 1981 р.:

- A) Судовий, який має юридично обов'язковий характер;
- B) Консультативний, який має юридично обов'язковий характер;
- C) Квасисудовий, який не має юридично обов'язкового характеру;
- D) Квасисудовий, який має юридично обов'язковий характер.

7. Кому Арабська хартія прав людини (переглянута) 2004 р. гарантує право на розвиток:

- A) Громадянам держав-учасниць Арабської хартії прав людини (переглянута) 2004 р.;
- B) Кожній людині;
- C) Кожній людині, окрім хворих на невиліковні хвороби;
- D) Кожній людині, окрім ув'язнених.

6. В яких статтях Конвенції з прав людини та основоположних свобод викладені основні критерії прийнятності скарг:

- A) Статтях 34 та 35;
- B) Статтях 35 та 36;
- C) Статтях 33 та 34;
- D) Статтях 1 та 2.

7. Стверджуване порушення Конвенції повинно мати місце на території, яка належить до юрисдикції держави-відповідача або знаходиться під її ефективним контролем відповідно до:

- A) *ratione temporis*;
- B) *ratione materiae*;
- C) *ratione personae*;
- D) *ratione loci*.

8. Впродовж якого строку може бути подана індивідуальна заява до Європейського Суду з прав людини відповідно до статті 35 (1) Конвенції з прав людини та основоположних свобод:

- A) П'яти місяців від дати постановлення остаточного рішення;
- B) Шести місяців від дати постановлення остаточного рішення;
- C) Семи місяців від дати постановлення остаточного рішення;
- D) Восьми місяців від дати постановлення остаточного рішення.

9. На який строк Протокол № 15 про внесення змін до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод змінює строк прийняття Європейським судом справи до розгляду:

- A) Із шести до чотирьох місяців;
- B) Із п'яти до чотирьох місяців;
- C) Із шести до трьох місяців;
- D) Із шести до п'яти місяців.

10. Якщо заявник вважає, що винесене на його користь рішення Європейського Суду з прав людини не виконується державою-відповідачем або не виконується державою належним чином, йому слід звернутися до:

- A) Європейського Суду з прав людини;
- B) Парламентської Асамблеї Ради Європи;

- C) Комітету Міністрів Ради Європи;
- D) Венеціанської комісії.

11. Яку процедуру захисту прав людини передбачено Додатковим протоколом Європейської соціальної хартії 1995 р.:

- A. Процедуру колективного оскарження.
- B. Процедуру індивідуального оскарження.
- C. Процедуру міждержавної скарги.
- D. Процедуру судового захисту.

12. Відповідно до Європейської соціальної хартії (переглянута) 1996 р. право на справедливі умови праці належить:

- A. Виключно громадянам держав, що є учасниками Хартії.
- B. Усім працівникам.
- C. Громадянам держав, що є учасниками Хартії та біженцям.
- D. Кожній людині, окрім хворих на невиліковні хвороби.

13. Яким міжнародним договором визначаються повноваження Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню:

- A) Статутом Ради Європи 1949 р.;
- B) Конвенцією проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р.;

C) Європейською конвенцією про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню 1987 р.;

D) Конвенцією з прав людини та основоположних свобод 1950 р.

14. Який характер має інформація зібрана Комітетом із питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню у зв'язку з інспекцією, його доповідь та його консультації з відповідною Стороною:

- A) Конфіденційний;
- B) Публічний;
- C) Обмежений;
- D) Відкритий лише для держав-членів Ради Європи.

- В) Захист санітарно-епідеміологічного благополуччя населення;
- С) Перешкоджання поширенню інфекційних хвороб;
- Д) Учинення правомірних дій для придушення заворушення

6. Які цілі виключно необхідного застосування сили є підставою не розглядати позбавлення життя як порушення права на життя відповідно до ст. 2 «Право на життя» Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод:

- А) Захист честі і ділової репутації особи;
- В) Учинення правомірних дій щодо особи, яка незаконно перебуває на території країни;
- С) Здійснення законного арешту;
- Д) Усі варіанти є правильними.

7. У яких випадках застосування смертної кари не є порушенням ст. 2 «Право на життя» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколів 6 і 13 до неї:

- А) У випадку винесення судом смертного вироку за вчинення злочину, за який передбачено такий вид покарання;
- В) Смертну кару можна застосовувати у військовий час та за військові злочини;
- С) Україна самостійно вирішує це питання у національному законодавстві;
- Д) З урахуванням протоколів 6 та 13, застосування смертної кари є порушенням ст. 2 у будь-якому випадку.

8. Яке з наступних тверджень щодо можливості позбавлення життя людського ембріону відображає базовий підхід Європейського Суду з прав людини у справах щодо проведення абортів (ст. 2 «Право на життя» Конвенції):

- А) Людський ембріон має користуватись захистом на рівні не нижче ніж людина;
- В) Це питання не належить до предметної юрисдикції Європейського суду з прав людини;
- С) Право на життя людського ембріона обмежене правами та інтересами матері;
- Д) На людський ембріон не можуть поширюватись стандарти прав людини.

9. Якою є сучасна практика Європейського суду з прав людини щодо права на еутаназію в контексті ст. 2 «Право на життя» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод:

- A) Ст. 2 надає право на смерть виключно від рук третьої особи;
- B) Ст.2 надає право на смерть виключно від рук держави;
- C) Ст. 2 не надає право на смерть від рук третьої особи або держави;
- D) Еутаназія не підлягає оцінці за ст. 2 Конвенції, оскільки її слід розглядати з точки зору права на повагу до приватного життя.

10. Які цілі виключно необхідного застосування сили є підставою не розглядати позбавлення життя як порушення права на життя відповідно до ст. 2 “Право на життя” Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод”:

- A) Захист особи від незаконного насильства;
- B) Здійснення законного арешту;
- C) Запобігання втечі особи, що перебуває під вартою;
- D) Усі варіанти є правильними.

11. В рішенні у справі Маккан проти Сполученого Королівства (1995), в якій йшлося про відкриття вогню та вбивство трьох активістів Ірландської Республіканської Армії (ІРА) співробітниками британських спецслужб на Гібралтарі, Суд постановив, що хоча британські солдати і діяли з твердим переконанням у тому, що необхідно було здійснити ці вбивства для того, щоб захистити життя інших осіб, однак організація самої операції і керівництво нею, а також, оцінка інформації урядом Сполученого Королівства та доведення цієї інформації до солдатів на час здійснення вбивств були неналежними. Порушення якої статті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод мало місце в даній справі:

- A) Ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканість»;
- B) Ст. 2 «Право на життя»;
- C) Ст.17 «Заборона зловживання правами»;
- D) Ні один із перерахованих варіантів.

Заборона катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання

1. На яких умовах може бути обмежено право не бути підданому катуванню або нелюдському поводженню (ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод):

- А) На умовах, що встановлені законом;
- В) На умовах, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві;
- С) Це право не підлягає жодним обмеженням;
- Д) На умовах, що визначені у Статуті Ради Європи.

2. В яких випадках Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод допускає обмеження права не бути підданому катуванню:

- А) Не допускає;
- В) Допускає під час ведення війни;
- С) Допускає в умовах надзвичайного стану;
- Д) Допускає щодо осіб, які порушують закон в місцях позбавлення волі.

3. В яких випадках Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод допускає обмеження права не бути підданому принижуючому гідність поводженню:

- А) Не допускає;
- В) Допускає під час ведення війни;
- С) Допускає в умовах надзвичайного стану;
- Д) Допускає щодо осіб, які порушують закон в місцях позбавлення волі.

4. В яких випадках Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод допускає обмеження права не бути підданому нелюдському поводженню:

- А) Допускає стосовно осіб, які порушують закон в місцях позбавлення волі;
- В) Допускає під час ведення війни;
- С) Допускає в умовах надзвичайного стану;
- Д) Не допускає.

5. Що з наведеного належить до обставин, що допускають можливість застосування катувань до затриманого чи заарештованого:

- A) Захист особи від незаконного насильства;
- B) Запобігання втечі особи, що перебуває під вартою;
- C) Придушення заворушення або повстання;
- D) Жодна з відповідей не є правильною.

6. Що з наведеного належить до обставин, що допускають можливість застосування нелюдського поводження до особи, що відбуває покарання у вигляді довічного позбавлення волі:

- A) Захист особи від незаконного насильства;
- B) Запобігання втечі особи, що перебуває під вартою;
- C) Придушення заворушення або повстання;
- D) Жодна з відповідей не є правильною.

7. Якою є позиція Європейського суду з прав людини щодо визначення на кого покладено тягар доведення порушення права не бути підданим катуванням у випадку заподіяння тілесних ушкоджень особі, яка знаходилась в місцях позбавлення волі, (за умови, що відповідні докази доступні лише державі):

- A) На самій особі, яка зазнала тілесних ушкоджень;
- B) На родичах особи, яка зазнала тілесних ушкоджень;
- C) На державі, під юрисдикцією якої це відбулось;
- D) Жодна з відповідей не є правильною.

8. Виходячи з практики Європейського Суду з прав людини, за яких умов обмеження права не бути підданим катуванню, може бути визнане виправданим:

A) Якщо воно відбувається згідно з вимогами національного законодавства;

B) Якщо таке втручання відповідає вимогам національного закону та суспільній потребі;

C) Якщо таке втручання відбувається згідно з законом, має мету, яка передбачена Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод і є необхідним у демократичному суспільстві;

D) Жоден з варіантів не є правильним.

9. В якому з наведених випадків є ознаки видів поводження з людиною, що становлять порушення ст. 3 «Заборона катування» Конвенції про захист прав людини і основних свобод:

А) Проживання особи поблизу аеропорту та страждання від шуму, спричиненого літаками;

В) Позбавлення особи можливості необмежено контактувати з оточуючим світом протягом попереднього ув'язнення;

С) Спалювання будинку родичів особи, що розшукується за тероризм, представниками влади в присутності володільців будинку;

Д) Відсутність проточної води в приміщенні тимчасового тримання в поліцейському відділі.

10. Яка з наведених обставин має бути визнана вирішальним доказом факту катування або нелюдського поводження у розумінні ст. 3 «Заборона катування» Конвенції про захист прав людини і основних свобод:

А) Тяжкість страждань особи, наявність зовнішніх проявів жорстокого поводження;

В) Формулювання таких обставин у спосіб, що відповідає установленій практиці Європейського Суду з прав людини;

С) Наявність причинно-наслідкового зв'язку між перебуванням особи під юрисдикцією (фізичним контролем) представників держави та появою ознак фізичних чи психічних страждань особи;

Д) Несуперечливість свідчень заявника.

11. Що з наведеного є порушенням заборони катувань, що передбачена ст. 3 «Заборона катувань» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод:

А) Відмова державного органу;

В) Видача (екстрадиція) особи до країни, де існує практика застосування катувань у місцях тримання під вартою;

С) Відсутність своєчасного та якісного надання медичної допомоги у випадку отримання пошкоджень чи побоїв у слідчому ізоляторі;

Д) Всі названі ситуації є порушенням статті 3.

12. Яка з наведених ознак дозволяє відмежувати катування від інших видів поводження, що заборонені відповідно до ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод:

- A) Наявність фізичних страждань особи;
- B) Суб'єктивне сприйняття особою поводження з нею як катування;
- C) Наявність мети такого поводження;
- D) Умисний характер поводження.

13. Виходячи зі стандартів ст. 3 «Заборона катувань» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод чи є катуванням примусове годування особи, що перебуває у слідчому ізоляторі і оголосила голодування:

- A) Будь-який факт годування людини у залежному стані є катуванням;
- B) Не є катуванням, якщо на це отримано згоду рідних та близьких такої особи;
- C) Є катуванням, якщо таке годування здійснюється насильницьким способом з використанням відповідних обмежувальних засобів під час годування;
- D) Якщо це здійснюється на підставі судового рішення, то це не є катуванням.

14. Виходячи зі стандартів ст. 3 «Заборона катувань» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, якими мають бути наслідки заяви про екстрадицію особи до країни, де існує ризик застосування до неї катувань чи нелюдського поводження:

- A) Такий ризик має бути підставою для відмови у екстрадиції;
- B) Екстрадиція можлива за умови вичерпання заходів правового захисту;
- C) Ці питання взагалі не регулюються Конвенцією;
- D) Екстрадиція можлива як виняток, залежно від тяжкості злочину.

15. В рішенні у справі «Сьорінг проти Сполученого Королівства» – 1989 р. в якій йшлося про справу де молодий громадянин Німеччини, видачі якого зі Сполученого Королівства вимагали Сполучені

Штати на підставі звинувачення у вбивстві, за яке передбачалась смертна кара, опинився перед перспективою довготривалого перебування «у коридорі смерті». Навіть визнаючи, що смертна кара сама по собі не є незаконною в Сполучених Штатах, Суд ухвалив рішення про те, що перебування автора заяви в «коридорі смерті» порушить його права, за що Сполучене Королівство нестиме відповідальність згідно Конвенції.

Порушення якої статті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод мало місце в даній справі:

- A) Ст. 3 «Катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання»;
- B) Ст. 6 «Право на справедливий судовий розгляд:»;
- C) Ст. 15 «Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації»;
- D) Ні один із перерахованих варіантів.

Право на свободу та особисту недоторканність

1. Відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод затримання особи за відсутності підстав чи обставин, що прямо визначені в Конвенції, буде визнано:

- A) Порушенням права на життя;
- B) Нелюдським, чи таким що принижує гідність, поводженням або покаранням;
- C) Порушенням права на справедливий суд;
- D) Порушенням права на свободу та особисту недоторканність.

2. Чи передбачає ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод обмеження цього права:

- A) Передбачає виключно в межах оперативної необхідності;
- B) Передбачає виключно в межах процесуальної необхідності;
- C) Передбачає виключно в межах переліку випадків, визначених Конвенцією;
- D) Не передбачає.

3. Право на свободу та недоторканність згідно ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини і основних свобод:

А) Є абсолютним, тобто нікого і ні за яких умов не може бути позбавлено свободи;

В) Не є абсолютним, але ст. 5 містить виключний перелік випадків обмеження цього права;

С) Є абсолютним, але не визнається порушенням цього права позбавлення свободи за умов виплати компенсації постраждалому;

Д) Не є абсолютним, але ст. 5 містить відкритий перелік випадків обмеження цього права.

4. В якому з варіантів правильно сформульований випадок правомірного позбавлення свободи відповідно до ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод:

А) Законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань;

В) Законне затримання осіб з метою охорони моралі;

С) Законне затримання осіб для збору інформаційних даних;

Д) Усі варіанти відповідей є правильними.

5. Який з наведених випадків є прикладом правомірного обмеження права на свободу та особисту недоторканність в сенсі ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод»:

А) Затримання компетентними особами під час перетину державного кордону для додаткової перевірки;

В) Законний арешт для забезпечення виконання обов'язку, встановленого законом;

С) Затримання учнів після занять як засіб покарання;

Д) Заборона в'їзду до держави не громадянства.

6. Яка з наведених обставин затримання неповнолітніх закріплена у ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 6

А) Затримання неповнолітнього з метою застосування наглядових заходів виховного характеру;

В) Затримання неповнолітнього з метою його обшуку;

С) Затримання неповнолітнього з метою взяття показань;

D) Затримання неповнолітнього з метою до провадження його до місця проживання.

7. Яка з зазначених обставин є, відповідно до ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, законною підставою для арешту чи затримання особи, що «здійснене з метою до провадження її до компетентного судового органу» :

A) Обґрунтована необхідність проведення судово-медичної експертизи;

B) Обґрунтована необхідність вчиненню особою правопорушення, запобігти вчиненню особою правопорушення;

C) Обґрунтована необхідність доставити свідка на судові засідання;

D) Усі варіанти відповіді є правильними.

8. Яке з названих прав забезпечує затриманій особі ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод:

A) Право бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для неї мовою про підстави арешту;

B) Право бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для неї мовою про будь-яке обвинувачення, висунуте проти неї;

C) Право ініціювати провадження, в ході якого суд встановлює законність затримання;

D) Усі відповіді є правильними.

9. Які з наведених ситуацій позбавлення свободи відносяться до випадків правомірного позбавлення свободи передбачених ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод:

A) Законне затримання алкоголіків;

B) Законне затримання бродяг;

C) Законне затримання наркоманів;

D) Усі варіанти відповіді є правильними.

10. За яких умов тримання особи під вартою на досудовій стадії протягом 5 років та 8 місяців може бути визнане як таке, що не становить порушення ст. 5 «Право на свободу та особисту недо-

торканість» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод:

- А) Це буде порушення за будь-яких умов;
- В) Достатньо того, що особа підозрюється у скоєнні особливо тяжкого злочину;
- С) Це не є порушенням взагалі;
- Д) За умови, що справа є складною і передбачає проведення слідчих дій в кількох країнах.

11. Відповідно до ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини як слід визначати (кваліфікувати) примусове перебування психічнохворої особи у лікарні закритого типу на підставі судового рішення:

- А) Як позбавлення свободи;
- В) Як покарання;
- С) Ст. 5 Конвенції не застосовується до такої ситуації, оскільки особа є психічно хворою;
- Д) Як медична процедура.

12. Виходячи зі змісту процесуальних гарантій ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод перед ким має негайно постати кожен, кого заарештовано або затримано:

- А) Перед прокурором чи іншою особою, що виконує його повноваження;
- В) Перед суддею чи іншою посадовою особою, якій законом надано право здійснювати судову владу;
- С) Перед слідчим;
- Д) Перед омбудсменом чи його представником;

13. На кому лежить обов'язок згідно ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод знати місце знаходження особи, яку було затримано правоохоронними органами:

- А) Це обов'язок адвоката затриманої особи;
- В) Це обов'язок родичів такої особи;
- С) Це обов'язок держави, в якій відбулось затримання особи;

D) Ст.5 Конвенції не передбачає такого обов'язку щодо жодної категорії осіб.

14. Які з зазначених умов мають існувати відповідно до ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод для забезпечення правомірності затримання бродяги:

- A) Особа не має постійного місця проживання;
- B) Особа не має засобів до існування;
- C) Особа не має постійного місця роботи чи професії;
- D) Усі три умови мають існувати.

15. До об'єктивних факторів, що вказують на позбавлення волі за змістом ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод», не відноситься одне з наступних положень:

- A) Можливість (неможливість)покинути зону обмеження;
- B) Рівень нагляду та контролю за переміщенням особи;
- C) Дисциплінарні заходи, що накладалися у в'язниці і впливають на умови утримання під вартою;
- D) Ступінь ізоляції і наявність соціальних контактів.

16. Що є підставою вважати законним обмеження свободи особи для запобігання поширенню інфекційних захворювань відповідно до статті 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод:

- A) Наявність загрози для життя та здоров'я особи;
- B) Наявність загрози поширення інфекційних захворювань безпечі населення;
- C) Необхідність термінового примусового надання медичної допомоги інфікованій особі;
- D) Необхідність запобігти поширенню конференційної медичної інформації.

17. Як Європейський суд з прав людини тлумачить термін «негайно» в контексті поінформованості особи про підстави її арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти неї, що передбачено

статтею 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод:

А) Обов'язок повідомляти про причини затримання в момент арешту;

В) Обов'язок повідомляти про причини затримання протягом декількох годин;

С) Обов'язок повідомляти про причини затримання протягом трьох діб;

Д) Не обов'язково повідомляти.

18. При визначенні строку тримання під вартою в очікуванні суду відповідно до статті 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, період, який слід брати до уваги, починається:

А) З моменту пред'явлення обвинувачення;

В) З дня затримання звинуваченого;

С) З моменту винесення вироку судом;

Д) Жодна з відповідей не є правильною.

19. В рішенні у справі Харченко проти України 2011 р. в якій йшлося про тримання заявника під вартою, посилаючись головним чином на тяжкість пред'явленого обвинувачення та ризик ухилення заявника від слідства і суду. Повертаючи справу на додаткове слідство, суд також не вказував визначений строк, на який він продовжує тримання заявника під вартою. Заявник тримався під вартою в Київському СІЗО № 13.

Загальний строк досудового тримання заявника під вартою становив приблизно два роки та чотири місяці.

Заявник скаржився до Європейського суду з прав людини за ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на умови його тримання під вартою; пп. 1 (С) та 3 ст. 5 – на незаконність та надмірну тривалість тримання його під вартою; п. 1 ст. 6 та ст. 13 – на відсутність ефективних засобів юридичного захисту стосовно його скарг щодо тримання під вартою та надмірну тривалість провадження в його справі, а також на відсутність ефективних засобів юридичного захисту щодо цього.

Порушення ст. 3 Конвенції було констатовано у зв'язку з тим, що умови тримання його в Київському СІЗО № 13 становили таке,

що принижує гідність, поведження. Яка стаття була задоволена рішенням суду:

А) Ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод;

В) Ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод;

С) Ст. 6 та 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод;

Д) Ст. 3 та 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Право на повагу до приватного й сімейного життя, житла та кореспонденції

1. Право на повагу до приватного й сімейного життя, житла та кореспонденції захищається статтею ____ Загальної Декларації прав людини:

А) 10;

В) 15;

С) 12;

Д) 13.

2. Поняття приватне життя не включає:

А) фізичну і моральну цілісність особистості;

В) право встановлювати і розвивати відносини з іншими людьми;

С) «Внутрішнє коло», де особа веде своє особисте життя;

Д) жоден з вказаних варіантів.

3. Той факт, що шлюб між особами ще не укладено, не може бути підставою для виключення їх відносин зі сфери приватного життя:

А) Так;

В) Ні;

С) За домовленістю сторін;

Д) Лише у тому разі, якщо у них є спільні діти.

4. Європейський суд з прав людини надав вичерпне визначення поняття «особисте життя»:

- A) Так;
- B) Ні;
- C) Суд не розглядав це питання;
- D) Суд надав суперечливі визначення цього поняття.

5. Сімейне життя за ст. 8 Європейської конвенції з прав людини визначається:

- A) за загальним правилом;
- B) враховуючи обставини конкретного випадку;
- C) лише за кровною спорідненістю;
- D) лише за спільним місцем проживанням.

6. Відносини між матір'ю та дитиною підпадають під ст. 8 Європейської конвенції з прав людини?

- A) Так, незалежно від її сімейного положення;
- B) Так, тільки якщо мати перебуває у зареєстрованому шлюбі з батьком дитини;
- C) Так, тільки якщо мати перебуває у зареєстрованому шлюбі;
- D) Ні.

7. Виключними обставинами для того, щоб заперечувати наявність сімейних зв'язків являються:

- A) затримка визнання батьком своєї дитини;
- B) недостатня фінансова допомога;
- C) залишення дитини на піклування родичам при еміграції;
- D) жодна з обставин.

8. Згідно практики ЄСПЛ закінченням сімейного життя є:

- A) розлучення;
- B) роздільне проживання;
- C) передання дитини на піклування;
- D) жодна з перелічених обставин.

9. «Житлом» згідно практики ЄСПЛ не може бути:

- A) місце, де особа проживає;
- B) місце, де особа збирається проживати;

- С) літні будиночки;
- Д) приміщення для бізнесу, офіс.

10. Поняття «кореспонденція» не стосується:

- А) Поштових відправлень;
- В) Телефонних переговорів;
- С) Телекських і електронних повідомлень;
- Д) Жоден з варіантів.

Свобода думки, совісті та релігії

1. Свобода думки, совісті та релігії захищається статтею _____ Європейської Конвенції з прав людини:

- А) 8
- В) 9
- С) 10
- Д) 15

2. Щодо понять «свобода думки, совісті та релігії» Європейський суд з прав людини:

- А) розробив «точний і кінцевий» зміст цих понять;
- В) виокремив поняття кожної з цих свобод;
- С) не розробив «точний і кінцевий» зміст цих понять;
- Д) розробив критерії їх обмеження.

3. В одному зі своїх рішень Європейський суд з прав людини відмітив, що:

- А) атеїзм не входить у зміст свободи, що захищається ст. 9 Європейської конвенції з прав людини;
- В) атеїзм входить у зміст свободи, що захищається ст. 9 Європейської конвенції з прав людини;
- С) атеїзм входить у зміст свободи, що захищається ст. 10 Європейської конвенції з прав людини;
- Д) атеїзм не входить у зміст свободи, що захищається ст. 10 Європейської конвенції з прав людини.

4. Практика Європейського суду з прав людини свідчить, що релігійна свобода має перевагу перед свободою вираження, свободою преси:

- A) Так;
- B) Ні;
- C) Суд не розглядав це питання;
- D) Суд не надав чіткої відповіді на це питання.

5. Практика Європейського суду з прав людини свідчить, що роздача листівок з призовом до солдат не приймати участь у воєнних операціях є відправленням релігійних обрядів:

- A) Так;
- B) Ні;
- C) Суд не розглядав це питання;
- D) Суд не надав чіткої відповіді на це питання.

6. Право сповідувати релігію передбачає певні дії особи. Перелік видів таких дій, що міститься в ст. 9 Європейської Конвенції з прав людини:

- A) встановлений Європейським судом з прав людини;
- B) встановлений Міжнародним судом;
- C) є вичерпним;
- D) не є вичерпним.

7. Держава, в якій не існує якої-небудь офіційної (державної) релігії і жодне з віросповідань не визнається обов'язковим, вважається:

- A) сучасною;
- B) релігійною;
- C) світською;
- D) тоталітарною.

8. «В контексті релігійних свобод та переконань існує обов'язок членів суспільства уникати, наскільки це можливо, вираження думок, які явно зачіпають почуття інших людей», - таке формулювання міститься в рішенні ЄСПЛ:

- A) Otto-Preminger Institut v. Austria;
- B) Johnston v. Ireland;

- C) Kokkinakis v. Greece;
- D) Arrowsmith v. UK.

9. Ч. 1 ст. 9 Європейської Конвенції з прав людини складається з ____ свобод:

- A) 3-х;
- B) 2-х;
- C) 4-х;
- D) 1-ї.

10. ЄСПЛ розглядав питання про відповідність Конвенції державної заборони на демонстрацію фільму, який міг образити почуття віруючих католиків, які переважно населяють місцевість, де планувався показ, у справі:

- A) Otto-Preminger Institut v. Austria;
- B) Johnston v. Ireland;
- C) Kokkinakis v. Greece;
- D) Arrowsmith v. UK.

Свобода вираження поглядів

1. Свобода вираження поглядів не включає:

- A) свободу дотримуватися своєї думки;
- B) свободу отримувати інформацію і ідеї;
- C) свободу розповсюджувати інформацію і ідеї;
- D) свободу змінювати свою релігію.

2. Свобода дотримуватися своєї думки має:

- A) обмежений характер;
- B) необмежений характер;
- C) умовний характер;
- D) відносний характер.

3. Право отримувати та розповсюджувати інформацію перешкоджає державам вводити ліцензування в сфері радіо, телебачення та кінематографії:

- A) Так, у всіх цих сферах;
- B) Ні, у всіх цих сферах;

- C) Ні, крім сфери радіо;
- D) Ні, крім сфери кінематографії.

4. У справі *Sunday Times v. UK*. ЄСПЛ відзначав, що найнебезпечніше – це _____, оскільки це є перешкодою процесу передачі інформації і ідей тим, хто зацікавлений в їх отриманні:

- A) штрафи;
- B) конфіскація;
- C) цензура;
- D) попередня цензура.

5. Повна заборона щодо надання інформації вагітним жінкам відносно можливостей проведення абортів за кордоном без урахування їх віку і стану здоров'я або причин звернення за допомогою по припиненню вагітності є порушенням ст. 10 Європейської Конвенції про захист прав людини:

- A) Ні;
- B) Так;
- C) Лише за певних умов;
- D) Лише в певних країнах.

6. В ст. 10 Європейської Конвенції з прав людини прямо не згадується:

- A) свобода отримання інформації;
- B) свобода розповсюдження інформації;
- C) свобода друку;
- D) свобода вираження своєї думки;

7. Свобода отримувати інформацію включає:

- A) право збирання інформації з будь-яких джерел;
- B) право збирання і пошуку інформації з будь-яких джерел;
- C) право збирання і пошуку інформації з будь-яких законних джерел;
- D) неможливість доступу до міжнародних телевізійних передач.

8. Життя політичного діяча, згідно зі справою Лінгенс проти Австрії:

А) може висвітлюватися більш широко, ніж життя звичайного громадянина;

В) не може висвітлюватися більш широко, ніж життя звичайного громадянина;

С) є недоторканим;

Д) не може висвітлюватися взагалі.

9. В деяких випадках влада вимагає від журналіста розкрити його джерела інформації. ЄСПЛ вирішив, що покарання за відмову надати цю інформацію є втручанням у здійснення права на свободу вираження думки, – у рішенні:

А) Barfodv. Denmark;

В) Goodwinv. UK;

С) Bartholdv. FRG;

Д) у іншому рішенні.

10. Факт приналежності особи до певної професійної категорії може бути підставою для обмеження повноважень офіційної влади на втручання у діяльність представників цих професій. До таких категорій не відносяться:

А) журналісти;

В) політичні діячі;

С) викладачі;

Д) видавці.

Свобода зібрань та об'єднання

1. Виходячи з практики Європейського Суду з прав людини, за яких умов обмеження чи інші втручання у право на свободу зібрань, може бути визнане виправданим:

А) якщо воно відбувається згідно з вимогами національного законодавства;

В) якщо таке втручання відповідає вимогам національного закону та суспільній потребі;

С) якщо таке втручання відбувається згідно з законом, має мету, яка передбачена Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод і є необхідним у демократичному суспільстві;

Д) якщо таке втручання відбувається згідно з законом, має мету, яка передбачена Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод і не має альтернативних способів досягнення такої мети.

2. Чи включає право на свободу об'єднання (ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) право набути державної реєстрації в якості юридичної особи:

А) ні, це право не є складовою права на свободу об'єднання;

В) це питання що стосується виключно національного права (діє принцип розсуду держави);

С) право на реєстрацію юридичної особи є складовою права на об'єднання;

Д) право утворення юридичної особи не належить до прав людини.

3. У рішенні ЄСПЛ по справі «Організація платформа «Лікарі за життя» проти Австрії» 1988 р. предметом справи було:

А) Право на свободу мирних зібрань;

В) Право на свободу асоціації;

С) Право на свободу поглядів;

Д) Право на свободу висловлювань.

4. Виходячи з позиції ЄСПЛ право на свободу зібрань та об'єднань (ст. 11 ЄКПЛ) має розглядатись крізь призму:

А) Права на свободу та особисту недоторканність (ст. 5 ЄКПЛ);

В) Права на Свобода вираження поглядів (ст. 10 ЄКПЛ);

С) Заборони дискримінації (ст. 14 ЄКПЛ);

Д) Обмеження політичної діяльності іноземців (ст. 16 ЄКПЛ).

5. Чи передбачено у ЄКПЛ обмеження права на свободу об'єднань:

А) Категорично заборонено;

В) Дозволено виходячи з обмежень встановлених іншими правами, закріпленими Конвенцією;

С) Дозволено виходячи з обмежень, що впливають зі ст.ст. 9, 10 Конвенції;

Д) Дозволено без обмежень.

6. Чи включає право на свободу об'єднання (ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) право набути державної реєстрації в якості юридичної особи:

А) ні, це право не є складовою права на свободу об'єднання;

Д) це питання що стосується виключно національного права (діє принцип розсуду держави);

С) право на реєстрацію юридичної особи є складовою права на об'єднання;

Д) право утворення юридичної особи не належить до прав людини.

7. Що з наведеного є ознакою “вільних виборів” відповідно до ст. 3 Протоколу 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод:

А) Державне фінансування політичних партій;

В) Обмеження виборчих фондів кандидатів;

С) Таємність голосування;

Д) Усі відповіді є вірними.

8. Яке з перелічених прав захищається Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод:

А) Право на працю;

В) Право на відпочинок;

С) Право на самовизначення;

Д) Право на вільні вибори.

9. Що з наведеного є ознакою “вільних виборів” відповідно до ст. 3 Протоколу 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод:

А) Розумна періодичність проведення виборів;

В) Обмеження виборчих фондів кандидатів;

С) Заборона участі нерезидентів у місцевих виборах;

Д) Усі названі характеристики.

10. Право на вільні вибори, що закріплено у ст. 3 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, поширюється на:

- А) будь-які вибори, що проводяться на підставі спеціального закону;
- В) вибори до законодавчого органу;
- С) вибори Президента держави;
- Д) вибори суддів.

Право на власність

1. Виходячи зі змісту прав, які підлягають захисту на основі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини, яке з наведених прав може підлягати втручанню з боку держави "для забезпечення контролю за користуванням майном:

- А) право на повагу до приватного і сімейного життя;
- В) право на свободу вираження поглядів;
- С) право на справедливий суд;
- Д) право на захист власності.

2. Чи має право держава відступати від своїх зобов'язань за ст. 1 Протоколу 1 «Захист права власності» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод під час війни або іншої суспільної небезпеки:

- А) У жодному випадку не може відступати;
- В) Може лише на умовах і у випадках, що прямо визначені Конвенцією;
- С) Може, якщо це передбачено національним законом;
- Д) Може за відсутності заперечень інших держав-учасниць Конвенції.

3. Чи поширюється дія ст. 8 «Право на повагу до приватного і сімейного життя» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на житлову нерухомість особи, яка знаходиться у її власності, але не використовується для проживання:

- А) поширюється без обмежень;
- В) не поширюється;

С) поширюється з умови, що особа може довести відсутність у неї іншого житла;

Д) поширюється за умови, що особа проживає там більше 60 діб на рік

4. Захист права власності згідно положень ЄКПЛ та 1 Протоколу розповсюджується на:

- А) Фізичну особу;
- В) Юридичну особу;
- С) Фізичну та юридичну особу;
- Д) Фізичну, юридичну особу та державу.

5. Як має право особа володіти своїм майном у формулюванні ст. 3 «Захист права власності» Протоколу 1 Конвенції:

- А) Вільно;
- В) Мирно;
- С) Відкрито;
- Д) Уважно.

6. Чи може бути особа обмежена у праві власності виходячи з положень ст. 3 «Захист права власності» Протоколу 1 Конвенції:

- А) Не може за будь-яких підстав;
- В) Може, за згодою власника майна, відносно якого виникає обмеження;
- С) Може, лише в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права;
- Д) Може за будь-якими підставами.

7. Відповідно до положень ст. 3 «Захист права власності» Протоколу 1 Конвенції, держава, в контексті регулювання питань власності, має право вводити закони для забезпечення:

- А) Інтересів держави та суспільства;
- В) Збереження соціальної справедливості та рівноваги;
- С) Для здійснення контролю за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів;
- Д) Миру та безпеки.

8. Складність розгляду справи «Лоїзиду проти Туреччини», поміж іншого полягала у:

- A) Релігійній специфіці держави-відповідача;
- B) Перебігом значного проміжку часу між діяннями та судовим розглядом;
- C) Захопленням частини Кіпру Туреччиною та створенням Турецької Республіки Північного Кіпру;
- D) Відсутністю правового захисту прав, що заявниця вважала порушеними.

9. У рішенні ЄСПЛ 18 грудня 1996 р. у справі «Лоїзиду проти Туреччини», Суд встановив:

- A) Порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції в частині відмови заявниці в доступі до її власності та відсутність порушення права заявниці на повагу до її житла згідно зі ст. 8 Конвенції;
- B) Відсутність порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції в частині відмови заявниці в доступі до її власності та порушення права заявниці на повагу до її житла згідно зі ст. 8 Конвенції;
- C) Порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції в частині відмови заявниці в доступі до її власності та порушення права заявниці на повагу до її житла згідно зі ст. 8 Конвенції;
- D) Відсутність порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції в частині відмови заявниці в доступі до її власності та відсутність порушення права заявниці на повагу до її житла згідно зі ст. 8 Конвенції.

10. При розгляді справи 18 грудня 1996 р. у справі «Лоїзиду проти Туреччини» ЄСПЛ, вирішуючи спір, врахував:

- A) Законодавство Турецької Республіки Північного Кіпру;
- B) Законодавство Республіки Кіпр;
- C) Лише норми міжнародного законодавства;
- D) Лише норми ЄКПЛ.

Заборона дискримінації

1. Пряма дискримінація полягає:

- A) У застосуванні без об'єктивного й розумного обґрунтування різного поводження щодо осіб, які перебувають в однаковій ситуації;

В) У тому що принцип рівності не реалізується на практиці;

С) У різному ставленні до людей в однакових ситуаціях, але й однакове ставлення до людей, ситуації яких відрізняються;

Д) У правилах, критеріях або практиці, які ставлять осіб певної раси або етнічного походження в особливо не вигідне становище порівняно з іншими особами, якщо це положення, критерій або практика об'єктивно не виправдані легітимною метою, а засоби досягнення цієї мети є доречними і необхідними.

2. Непряма дискримінація є:

А) Ситуацією, за якої з особою та/або групою осіб за їх певними ознаками поводяться менш прихильно, ніж з іншою особою та/або групою осіб в аналогічній ситуації, крім випадків, коли таке поводження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними;

В) Відмінністю у поводженні щодо осіб, які перебувають в однаковому становищі, при здійсненні того чи іншого права, коли така відмінність не переслідує легітимну мету й не забезпечує розумну пропорційність ужитих заходів і поставленої мети;

С) До особи (групи осіб) ставляться у менш сприятливий спосіб, у порівнянні з тим, як ставилися чи могли б ставитися до інших осіб у подібній ситуації і причиною такого ставлення є наявність у цієї особи певних характеристик, що відносяться до категорії «захищених ознак»;

Д) Нейтральне правило, критерій чи практика, що впливає на групу осіб, які мають «захищену ознаку», значно більше, ніж на інших осіб в аналогічній ситуації.

3. При якій умові є порушенням принцип рівності:

А) При вичерпанні індикативного переліку;

В) Якщо відсутнє «розумне та об'єктивне» виправдання розрізнення;

С) При створенні рівних можливостей для усіх;

Д) Якщо обсяг прав не залежить від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань.

4. Яким міжнародним договором встановлена на універсальному загальна заборона дискримінації:

- A) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права;
- B) Конвенція з прав людини;
- C) Загальна декларація прав людини;
- D) Африканська хартія прав людини і народів.

5. Доповніть визначення, згідно якого компаратор – це:

- A) Особа або групи осіб, які мали особливий правовий статус;
- B) Особа або групи осіб чиї права були обмежені;
- C) Особа або групи осіб, з якими буде здійснюватися порівняння;
- D) Особа або групи осіб щодо якої/яких вчинили дискримінацію.

Право на справедливий суд та на дієвий (ефективний) засіб юридичного захисту

1. Відповідно до змісту ст. 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод до якого моменту вважається невинуватою особа, яку звинувачено у скоєнні кримінального правопорушення:

- A) Доки вона не отримає висновку адвоката;
- B) Доки цього не встановить Європейський суд з прав людини;
- C) До моменту підписання обвинувального акту;
- D) Доки її вину не буде доведено у законному порядку.

2. Що з наведеного відноситься до процесуальних прав, які має кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення:

A) Мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;

B) Захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд;

C) Бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього;

D) Усі варіанти є правильними

3. Який орган Ради Європи уповноважений розглядати скарги фізичних осіб на порушення державами їх зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод:

- A) Комітет Міністрів Ради Європи;
- B) Парламентська Асамблея Ради Європи;
- C) Європейський суд з прав людини;
- D) Суд справедливості.

4. Яка з перелічених функцій суперечить визначенню органу як «суду» у контексті § 1 ст. 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод:

- A) Адміністративна;
- B) Регулятивна;
- C) Консультативна;
- D) Жодна з функцій не суперечить визначенню органу як «суду» за ст. 6 Конвенції.

5. Принцип презумпції невинуватості, передбачений § 2 статті 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, означає, що:

A) Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки йому не пред'явлене обвинувачення;

B) Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку;

C) Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки не вступить у законну силу вирок суду;

D) Тут не має правильної відповіді.

6. Яке з перелічених нижче прав обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення не передбачене статтею 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод:

A) Мати час і можливість, необхідні для підготовки свого захисту;

В) Захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника;

С) Вимагати перевірки обґрунтованості затримання;

Д) Допитувати свідків обвинувачення

7. Чи є збирання доказів судом за власною ініціативою порушенням права на справедливий судовий розгляд, (згідно зі ст. 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод):

А) Це в будь-якому випадку є порушенням ст. 6.;

В) Це не є порушенням ст. 6, якщо відповідне положення передбачене стосовно певних категорій справ;

С) Це не є порушенням ст. 6, якщо суд має «загальну юрисдикцію»;

Д) Це не є порушенням ст. 6 Конвенції

8. Який із перерахованих нижче критеріїв є одним з тих, якими Європейський суд з прав людини керується при визначенні рівня незалежності судового органу відповідно до статті 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод:

А) Процедура призначення на посаду судді;

В) Кількість обвинувальних вироків;

С) Відсутність юридичної відповідальності судді за винесення завідомо неправомірного рішення;

Д) Усі відповіді є правильними

9. В яких випадках держава може застосовувати обмеження ст. 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені:

А) У жодному випадку;

В) За наявності гострої потреби;

С) Якщо це передбачено національним законом;

Д) За відсутності заперечень інших держав-учасниць Конвенції

10. Який державний орган (посадова особа) представляє Україну як сторону при розгляді справ Європейським Судом з прав людини:

- А) Генеральний прокурор України;
- В) Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини;
- С) Уповноважений Верховної Ради з прав людини;
- Д) Усі відповіді є правильними

11. Яка з наведених обставин не може бути підставою для обмеження публічності судового розгляду (обмеження доступу преси та публіки) відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод:

- А) Якщо це може зашкодити інтересам правосуддя;
- В) Якщо це потрібно для захисту приватного життя;
- С) Якщо цього вимагають інтереси підтримання економічного добробуту України;
- Д) Якщо цього вимагають інтереси національної безпеки.

12. Які з названих процесуальних гарантій має кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення відповідно до змісту ст. 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод:

- А) Вимагати виклику свідків захисту;
- В) Допитувати свідків обвинувачення;
- С) Вимагати допиту свідків обвинувачення;
- Д) Усі варіанти є правильними.

13. Виходячи зі змісту ст. 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що з наведеного може бути підставою надання безоплатної правової допомоги особі, яка обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення:

- А) Брак достатніх коштів для залучення захисника;
- В) Складність справи;
- С) Перебування особи під вартою;
- Д) Усі названі обставини.

14. Виходячи зі змісту ст. 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод яка з наведених обставин може бути підставою надання безоплатної правової допомоги особі, яка обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення:

- А) Лише факт відсутності коштів для оплати послуг захисника;
- В) Відсутність коштів у поєднанні з наявністю інтересів правосуддя щодо надання безоплатної правової допомоги такій особі;
- С) Відсутність фактів нанесення збитків державі внаслідок правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа;
- Д) Жодна з названих обставин.

15. Виходячи зі змісту ст. 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод яка з наведених обставин може бути підставою надання безоплатної допомоги перекладача особі, яка обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення:

- А) Особа відмовляється розмовляти;
- В) Національний суд не має повноважень щодо призначення допомоги перекладача;
- С) Особа не розуміє мови, яка використовується у суді або не розмовляє нею;
- Д) Безоплатна допомога перекладача ст. 6 Конвенції не передбачена.

16. Виходячи зі змісту процесуальних гарантій ст. 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, які види безоплатної допомоги можуть надаватись особі, яка обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення:

- А) Безоплатна допомога перекладача;
- В) Безоплатна допомога нотаріуса;
- С) Безоплатна психологічна допомога;
- Д) Усі названі види безоплатної допомоги.

17. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на справедливий» суд та на дієвий (ефективний) засіб юридичного захисту (справа Олександр Волков проти України 2013 р. і справа Бурмич та інші проти України 2017 р.).

В рішенні у справі Олександр Волков проти України 2013 р. і справа Бурмич та інші проти України 2017 р., в якій йшлося про порушення Україною тривалого невиконання остаточних судових рішень. Посилаючись на статті 6 § 1 (право на судовий розгляд упродовж розумного строку), 13 (право на ефективний засіб правового захисту), та статтю 1 Протоколу № 1 (захист власності), заявники скаржились на невиконання чи несвоєчасне виконання рішень національних судів, винесених на їхню користь, та відсутність ефективного засобу правового захисту на національному рівні щодо їхніх скарг за Конвенцією. Який орган за рішення Суду має комунікувати всі подібні справи з українською владою до щодо виконання даного рішення:

- A) Європейського суду з прав людини;
- B) Комітет Міністрів РЄ;
- C) Європейського суду з прав людини та Комітет Міністрів РЄ;
- D) Ні один із перерахованих варіантів.

VI. Міжнародний механізм захисту прав і свобод окремих категорій та груп осіб

1. Дитиною визнається кожна людина віком до:

- A) 16 років;
- B) 21 року;
- C) 14 років;
- D) 18 років

ANSWER: D|

2. Конвенція ООН з прав дитини прийнята у:

- A) 1989 р.;
- B) 1946 р.;
- C) 1959 р.;
- D) 1990 р.

3. Європейський суд з прав людини вказав, що у справах, де доведено існування сімейних зв'язків прийомних батьків із дитиною, держава повинна сприяти:

- А) поверненню дитини до її біологічних батьків;
- В) подальшому розвитку сімейних зв'язків із прийомною родиною;
- С) поверненню дитини на батьківщину;
- Д) підтримці зв'язків біологічних батьків із прийомними

4. Трудячого-мігранта, який зберігає своє звичайне місце проживання в сусідній державі, в яку він зазвичай повертається кожен день або принаймні один раз на тиждень, називають:

- А) Прикордонний трудящий;
- В) Сезонний трудящий;
- С) Трудящий, робота якого пов'язана з переїздами;
- Д) Трудящий цільового найму.

5. Відповідно до Конвенції ООН про захист прав всіх трудящих мігрантів та членів їх сімей 1990 року трудящий-мігрант та члена його чи її родини:

- А) Не можуть залучатися до примусової чи обов'язкової праці;
- В) Можуть залучатися до примусової чи обов'язкової праці, але з дотриманням обов'язкової вимоги виплати справедливої винагороди;
- С) Можуть залучатися до примусової чи обов'язкової праці в порядку відбування покарання в тих державах, де за злочин може передбачатися позбавлення волі з каторжними роботами;
- Д) Можуть залучатися до примусової чи обов'язкової праці, якщо мають намір і далі залишатися в державі перебування.

6. Трудящі-мігранти, яким в державі роботи за наймом не дозволено вільно вибирати для себе оплачувану діяльність внаслідок припинення їх винагороджується діяльності до закінчення терміну дії дозволу на роботу:

- А) Вважаються такими, що не мають законного статусу і втрачають дозвіл на проживання;
- В) Мають право на пошуки іншої роботи за наймом протягом

решти періоду дії їх дозволу на роботу, з урахуванням тих умов або обмежень, які обумовлені в дозволі на роботу;

С) Можуть залишатися в країні перебування, але зобов'язані отримати новий дозвіл на роботу;

Д) Повинні покинути країну роботи за наймом, перш ніж повторно звертатися за дозволом на роботу.

7. Права мігрантів поділяються на:

А) Основні, які гарантуються Конституцією та якими мігранти користуються на недискримінаційній основі на рівні з громадянами країни;

В) Відносні – які можуть бути обмежені або вимагають певної процедури отримання;

С) Специфічні – які надаються для інтеграції і адаптації мігрантів і впливають з міжнародних стандартів захисту прав людини мігранта;

Д) Всі перераховані відповіді є правильними.

8. Які міжнародні документи у сфері трудової міграції закликають забезпечувати працівникам-мігрантам загальнолюдські, політичні та соціально-економічні права, надавати їм гідні умови праці, судовий захист, медичне забезпечення, соціальну допомогу, запобігати дискримінації у порівнянні з громадянами країни найманої праці:

А) Загальна декларація прав людини 1948 р.;

В) Конвенція Міжнародної організації праці «Про трудящих-мігрантів» 1949 р.;

С) Міжнародна конвенція ООН про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей від 18 грудня 1990 р.;

Д) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.

9. Яка із конвенцій гарантує на міжнародному рівні працівникам-мігрантам рівний з громадянами країни праці за наймом доступ до навчальних закладів:

А) Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів 1977 р.;

В) Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.;

С) Загальна декларація прав людини 1948 р.;

Д) Конвенції Міжнародної організації праці «Про трудящих-мігрантів» 1949 р.

10 Які основні міжнародно-правові норми регулюють права та свободи мігрантів, що працюють:

А) Конвенції Міжнародної організації праці «Про трудящих-мігрантів» 1949 р.;

В) Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів 1977 р.;

С) Міжнародна конвенція ООН про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей 1990 р.;

Д) Всі перераховані відповіді є правильними.

Навчальне видання

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

**Навчально-методичний посібник
з тестовими завданнями для підготовки
до зовнішнього незалежного оцінювання**

За редакцією професора М.Р. Аракеляна

Підписано до друку 22.03.2019.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Гарнітура Mariam.
Ум-друк. арк. 11,39. Наклад 100 прим. Зам. № 1906-11.

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901
+38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.fenixbooks.com